

Ministerie van Defensie

Defensie Projectenoverzicht

Mei 2024

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding

Opbouw

Tabellen

Defensiebreed materieel

Aanvulling inzetvoorraad munitie	21
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	23
Defensie Bewakings- en Beveiligingsystemen (DBBS)	24
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	25
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	27
Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers	30
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	31
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	32
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	33
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	35

6 Maritiem materieel 37

ESSM Block 2: Verwerving en integratie	38
Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	40
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	41
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	42
Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering	43
Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid	44
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	45
Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)	46
Verbetering MK48 torpedo	47
Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	48
Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	49
Vervanging hulpvaartuigen	50
Vervanging M-fregatten (ASWF)	52
Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile	54
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	55
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)	57
Vervanging MK46 Lightweight Torpedo	59
Verwerving Combat Support Ship	60
Verwerving Maritime Strike	62
Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	63
Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging	64
Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	65
Vervanging LC-fregatten	66
Verwerving Amfibische Transportschepen	68

Land materieel

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000
 Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
 Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
 Ground based Area Access Denial (GAAD)
 Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
 Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
 Midlife Update (MLU) Bushmaster
 Midlife Update (MLU) Fennek
 Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)
 Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
 Multi Missie Radar (voorheen C-RAM en CLASS 1-UAV detectiecapaciteit)
 Raketartillerie
 Verlenging levensduur Patriot
 Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring
 Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
 Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit
 Vervanging MRAD & SHORAD
 Vervanging mortieren 60/81mm

70

Lucht materieel

90

71 Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters 91
 72 AH-64D Zelfbescherming (ASE) 92
 73 Anti-A2AD capaciteit F-35 94
 74 Apache Remanufacture 95
 75 Chinook Vervanging & Modernisering 97
 76 Deep Strike capaciteit Air 98
 77 F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket 99
 78 F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket 100
 79 F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers 101
 Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding 102
 80 Midlife Update NH90 103
 81 MQ-9 Bewapening 104
 82 Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren 105
 83 NH90 107
 84 Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit 109
 85 Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit 111
 86 Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM) 112
 87 Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit 113
 89 Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen 114
 Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal) 115
 Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT) 116
 Vervanging tactische luchttransport capaciteit 118
 Vliegtuigafreminstallatie 119

Infrastructuur en Vastgoed

120

Aanpassing Vastgoed Defensie	121
Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid	122
Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen	123
Hoger Onderhoud Woensdrecht	125
Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar	126
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	127
KMar LTC fase 1, 2 en 3	128
Nieuwbouw componentenonderhoud vliegbasis Volkel	129
Nieuwbouw JIVC Den Helder	130
Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)	131
Nieuwbouw NHgo onderhoudsdocks met squadrongebouw	133
Nieuwbouw Technology Center Land – TCL	134
Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen op Logistiek Centrum Woensdrecht	135
Programma Veiligheid Munitiegebouwen	136
Revitalisering Bernhardkazerne in Amersfoort	137
Revitalisering Johannes Postkazerne te Havelte	138
Revitalisering vliegbasis Woensdrecht	140
Uitbreiding afmeercapaciteit in de Nieuwe Haven in Den Helder	142
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1 en 2)	144
Vervanging legering KIM	145

IT

146

Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	147
Joint Electronic Attack (EOV)	148
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	149
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	150
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem	151
Vervanging grondterminals MILSATCOM	152
Foxtrot	153

Projecten in afstoting

158

Vooruitblik Investeringsprogramma

160

Voorwoord

Voorwoord

Het mondiale veiligheidsbeeld verslechtert en de dreigingen voor Europa en Nederland nemen toe. De uitdagingen zijn groot. Dit is het moment voor het versterken van onze Europese strategische autonomie. Investeringsprojecten in een sterke krijgsmacht geven een krachtige impuls aan de Nederlandse en Europese defensie-industrie en werkgelegenheid.

Het omvangrijke investeringsprogramma draagt bij aan het belang van Defensie om zich voor te bereiden op de eerste grondwettelijke hoofdtaak. In een militair conflict met een gelijkwaardige tegenstander moet de krijgsmacht klaar zijn voor het gevecht op alle fronten. Het is dan geen keuze meer. Defensie heeft de afgelopen jaren het Defensie Materieelproces (DMP) daarom geactualiseerd naar de nieuwe werkwijzen in de onlangs verstuurd brochure 'DMP bij de Tijd 2.0' (Kamerstuk 2024Z07282). Als gevolg van deze actualisatie wordt het DPO voortaan op Verantwoordingsdag verzonden.

Samen met onze internationale strategische partners en met nationale partners van de defensie-industrie en kennisinstellingen zijn wij hard aan de slag om onze krijgsmacht na eerdere bezuinigingen en krimp niet alleen te

herstellen, maar ook te laten groeien. De afgelopen jaren zijn daarom veel contracten gesloten en dat vertaalt zich naar een groter aantal projecten dat zich nu in de realisatiefase bevindt. In totaal bevat dit DPO een overzicht van 103 lopende investeringsprojecten in materieel, IT en vastgoed met een projectbudget groter dan € 50 miljoen.

De veranderde veiligheidscontext vereist intensievere samenwerkingen met civiele partners zoals kennisinstellingen, het maatschappelijke middenveld en het bedrijfsleven. De snelle opschaling van de defensie-industrie op Europees niveau blijft daarbij een punt van aandacht. De Taskforce Productiezekerheid waarover uw Kamer onlangs is geïnformeerd (Kamerstuk 36494, nr. 4), neemt daarbij het voortouw om mogelijkheden voor structurele opschaling van de Nederlandse militaire (hoog)technologische industrie uit te werken.

Daarnaast blijft internationale samenwerking met Europese en andere partners van groot belang. Niet alleen vanwege de steun aan Oekraïne, ook op het gebied van verwerving, gebruik, gereedstelling en instandhouding trekken we steeds nauwer op met onze partners. Denk hierbij aan de Patriot productielijn

die in Duitsland wordt opgebouwd waar naast Duitsland en Nederland ook Spanje en Roemenië aan deelnemen.

Samenwerking met de Nederlandse defensie-industrie waardoor internationale vraagbundelingsmogelijkheden ontstaan geldt als 'twee vliegen in één klap'. Dankzij een intensieve samenwerking van Thales Nederland en de landmacht is de Multi Missie Radar (MMR) op maat gemaakt voor het militair landoptreden. Na Nederland hebben ook Noorwegen, Denemarken en Litouwen deze radar besteld en wordt door deze landen binnen de MMR-usergroep samengewerkt.

Er moet nog veel werk worden verzet en het blijft nodig om keuzes te maken binnen de beschikbare capaciteit en financiële mogelijkheden van Defensie. Het doel is steeds om de krijgsmacht zo snel mogelijk te voorzien van het beste materieel voor de beste prijs en, waar mogelijk en doelmatig, met een zo groot mogelijke focus op de Nederlandse en Europese strategische autonomie.

DE STAATSECRETARIS VAN DEFENSIE
mr. drs. C.A. van der Maat

Inleiding

Actualisatie Defensie Materieelproces (DMP)

Met ingang van 2023 is het DMP aangepast wat tot een geactualiseerde brochure "DMP bij de tijd 2.0" heeft geleid die onlangs naar uw Kamer is verzonden (Kamerstuk 2024Z07282 van 23 april 2024). De aanpassingen in 2023 vonden plaats op drie aspecten (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022): het ophogen van de financiële ondergrens, het ophogen van de mandateringsgrens en het clusteren van DMP-brieven. Deze aanpassingen passen bij een slagvaardige organisatie die groeit en verantwoordelijkheden effectief belegt.

De financiële ondergrens is opgehoogd van € 25 miljoen naar € 50 miljoen. Deze bijstelling corrigeert voor inflatie en kostprijsstijgingen van militair materieel sinds de vorige aanpassingen van de geldbedragen aan de Euro in 2001 (Kamerstuk 27 830, nr. 2 van 11 mei 2001). In het DPO 2023 heeft Defensie eenmalig aangegeven welke projecten vanwege het aanpassen van de ondergrens naar € 50 miljoen niet meer zijn opgenomen.

Ten tweede is de mandateringsgrens opgehoogd naar € 250 miljoen. De eerdere mandateringsgrens van € 100 miljoen stamt ook uit 2001. De verwachting is dat Defensie hierdoor voor een deel

van de projecten versnelde (financiële) verplichtingen aan kan gaan.

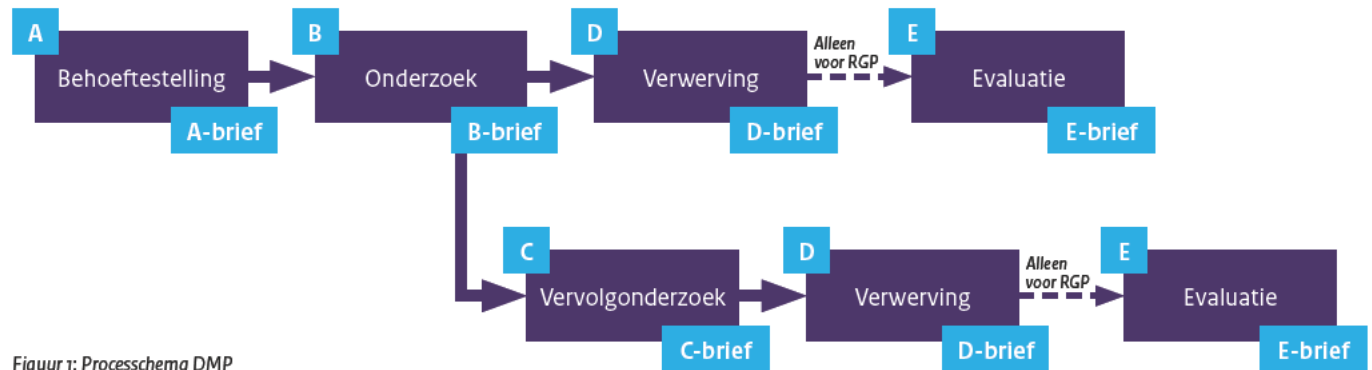
Als derde maatregel zal Defensie vaker DMP-brieven clusteren. Dit omvat zowel mogelijkheden om projectfasen-brieven te combineren, bijvoorbeeld de gecombineerde A/B-brief over raketartillerie (Kamerstuk 27 830, nr. 376 van 18 oktober 2022), als het clusteren van meerdere onderling gerelateerde projecten in een enkele brief, bijvoorbeeld de behoeftestellingsbrief voor het project Foxtrot (Kamerstuk 27 830, nr. 418 van 5 december 2023).

Projecten

Defensie investeert continu in modernisering en vernieuwing van materieel,

vastgoed en informatietechnologie (IT). Om de verwerving en uitvoering van investeringsprojecten in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat het defensiegeld zo goed mogelijk wordt besteed, is zorgvuldigheid noodzakelijk. Bij investeringsprojecten voor materieel en wapensysteemgebonden IT met een budget groter dan € 50 miljoen wordt het DMP gevolgd. In dit proces wordt uw Kamer geïnformeerd, zodat een goede afweging bij de besluitvorming mogelijk is. In plaats van via het DPO is Defensie voornemens het vastgoedportfolio voortaan twee keer per jaar op een hoger aggregatieniveau te rapporteren. Defensie informeert uw Kamer voortaan in de Stand van Defensie of in een verzamelbrief over ontwikkelingen in het vastgoedportfolio.

Het DMP bestaat uit meerdere fasen, namelijk: de A-fase (behoeftestellingsfase), de B-fase (onderzoeksfase), eventueel de C-fase (vervolgonderzoeksfase) en de D-fase (verwervingsvoorbereidingsfase). Alleen als Defensie in de B-fase concludeert dat een (verder) ontwikkelingsstraject nodig is om in de behoefte te voorzien, volgt een C-fase. Na bestudering van de aanbiedingen, toetsing aan de gestelde eisen en onderhandelingen met leveranciers, informeert Defensie met de D-brief uw Kamer over de keuze voor het product of de dienst en de leverancier. Na parlementaire behandeling zal Defensie de overeenkomst met de leverancier bekrachtigen, waarna Defensie en de leverancier het project verder realiseren.

Figuur 1: Processchema DMP

Investeringsprojecten tussen de € 50 miljoen en € 250 miljoen worden na de A-fase gewoonlijk door de staatssecretaris van Defensie gemandateerd aan de ambtelijke organisatie (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022). Mandatering van projecten van meer dan € 250 miljoen is mogelijk in het geval van eenvoudige, weinig risicovolle en politiek niet gevoelige investeringsprojecten. Defensie informeert uw Kamer in de A-brief over het voornemen tot mandateren.

Bij gemandateerde projecten stuurt Defensie na de A-brief geen DMP-brieven meer, maar blijft uw Kamer geïnformeerd via de begroting van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF), het DPO en de DPO-afwijkingsrapportage. Bij niet-gemandateerde projecten wordt uw Kamer na de A-brief geïnformeerd over het verdere verloop van het proces via de opeenvolgende DMP-brieven. Daarnaast bevat de begroting van het DMF informatie over zowel gemandateerde als niet-gemandateerde projecten van meer dan € 100 miljoen.

Maatwerk kan worden toegepast door bijvoorbeeld DMP-fasen samen te voegen of een DMP-fase weg te laten. Dat is bijvoorbeeld aan de orde als in de behoeftestellingsfase geen alternatieven

zijn onderkend, waardoor feitelijk de vervulling van de behoefte al vaststaat. In dergelijke gevallen kan na de A-brief van een niet-gemandateerd project direct de D-fase beginnen. De A-brief wordt in dat geval zoveel mogelijk aangevuld met de relevante informatie die anders in de B-brief zou zijn opgenomen, zoals informatie over risico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven. Indien sprake is van projectomstandigheden die op verzoek van uw Kamer vallen onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt na de verwerving en invoering van het materieel een E-fase (evaluatie).

Ook projecten waarbij internationaal wordt samengewerkt, verlopen volgens het DMP. Daarbij kunnen zich situaties voordoen waarbij maatwerk nodig is, bijvoorbeeld omdat de overheid van een partnerland als verwervende instantie optreedt, zoals bij de gezamenlijke vervanging van de *Airborne* voertuigen waarvoor Duitsland als *lead nation* optreedt. In dat geval wordt uw Kamer over het te volgen proces geïnformeerd. Gezien de ambitie van het kabinet om materiële samenwerking te intensiveren zal in de komende jaren vaker maatwerk nodig zijn.

Defensie Projectenoverzicht (DPO) en DPO-afwijkingsrapportage

Met het DPO geeft Defensie het parlement jaarlijks op Verantwoordingsdag integraal inzicht in de lopende DMP-projecten. Het DPO en de DPO-afwijkingsrapportage zijn het resultaat van de ambitie de rapportages van Defensie meer integraal te maken (Kamerstuk 35 000 X, nr. 68). Met het oog op deze integraliteit zijn in het DPO ook vastgoed- en wapensysteemgebonden IT-projecten weergegeven waarvoor in de komende vijftien jaar uitgaven zijn geraamd. Materieel-, vastgoed- en wapensysteemgebonden IT-projecten uit het DPO waarbij een significante afwijking is opgetreden, worden opgenomen in de DPO-afwijkingsrapportage.

Projecten die door uw Kamer als 'groot' project zijn aangemerkt en op basis van een uitgangspuntennotitie jaarlijks een separate rapportage kennen, worden niet opgenomen in het DPO en de DPO-afwijkingsrapportage. Dit geldt momenteel voor de projecten Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 476 van 12 april 2024), Vervanging Onderzeebootcapaciteit (Kamerstuk 34 225, nr. 52 van 26 maart 2024) en Grensverleggende IT (Kamerstuk 35 728, nr. 14 van 8 april 2024). De Kamer wordt wel geïnformeerd over de aan deze grote projecten gerelateerde (DMP-)projecten

in het DPO en indien daartoe aanleiding is in de DPO-afwijkingsrapportage. Over niet-wapensysteemgebonden IT-projecten wordt gerapporteerd via het Rijks ICT-dashboard.

Voor projecten die op basis van het DMP worden uitgevoerd, blijven de reguliere DMP-brieven bestaan. Over de voortgang en eventuele tussentijdse wijzigingen in projecten als het gaat om product, tijd, geld of als het politieke gevoelige projecten betreft, wordt in het DPO en/of de DPO-afwijkingsrapportage gerapporteerd.

Het DPO wordt jaarlijks met Verantwoordingsdag aan het parlement aangeboden met het departementaal jaarverslag. De DPO-afwijkingsrapportage wordt tegelijkertijd met de begroting van het DMF aangeboden op Prinsjesdag. Een totaaloverzicht van financiële afwijkingen ten opzichte van het DMF wordt gecommuniceerd in de suppletore begrotingen die Defensie publiceert. De eerste suppletore begroting wordt tegelijk met de Voorjaarsnota ingediend en uiterlijk 1 juni gepubliceerd. Het DPO en de DPO-afwijkingsrapportage documenten worden op internet gepubliceerd via: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2024/05/15/defensie-projectenoverzicht-2024>

Opbouw

Dit DPO geeft een totaaloverzicht van alle materieel-, vastgoed- en wapensysteemgebonden IT-projecten in onderzoek en in realisatie waarvan het projectbudget groter is dan € 50 miljoen. Deze rapportage laat mede zien DPO-afwijkingrapportage over het DPO 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 400). De standdatum voor de informatie van deze rapportage is 12 april 2024.

De rapportage is opgebouwd uit projectbladen waarin allereerst de afwijking wordt weergegeven en toegelicht. De projectbladen zijn opgebouwd volgens een vaste indeling. De projecten zijn ingedeeld naar defensiebrede toepassingen, per operationeel commando, infrastructuur en IT.

Het DPO geeft tevens informatie over de grootschalige afstotingsprojecten, waarbij het alleen gaat om het nog te verkopen materieel. De verkoopwaarde is afhankelijk van de actuele staat van het te verkopen materieel en de marktomstandigheden. Uit commerciële overwegingen wordt geen informatie verstrekt over de geschatte verkoopwaarde van de afzonderlijke afstotingsprojecten.

In de navolgende paragrafen worden de elementen van de projectpagina's nader toegelicht.

Projectfasering

Projecten waarvoor uw Kamer met een A-brief is geïnformeerd over de behoeftestelling en waarvan de wijze van realisatie wordt onderzocht, bevinden zich in de 'onderzoeksfase'. Na voltooiing van de onderzoeksfase wordt aangevangen met de voorbereidingen voor de contractuele verplichting(en) in de 'realisatiefase'. Op het moment dat de commerciële vertrouwelijkheid van het beschikbare projectbudget voor het project niet langer hoeft te worden gewaarborgd, wordt in het DPO de financiële reeks opgenomen. Zodra een (wapen)systeem door Defensie buiten gebruik wordt gesteld, komt het in de 'afstotingsfase'.

Projectfase cf. DMP		Projectfase cf. DPO
Behoeftestellingsfase	(A-fase)	Projecten worden pas in het DPO opgenomen zodra er een A-brief is verstuurd
Onderzoeksfase	(B-fase)	In onderzoek
Vervolgonderzoeksfase	(C-fase)	
Verwervingsvoorbereidingsfase	(D-fase)	In realisatie
Uitvoering van het project		
Evaluatiefase	(E-fase)	Project afgerond/voltooid

Figuur 2: Visualisatie van gehanteerde projectfasen gerelateerd aan de projectfasen in het DMP-proces

Wel/niet gemandateerd

Het projectblad geeft weer of het project overeenkomstig het DMP gemandateerd of niet-gemandateerd is.

Belangrijke wijzigingen

Hier wordt vermeld welke belangrijke wijzigingen zich ten opzichte van het voorgaande DPO hebben voorgedaan. Verschuivingen in tijd en financiële aanpassingen kunnen worden veroorzaakt door een herfasering in tijd, herijking van de behoefte, prijspeilbijstellingen en/of valutakoerscorrecties¹, marktontwikkelingen bij leveranciers en/of budgettaire overwegingen. Bij significante wijzigingen is een nadere toelichting gegeven.

Aanleiding en toelichting

Hier wordt een korte omschrijving gegeven van de inhoud en het doel van het project. Daarbij geldt in het algemeen dat Defensie de ambitie heeft om de krijgsmacht te moderniseren en het informatiegestuurd optreden te versterken. Alle genoemde projecten dragen bij aan het behalen van deze ambitie. In de toelichting wordt een algemene toelichting gegeven op de inhoud van het project.

Projectplanning

Voor projecten waarbij de realisatie over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift, wordt hier de oorspronkelijk geplande looptijd van het project, de planning ten tijde van het voorgaande DPO en/of afwijkingrapportage en de huidige geplande looptijd vermeld. De projectplanning beslaat daarbij de periode van de A-fase tot en met de D-fase. Per project is de planning uit het voorgaande DPO en/of DPO-afwijkingrapportage opgenomen, zodat direct zichtbaar is bij welke projecten er sprake is van wijzigingen van de planning.

Bij het Vooruitblik Investeringsprogramma achterin het DPO wordt vermeld vanaf wanneer het product of dienst volgens de planning wordt ingevoerd bij Defensie en wanneer deze instroom is voltooid.

¹ Elk project wordt indien nodig jaarlijks gecompenseerd voor inflatie door middel van een prijspeilbijstelling en/of voor valutaschommelingen met een valutakoerscorrectie.

Dit is tevens van toepassing indien een modificatie, *upgrade*, *update* of levensduur verlengende activiteit wordt uitgevoerd.

Voor af te stoten (wapen)systemen wordt, waar mogelijk, vermeld welk materieel wordt aangeboden voor verkoop.

Financiën

De financiële informatie in deze rapportage is vermeld in miljoenen euro's en volgt het prijspeil en de valutakoers van het jaar waarin het DPO aan uw Kamer wordt aangeboden. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht en in het DPO weergegeven. Bij de financiële weergave kunnen kleine verschillen in optelling optreden door afronding.

Van projecten in onderzoek wordt alleen de financiële bandbreedte weergegeven. Bij projecten in realisatie worden per project in een tabel het projectbudget, indien van toepassing het effect op de exploitatie en de fasering van de kasgeldreeks opgenomen, als deze niet commercieel betrouwbaar zijn. Tevens worden de veranderingen ten opzichte van het vorig DPO zichtbaar gemaakt.

Het projectbudget bestaat uit de onderzoekskosten, de basisraming en de risicoreservering van het gehele project. Het projectvolume bestaat uit het projectbudget vermeerderd met het effect op exploitatie. Vanaf 2018 is het effect op exploitatie indien van toepassing afzonderlijk weergegeven.

Het effect op exploitatie is gedefinieerd als het verschil in exploitatiekosten van het huidige wapensysteem en de verwachte exploitatiekosten bij vervanging, *Midlife Update* of levensduur verlengend onderhoud. Hiermee wordt, waar mogelijk, in de planning al rekening gehouden.

Bij projecten waarvoor het contract nog niet is gesloten, wordt het projectbudget in een financiële bandbreedte weergegeven. Ook wordt de planning weergegeven ten opzichte van het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. Op basis van de A-brief wordt bij niet-gemandateerde projecten de eerstvolgende geplande DMP-brief aan uw Kamer vermeld.

Er worden vier financiële bandbreedtes, onderscheiden. In miljoenen euro's zijn dit: 50-250, 250-1000, 1000-2500 en >2500.

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk								
DPO 2023								
DPO 2024								
Effect op exploitatie								

Figuur 3: Financiële tabel met kasgeldreeks van komende vijf jaar

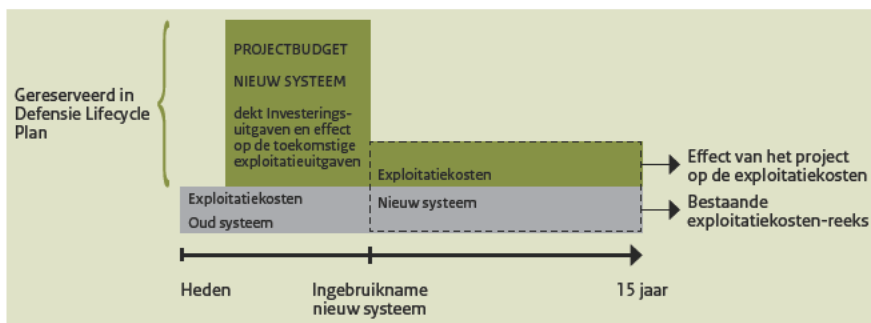
Bij projecten in realisatie waarvoor het contract is gesloten, worden per project in een tabel het projectbudget (van het gehele project) en de fasering van de kasgeldreeks in de eerstkomende vijf jaar opgenomen.

Het DPO en de afwijkingsrapportage blikken vijf jaar vooruit in de kasgeldreeks vanaf het betreffende jaar. Deze zijn in verband gebracht met het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. De financiële informatie is vermeld in miljoenen euro's en volgens het prijspeil van het lopende jaar. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht.

Indien van toepassing is bij een aantal projecten de toegekende prijspeilbijstelling (bijstelling als gevolg van inflatie) en/of valutakoerscorrectie aan het project toegevoegd. Hierdoor zijn de financiële

reeksen aangepast vooruitlopend op de eerstvolgende verwerking ervan. De huidige planning van het project wordt hierdoor niet beïnvloed.

Het donkergroene oppervlak in figuur 3 komt overeen met het financiële projectvolume dat voor een project wordt gereserveerd. Overigens kan het effect op de exploitatiekosten ook negatief zijn, als het nieuwe systeem goedkoper is in gebruik. In dat geval is het financiële projectvolume van het project lager dan het projectbudget voor de verwerving, omdat de toekomstige bespaarde exploitatiekosten in mindering worden gebracht op het financieel volume. Alleen als het effect op de exploitatie toe- of afneemt, wordt dit genoemd onder het kopje "belangrijke wijzigingen".

Figuur 4: Overzicht van het effect op de exploitatiekosten

Bij de projecten worden in de projecttabellen onder meer het oorspronkelijke en het huidige projectbudget vermeld. Deze zijn niet direct vergelijkbaar, aangezien in de huidige budgetten de prijspeilbijstellingen van de afgelopen jaren zijn verwerkt en er sprake kan zijn van afrondingsverschillen. Daarnaast kunnen in de periode tussen de goedkeuring van de behoefte en de daadwerkelijke verwerving van de goederen en diensten de nodige mutaties zijn verwerkt.

Deze mutaties (herijkingen) zijn onder meer het gevolg van:

- verandering van het defensiebeleid;
- de opeenvolgende DMP-fasen, waarbij de behoefte in elke volgende fase concreter wordt en waaruit kwantitatieve, kwalitatieve en financiële bijstellingen volgen;
- wijzigingen die voortvloeien uit internationale samenwerking;
- het verloop van het ontwikkeltraject, indien het nieuw te ontwikkelen materieel betreft;
- het opnemen van verschillen in exploitatie van oude en nieuwe systemen als onderdeel van het projectvolume.

Voor vastgoedprojecten geldt dat - naast het projectbudget zoals opgenomen in het DPO - ook per project rekening wordt gehouden met het honorarium voor het Rijksvastgoedbedrijf en met inrichtingskosten. Voor het honorarium wordt rekening gehouden met ongeveer 12% over alle projecten, zodat Defensie het Rijksvastgoedbedrijf zekerheid kan bieden ten aanzien van een stabiele organisatie en projectrealisatie. Ook voor de inrichtingskosten is structureel budget gereserveerd, namelijk 10% over alle projecten. Deze bijkomende kosten voor vastgoedprojecten zijn niet individueel toegekend aan de projecten, omdat ze niet altijd direct in verband kunnen worden gebracht met een individueel project. Deze kosten worden opgenomen in een aparte post voor het Rijksvastgoedbedrijf op de begroting.

Relatie met andere projecten

Hier zijn projecten uit dit DPO vermeld die een directe of indirecte relatie hebben met het beschreven project.

Relevante Kamerstukken

Hier wordt een opsomming gegeven van de Kamerstukken die betrekking hebben op een DMP faseovergang van het project.

Overige aspecten

Afgeronde projecten

In onderstaand overzicht zijn de afgeronde projecten opgesomd die ten opzichte van vorig jaar in dit DPO niet meer zijn opgenomen, met daarbij een beknopte reden. Het projectblad MQ-9 Sigint/ESM wordt vanwege een het vertrouwelijke karakter niet langer in het DPO blad opgenomen.

Projectbenaming	Projectbudget bandbreedte	Reden
Joint Fires	50-250 mln	Voltooid
Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35)	50-250 mln	Voltooid
Vervanging Gulfstream IV	50-250 mln	Voltooid
Speciale Eenheden Schietfaciliteiten Soesterberg en regio Zuid	50-250 mln	Voltooid
Vernieuwing TITAAN	50-250 mln	Voltooid
MQ-9 Sigint/ESM	50-250 mln	Vertrouwelijke karakter

Nieuw opgenomen projecten

In onderstaand overzicht staan de investeringsprojecten die ten opzichte van het vorige DPO of in de vorige DPO-afwijkingrapportage voor de eerste keer zijn opgenomen. Dit betreft nieuwe projecten waarvan sinds het voorgaande DPO een A-brief is verzonden. Het totaal aantal projecten in het voorgaande DPO bedroeg 103.

Projectbenaming	Reden
Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Foxtrot	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Nieuwbouw NH90 onderhoudsdocks met squadrongebouw	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Revitaliseren Johannes Postkazerne in Havelte	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Revitalisering vliegbasis Woensdrecht	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging LC-fregatten	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging legering KIM	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Amfibische Transportschepen	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen

Nog te verschijnen Kamerstukken

In onderstaand overzicht zijn de projecten weergegeven waarover uw Kamer naar verwachting nog dit jaar of begin 2025 geïnformeerd zal worden.

Benaming
A-brief Uitbreiding ICMS/CBRN-capaciteit (fase 2)
A-brief Verwerving maritieme onbemande systemen
A/B-brief Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen
A-brief Precision Guided Rockets (PGR) Korps Mariniers
A-brief Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden
A-brief Operational Training Infrastructure
A-brief CEMA capaciteit CLSK (ICR)
A-brief Verbetering Zelfbeschermingssysteem Helikopters
A-brief Network Enabling Capabilities Helicopters
A-brief Verwerving strategische Lucht-Grond bewapening F-35
A-brief Verwerving tactische Lucht-Grond bewapening F-35
A-brief Modernisering commandovoorzieningen CZSK
A-brief Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)
B/D-brief Deep Strike capaciteit F-35
B/D-brief Verwerving Maritime Strike
D-brief MRAD & SHORAD
D-brief Vervanging Tactisch Luchttransport capaciteit
D-brief Anti-A2AD capaciteit F-35
D-brief Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit
D-brief Foxtrot Military Transmission Building Block
D-brief Vervanging Close-In Weapon System (vCIWS)
D-brief Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM-BV)
D-brief Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)
E-brief Boxer

Tabellen

Het in deze tabellen vermelde projectbudget betreft het totaal van het investeringsdeel exclusief het effect op de exploitatie.

Defensiebreed materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Projectnaam								
Aanvulling Inzetvoorraad munitie	>2500				Commercieel vertrouwelijk			
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	63,9	30,9	27,9	5,2				
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	250-1000				Commercieel vertrouwelijk			
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	282,9	36,3	38,0	56,4	101,8	50,4		
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			
Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers	50,2	14,3	35,9					
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	50-250				Commercieel vertrouwelijk			
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	127,6	0,6	63,2	63,7				
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	868,7	222,8	70,5	51,7	19,3			
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-oplegger-combinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000				Commercieel vertrouwelijk			

Maritiem materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Projectnaam								
ESSM Block 2: Verwerving en integratie	699,2	200,5	110,7	105,2	84,5	80,9	57,4	22,6
Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	92,3	76,7	15,5					
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	206,9	181,6	17,8	7,6				
Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	149,9	147,1	2,8					
Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessels (OPV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering MK48 torpedo	215,4	113,3	23,9	28,5	18,3	12,7	10,5	8,1
Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	142,3	47,1	22,9	26,9	20,6	31,8	5,0	6,0
Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging hulpvaartuigen	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging M-fregatten (ASWF)	1.972,3	90,0	224,8	288,8	302,7	423,7	314,8	206,2
Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile	226,8	21,9	17,5	22,3	24,6	19,6	51,3	21,0
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)	1.116,6	232,4	158,6	189,5	149,7	135,6	98,0	77,6
Vervanging MK46 Lightweight Torpedo	344,5	44,4	43,4	53,7	46,9	41,0	27,4	12,3
Verwerving Combat Support Ship	457,8	344,1	63,8	40,9	0,5	8,0	0,5	
Verwerving Maritime Strike	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Projectnaam								
Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging	1000-2500	Commercieel Vertrouwelijk						
Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging LC-fregatten	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving Amfibische Transportschepen	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Projectnaam								
155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	100,9	51,0	20,1	16,3	13,5			
Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	219,5	3,3		107,0	105,4	3,8		
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	1000-2500							
Ground based Area Access Denial	50-250							
Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	104,7	18,5	22,7	19,5	18,9	10,8	14,4	
Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	250-1000							
Midlife Update (MLU) Bushmaster	50-250							
Midlife Update (MLU) Fennek	250-1000							
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	50-250							
Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	843,2	240,6	157,7	174,1	224,6	43,3	2,9	
Multi Missie Radar (MMR)	284,5	98,9	47,5	12,9	63,4	61,9		
Raketartillerie	250-1000							
Verlenging levensduur Patriot	250-1000							
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	50-250							
Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	60,2		20,6	33,1	5,0	1,5		
Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	50-250							
Vervanging MRAD & SHORAD	1000-2500							
Vervanging mortieren 60/81 mm	60,5	1,4	59,1					

Lucht materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Projectnaam								
Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters	75,2	34,7	14,8	10,9	9,4	5,4		
AH-64D zelfbescherming (ASE)	114,8	33,4		23,8	22,2	35,3		
Anti-A2AD capaciteit F-35	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Apache Remanufacture	1.080,1	325,6	173,0	226,4	175,0	170,0	10,1	
Chinook Vervanging & Modernisering	1.121,3	863,6	75,5	99,0	63,0	19,2		
Deep Strike capaciteit Air	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	51,6	38,9	12,7					
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	144,2	58,5	32,8	7,3	5,5	40,2		
F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers	65,1	38,8	11,4	14,6	0,1	0,2		
Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding	80,1	54,7	1,7	23,7				
Midlife Update NH90	556,6	5,0	40,4	31,8	32,2	36,6	84,3	76,0
MQ-9 Bewapening	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Multi Ship Multi Type (MSMT) Hel kopter Simulatoren	168,3	6,9	38,6	43,2	34,7	20,0	24,9	
NH90	1.240,2	1.138,6	30,7	34,0	16,0	13,0	8,0	
Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	123,2	68,5	25,5	11,5	13,4	4,2		
Vervanging Medium Utility Helicopter SOF Air (Aanschaf H225M Caracal)	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging tactische luchttransport capaciteit	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Vliegtuigafreminstallatie	69,3	37,4	11,6	10,6	9,7			

Infrastructurele projecten In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Aanpassing Vastgoed Defensie	416,9	132,6	83,8	69,0	47,4	43,2	37,6	3,3
Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid	157,0	144,7	12,2					
Herinrichting Kamp Nieuw M Iligen	250-1000			Commercieel vertrouwelijk				
Hoger Onderhoud Woensdrecht	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	90,2	29,6	29,0	17,9	10,4	3,4		
KMar LTC fase 1, 2 en 3	61,0	55,8	5,3					
Nieuwbouw componentenonderhoud Vliegbasis Volkel	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Nieuwbouw JIVC Den Helder	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Nieuwbouw NH90 onderhoudsdocks met squadronebouw	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Nieuwbouw Technology Center Land – TCL	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Sch Ideren op Logistiek Centrum Woensdrecht	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Programma Veiligheid munitiegebouwen	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Revitaliseren Bernhardkazerne in Amersfoort	250-1000			Commercieel vertrouwelijk				
Revitaliseren Johannes Postkazerne te Havelte	250-1000			Commercieel vertrouwelijk				
Revitaliseren vliegbasis Woensdrecht	250-1000			Commercieel vertrouwelijk				
Uitbreiding Afmeercapaciteit in de Nieuwe Haven in Den Helder	50-250			Commercieel vertrouwelijk				
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1 en 2)	308,6	145,2	41,8	41,4	40,2	40,1		
Vervanging legering KIM	50-250			Commercieel vertrouwelijk				

IT In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Geinstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	114,0	47,8	32,3	28,4	5,5			
Joint Electronic Attack (EOV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	67,2	0,0	3,9	3,7	12,2	4,1	23,2	13,1
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem	97,8	24,8	4,1	55,9	9,9	3,1		
Vervanging grondterminals MILSATCOM	60,5	34,1	26,4					

IT In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Foxtrot	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2022-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2022-2027
DPO '24 (huidig tijdvak)	2022-2031

Belangrijke wijzigingen

De aanvulling *Standard Missile 2 (SM-2) Block IIIA* kan niet worden gerealiseerd omdat deze luchtverdedigingsraketten niet tijdig geleverd kunnen worden. Het hiervoor gereserveerde budget zal alternatief worden aangewend binnen het project.

Begin 2024 heeft Defensie voor een bedrag van € 500 miljoen aanvullende bestellingen geplaatst. Hierover is de Kamer recentelijk geïnformeerd met de Kamerbrief 'Aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024'.

De eerste deellevering Spike LR-2 medium range anti-tank raketten is inmiddels in de voorraad opgenomen.

Aanvulling inzetvoorraad munitie

Aanleiding

Voor de eerste hoofdtak van Defensie, de eigen en bondgenootschappelijke verdediging, is een aanvulling van de munitievoorraden van groot belang. Een verdere aanvulling van alle inzetvoorraden, waaronder munitie, draagt bij aan een verhoging van de inzetbaarheid van de krijgsmacht en aan de Nederlandse en Europese strategische autonomie.

Met het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' realiseert Defensie de tijdige beschikbaarheid van munitie en wordt de komende jaren gefaseerd munitievoorraden opgehoogd. Dit programma voorziet in deze behoefte door de aanschaf van tientallen bestaande categorieën munitie, gerelateerd aan de wapensystemen die bij Defensie in gebruik zijn.

Projecttoelichting

Dit programma betreft een uitbreiding op de al lopende bestellingen 'programma munitievoorraden fase 2' en omvat zowel klein kaliber munitie, vuursteunmunitie (artillerie- en mortiergranaten) als een aanvulling van de voorraad anti-tank wapens. Dit wordt 'conventionele' munitie genoemd. Daarnaast bestaat de behoefte uit aanvulling van de voorraad hoogtechnologische 'kapitale' munitie met onder meer luchtverdedigingsraketten, *precision guided munitions* voor de F-35 en Pantserhouwitser en munitie voor de Apache gevechtshelikopter.

Om snelle verwerving te faciliteren maakt Defensie, naast de ruimte in de eigen raamcontracten, ook gebruik van de bestaande contracten die de *NATO Supply and Procurement Agency (NSPA)* aan lidstaten biedt. Verder worden via het door de Verenigde Staten gefaciliteerde *Foreign Military Sales (FMS)* proces kapitale munitieartikelen verworven. In april 2022 heeft een versnelde bestelling voor de aanvulling van de inzetvoorraad munitie plaatsgevonden. Dit programma is, zoals gemeld in de Kamerbrief 'Aanvulling inzetvoorraad munitie eerste hoofdtak' van 18 april 2023, uitgebreid voor verdere doorgroei van de voorraad ten behoeve van de eerste hoofdtak.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000	A						
DPO 2024	>2500							

Commercieel vertrouwelijk

Aanvulling inzetvoorraad munitie (vervolg)

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit
- Vervanging *Close-in Weapon System*
- Verbetering AH-64E bewapening – *Joint Air to Ground Missiles* (JAGM)
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024 (referentie BS2024008179 van 13-05-2024)
- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie (Kamerstuk 27 830, nr. 395 van 18-04-2023)
- Versnelde aanvulling inzetvoorraad munitie (Kamerstuk 35 925X, nr. 74 van 29-04-2022)
- Stand van zaken munitiedomein (Kamerstuk 27 830, nr. 337 van 21-05-2021)
- Verzamelbrief versterking voorraden (Kamerstuk 27 830, nr. 268 van 19-10-2018)
- Aanvulling munitievoorraden fase 2 (Kamerstuk 27 830, nr. 265 van 19-10-2018)

Defensiebreed materieel

Projectfase

- C-IED Blok 1: Gerealiseerd
- C-IED Blok 2: Gerealiseerd
- C-IED Blok 3: In realisatie
- C-IED Blok 4: In voorbereiding

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2008-2017
DPO '23 (vorig tijdvak)	2008-2025
DPO '24 (huidig tijdvak)	2008-2025

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO van 2023. Defensie heeft het vierde blok van het project *Counter Improvised Explosive Devices* in voorbereiding.

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)

Aanleiding

Om de militaire inzet bij grondoptreden te versterken zijn middelen en kennis nodig om te voorzien in de veiligheid en bescherming van operationele eenheden tegen IED's. Hiervoor is door de *Joint Taskforce C-IED* een plan van aanpak opgesteld. Dit project voorziet in drie blokken in de personele, materiële en organisatorische maatregelen die nodig zijn om de eenheden veiligheid en bescherming te bieden.

Projecttoelichting

Het C-IED-programma berust op een plan van aanpak van de *Joint Task Force C-IED* uit 2008. Het betreft een gefaseerd investeringsprogramma voor C-IED-materieel dat in drie blokken in de krijgsmacht is geïmplementeerd. Op dit moment wordt er invulling gegeven aan het derde blok (de structurele inbedding van C-IED) dat bestaat uit personele, materiële en organisatorische maatregelen. C-IED Blok 4 is in voorbereiding.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- A-brief inzake bescherming tegen geïmproviseerde explosieven (C-IED-blok 3 'Structurele inbedding' d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 164, nr. 2)
- C-IED structurele behoefte (A-brief) d.d. 06-10-2009 (Kamerstuk 32 164, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	64,2	40,6	18,5	5,2				
DPO 2024	63,9	30,9	27,9	5,2				
Effect op exploitatie	45,3			3,2	3,2	3,2	3,2	3,2

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2016-2019
DPO '23 (vorig tijdvak)	2016-2027
DPO '24 (huidig tijdvak)	2016-2029

Belangrijke wijzigingen

De implementatie van DBBS is eind 2023 opgeschort vanwege aanhoudende technische en projectmatige knelpunten. Hierdoor is de oplevering van het systeem nu voorzien in 2029. Om de onderhandelingspositie van Defensie niet te schaden is de financiële reeks weer teruggezet op commercieel vertrouwelijk.

Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)

Aanleiding

In 2008 is besloten om één Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie op te richten. Daarnaast bereikten diverse grote systemen tussen 2014 en 2016 het einde van hun levensduur. Verder bestond de wens om de huidige situatie met meer dan veertig verschillende bewakings- en beveiligingssystemen doelmatiger in te richten. Tenslotte was een aanpassing van een deel van de systemen noodzakelijk om de nieuwe technologie (cryptosleutels) van de contactloze Defensiepas te faciliteren.

Projecttoelichting

Het project DBBS voorziet in de tijdige vervanging van de huidige bewakings- en beveiligingssystemen, teneinde de continuïteit van de ondersteuning binnen de bewakings- en beveiligingsoperatie te waarborgen, te verbeteren en hierbij kosten te besparen. Onder genoemde systemen vallen elektronische toegang, indringerdetectie en de meldkamersystemen. Het project DBBS is randvoorwaardelijk om toekomstvast en structureel betaalbaar de fysieke beveiliging uit te kunnen voeren van Defensielocaties. Binnen het DBBS-programma worden ruim 45 verschillende bestaande systemen onder regie van Defensie omgebouwd door het consortium Thales & Unica.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Behoeftestelling Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 33 468, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		i/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	293,8	74,8	29,8	55,5	79,5	20,0		
DPO 2024	25-100							

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2014-2016
DPO '23 (vorig tijdvak)	2018-2028
DPO '24 (huidig tijdvak)	2018-2028

Belangrijke wijzigingen

Uw Kamer is op 18 maart 2024 over de gunning van DOKS geïnformeerd met een stand van zakenbrief. Op 28 maart 2024 is het contract voor het nieuwe kledingsysteem gesloten met het Duitse bedrijf Hexonia. Defensie bouwt eerst voorraad op en verwacht in 2026 de militairen te kunnen voorzien van de nieuwe kleding.

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)

Aanleiding

Nederlandse militairen opereren en trainen wereldwijd en onder uiteenlopende klimatologische omstandigheden. De kleding van de militairen draagt bij aan het kunnen leveren van een optimale prestatie, onder deze uiteenlopende omstandigheden en in het gehele geweldsspectrum. Hierbij staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort tijdens de inzet centraal. Vanwege de vooruitgang op technisch gebied en verdere professionalisering voldoet de huidige kleding niet meer aan de eisen die Defensie hier aan stelt waardoor invoering van nieuwe gevechtsskleding voor de krijgsmacht noodzakelijk is.

Projecttoelichting

Het project Defensie Operationeel Kledingsysteem betreft de invoering van nieuwe gevechtsskleding voor de krijgsmacht. Sinds de invoer van de huidige gevechtsskleding begin jaren '90 is de inzet van de krijgsmacht aanzienlijk gewijzigd. Bovendien zijn de tekortkomingen niet meer te verhelpen met (gedeeltelijke) aanpassingen.

Bij de verwerving van de kleding staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort centraal. Dit alles met het oog op het kunnen leveren van een optimale prestatie onder uiteenlopende omstandigheden. Hierbij zijn ook degelijkheid en duurzaamheid van belang. Deze zullen ook ten goede komen aan de instandhouding.

In 2018 heeft Defensie besloten om de kwaliteit van de kledingpakketten te verhogen en er is hiervoor extra geld beschikbaar gesteld. Hierdoor wordt de gehele krijgsmacht met kwalitatief hoogwaardige nieuwe gevechtsskleding en helmen uitgerust. Er is een zeer hoge waardering gegeven door zowel de vrouwelijke als mannelijke collega's in de gebruikerstesten voor dit kledingsysteem (pakket) van het bedrijf Hexonia. DOKS heeft tot doel alle militairen te voorzien van kwalitatief passende operationele kleding. Om dit ook in de komende fases van het project DOKS te borgen wordt er een vrouwenreferentiegroep ingesteld.

De uitgifte van de helmen is gestart in 2021 en de initiële verstrekking is afgerond. Na de doorstart van de verwerving van het kledingsysteem begin 2023, is de order op 28 maart aan de leverancier gegund.

In de tussentijd heeft Defensie twee tijdelijke maatregelen genomen ter overbrugging tot de uiteindelijke uitlevering van de DOKS-gevechtsskleding. Ten eerste is de zogenoemde multicam-gevechtsskleding, voor optreden onder extreme omstandigheden, gebleven voor militairen die op missie gaan.

Ten tweede krijgen alle militairen inclusief reservisten, vooruitlopend op de gefaseerde uitrol van DOKS, een vervangend en kwalitatief verbeterd gevechtsspak, gebaseerd op het gevechtsspak dat nu wordt gedragen door het Korps

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		1/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	250-1000	1						
DPO 2024	282,9	36,3	38,0	56,4	101,8	50,4		

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS) (vervolg)

Mariniers. Deze overbruggingsmaatregelen passen binnen het beschikbare budget.

Duurzaamheid

Om te voorkomen dat de interim-pakken na de interim-periode niet bruikbaar zijn, worden deze ook uitgevoerd in het *Netherlands Fractal Pattern* (NFP). Daarnaast is bij de aanbesteding rekening gehouden met eisen over onder andere milieu en duurzaamheid.

Innovatie

Om effectief te kunnen optreden moeten kleding, helm en uitrusting van militairen een samenhangend geheel vormen en afgestemd zijn als een compleet systeem op de uit te voeren taken. Een COTS/MOTS-oplossing biedt deze systeem garantie niet. Daarom is bij deze aanbesteding gekozen voor een systeembenadering in plaats van uit bestaande assortimenten zelf een passend systeem proberen te vormen.

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken project 'Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 08-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 429)
- Brief Stand van zaken project 'Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 01-02-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 385)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 06-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 310)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 18-09-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 260)
- Brief Behoeftestelling Defensie Operationeel Kledingsysteem (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 34 300 X, nr. 114)
- D-brief over het project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS), d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Voertuig 7,5kN, Voertuig Quad, Brandstofcontainers, Containerhefmiddelen

Niet-gemandateerd: Voertuig 50-100-150kN (Scania Gryphus), Containersystemen en Subsystemen, Voertuig 12kN overig en RCWS, Voertuig 12kN Air Assault (*airborne vehicles*)

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2019
DPO '23 (vorig tijdvak)	Initiële scope 2014-2028 Vervolg scope 2023-2029
DPO '24 (huidig tijdvak)	2014-2029

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van de nadere uitwerking van de Defensienota 2022 neemt de behoefte aan DVOW-systemen nog steeds toe, op korte termijn verwacht Defensie extra voertuigen te bestellen voor de maatregel versterken geneeskundige keten. De scope van het project is aangepast, hiermee is het projectbudget opgehoogd.

Voertuig 50-100-150kN (Scania 'Gryphus')

Defensie heeft in 2017 het contract getekend met Scania voor de levering van vrachtauto's 50-100-150kN. De levering van meer dan 3.000 vrachtauto's wordt in 2024 afgerond.

Containers

Defensie heeft in 2018 het contract getekend met Marshall Land Systems voor de ontwikkeling en levering van Containersystemen en Subsystemen. Meer dan de helft van de scope is reeds geleverd, echter de resterende leveringen lopen vertraging op als gevolg van complexe engineering en test en verificatie van varianten met zwaardere eisen.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Aanleiding

Wielvoertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle expeditieaire, nationale, opleidings- en overige eenheden van alle operationele commando's. Om deze mobiliteit te blijven garanderen, is vervanging van deze vloot noodzakelijk. Met dit project worden defensiebreed de operationele wielvoertuigen vervangen die voor het merendeel zijn ingevoerd tussen 1980 en 2000.

Voertuig 12kN overig & RCWS (IDV Manticore)

Als gevolg van de Defensienota 2022 zijn inmiddels meer voertuigen besteld. Hiernaast is inflatiecorrectie toegepast. Voor deze wijzigingen is het projectbudget verhoogd.

Brandstofcontainers

Defensie heeft in 2019 het contract getekend met Amatec S.B.A. voor de ontwikkeling en levering van brandstofcontainers. Dit contract is eind 2023 door Defensie ontbonden vanwege faillissement van de leverancier. Momenteel worden alternatieve marktopties beschouwd met mogelijke levering vanaf 2025.

Militaire Dieselquad (MDQ)

Geen wijzigingen.

Projecttoelichting

De nieuwe wielvoertuigen zullen flexibel in te zetten zijn bij operaties en in de bedrijfsvoering. Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal gaan bestaan uit een licht, een middelzwaar en een zwaar type vrachtauto, waarbij zoveel mogelijk wordt gestreefd naar familievorming. De middelzware en zware typen vrachtauto's worden containerdragers. De voertuigen zullen afhankelijk van de behoefte worden voorzien van een laadbak/container met huif of containers met de benodigde functionaliteit (commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn of brandstoftransport). De voertuigen die zijn bestemd voor expeditieaire inzet, zullen zijn voorbereid voor montage van beschermingsmiddelen. Hiervoor zal binnen dit project een minimaal noodzakelijk aantal wapenstations en affuiten worden verworven. Deze modulaire bescherming kan afhankelijk van de dreiging worden aangepast.

Voertuig 50-100-150kN

In 2017 is het contract getekend voor de levering van Scania Gryphus vrachtauto's tezamen met een contract voor de uitvoering van het onderhoud door de industrie in samenwerking met Defensie. De totale leveringsomvang is meer dan 3.000 voertuigen. De voertuigen worden geleverd sinds eind 2018 en de levering is in april 2024 afgerond. Het project wordt daarmee in 2024 afgesloten.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		i/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2023	1000-2500	D						
DPO 2024	1000-2500							

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Containersystemen en Subsystemen

Het leverings- en onderhoudscontract voor de aanschaf van *command & control*-, verbinding-, werkplaats- en magazijncontainers, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend in 2018. De containers worden sinds medio 2019 geleverd. De totale leveringsomvang is ongeveer 1.900 systemen. De levering is voorzien tot en met 2027. Binnen deze termijn duurt de levering van de *command and control* en communicatie containers langer. Marshall landsystemen werkt hierbij aan een bijgestelde planning.

Voertuig 12kN overig & RCWS (IDV Manticore)

Het leveringscontract voor de aanschaf van lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1200 kg, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend met IVECO DEFENCE VEHICLES (IDV) in 2019. Het levercontract bevat tevens een aantal *Remote Controlled Weapon Stations*. Er worden nog ongeveer 150 extra optionele systemen bijbesteld, als gevolg van en met budget uit de Defensienota 2022. De totale leveringsomvang is nu ongeveer 1.350 voertuigen. De eerste Manticores zijn inmiddels aan Defensie uitgeleverd, levering is voorzien tot en met 2028.

Voertuig 12kN Air Assault (Rheinmetall CARACAL)

Defensie heeft in juni 2022 een *Memorandum of Understanding* (MoU) met Duitsland getekend voor de gezamenlijke verwerving van Airborne Voertuigen, 1000 voor Duitsland en 500 voor Nederland. Alle voertuigen worden in Nederland geassembleerd bij Rheinmetall in Ede en VDL *special vehicles* in Veldhoven en/

of Born. Het voertuig onderscheidt zich van het reguliere 12kN voertuig omdat het in en onder een Chinook-helikopter moet kunnen worden vervoerd, daardoor heeft het voertuig beperkingen in gewicht en afmeting. Het contract voor de levering van circa 500 voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade is in de zomer door *lead nation* Duitsland getekend. In 2024 zijn de eerste voertuigen geleverd t.b.v. een binationaal test en verificatietraject. De serielevering is voorzien van 2025 tot en met 2029.

Tevens heeft Defensie een pakket van interim-maatregelen getroffen, waaronder de versnelde verwerving van 41 Vector voertuigen voor SOF-support taken van de Luchtmobiele Brigade, waarvoor eind 2022 het contract met *Defenture* is getekend. De serielevering hiervan is gestart vanaf Q1 2024.

Voertuig 7,5kN

Dit deelproject (VW Amarok) is voltooid.

Voertuig Quad

Het contract voor de militaire dieselquad (MDQ) is getekend in 2020. In het kader van het "*single type of fuel*"-concept heeft Defensie besloten dit onderdeel van DVOW als innovatieve ontwikkelopdracht aan te besteden. De totale leveringsomvang is ongeveer 300 van dit type voertuig. De serielevering is voorzien vanaf 2026.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Brandstofcontainers

Defensie heeft in 2019 het contract getekend met *Amatec S.P.A.* voor de ontwikkeling en levering van brandstofcontainers. Dit contract is eind 2023 door Defensie ontbonden, omdat de leverancier niet aan haar verplichtingen kon voldoen. Alternatieve marktopties worden beschouwd met mogelijke levering van ongeveer 40 brandstofcontainers vanaf 2025.

Containerhefmiddelen

In 2019 is een leverings- en onderhoudscontract getekend voor ongeveer 70 speciale hefmiddelen c.q. hefvoertuigen voor het heffen en plaatsen van de containers. Afronding van dit project is voorzien in 2024.

Relatie met andere projecten

- Raketartillerie
- Verlenging levensduur Patriot
- Vervanging *Medium Range Air Defence* (interceptiecapaciteit)
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- D2-brief Airborne Vehicles d.d. 15-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 407)
- Brief Interim-voorziening 12kN Air Assault en oplossing hoogte-overschrijding Scania Gryphus vrachtwagen d.d. 16-12-2022 (Kamerstuk 26 396, nr. 118)

- Brief Ontbinding leverings- en onderhoudscontract project Voertuig 12kN Air Assault (AASLT) d.d. 18-11-2021 (Kamerstuk 26 396, nr. 117)
- Brief Verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project 'Voertuig 12kN overig en *Remote Controlled Weapon Station* (RCWS) (D-brief) d.d. 15-08-2019 (Kamerstuk 26 396, nr. 115)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Air Assault voertuig (D-brief) d.d. 23-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 114)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Containersystemen (D-brief) d.d. 12-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 112)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project voertuigen 50kN, 100kN, 150kN (D-brief) d.d. 09-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 201)
- Brief Resultaten van de C-fase van het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (C-brief) d.d. 03-07-2015 (Kamerstuk 26 396, nr. 105)
- Brief voorstudiefase overige deelprojecten (DMP B(2)-brief) d.d. 31-05-2012 (Kamerstuk 26 396, nr. 92)
- Brief voorstudiefase voertuig 7,5 kN (DMP B(1)-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 26 396, nr. 88)
- Brief Behoeftestelling Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (A-brief) d.d. 18-08-2008 (Kamerstuk 26 396, nr. 72)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2022-2024

DPO '23 (vorig tijdvak) 2022-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2022-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023. Dit project wordt voor het laatst opgenomen in het DPO omdat hierna alleen nog restbetalingen en leveringen van geringe omvang lopen.

Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers

Aanleiding

De NAVO en EU vragen om robuuste en snel inzetbare eenheden. Om de strategische voorraden voor deze eenheden te kunnen opslaan en binnen korte termijn veilig en geconditioneerd te verplaatsen naar het inzetgebied en ook daar onder de juiste (veiligheids-) condities op te slaan, zijn gespecialiseerde containers nodig.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de verwerving van circa 200 gespecialiseerde containers met IT-componenten voor transport en veilige (veld)opslag van strategische voorraden munitie, en geneeskundige verbruiksartikelen en onderhoudsmiddelen, zoals oliën en smeermiddelen. Een groot deel van deze gespecialiseerde containers moet voorzien zijn van conditionering voor optimale transport- en opslagcondities.

Relatie met andere projecten

- Vervanging wissellaadsysteem, trekker-oplegcombinatie en wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers' (A-brief) d.d. 16-12-2020 (Kamerstuk 35 570-X, nr. 67)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		1/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100	A						
DPO 2023	61,2	8,7	33,7	9,1	2,9	3,9	3,9	
DPO 2024	50,2	14,3	35,9					
Effect op exploitatie	12,6			0,9	0,9	0,9	0,9	0,9

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2035
DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2035
DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2035

Belangrijke wijzigingen

Het project wordt uitgebreid met de verwerving van een prototype *High Energy Laser*. Middels deze uitbreiding wordt voorzien in een effectieve en kosten-efficiënte verdediging tegen goedkope drones. De oplevering wordt voorzien in 2026. Ten behoeve van deze uitbreiding is het projectbudget opgehoogd.

Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)

Aanleiding

Zowel statelijke als niet-statale actoren bedienen zich in toenemende mate van een mix van wapensystemen, waaronder *Unmanned Aircraft Systems* (UAS).

Het opbouwen van de *Counter-UAS*-capaciteit is noodzakelijk vanwege het toenemende gebruik en dreiging van UAS, ook wel drones genoemd. Ook in Nederland worden UAS steeds vaker bewust ingezet voor strafbare doeleinden en ook onbewust wordt regelmatig op een onwenselijke of gevaarlijke manier gebruik gemaakt van UAS. Dit project voorziet in de materiële component van de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit die Defensie ontwikkelt. De materiële component vormt een brede set aan uitrusting waarmee Defensie *Counter-UAS* capaciteit kan leveren bij de verdediging van het Koninkrijk, bij internationale missies en bij ondersteuning van nationale autoriteiten.

Projecttoelichting

Er bestaan vele typen UAS, van zeer klein tot zeer groot. Deze *Counter-UAS*-capaciteit richt zich op de kleinere typen UAS (tot 20 kg). Voor het bestrijden van grotere UAS beschikt Defensie reeds over systemen voor geïntegreerde luchtverdediging.

Innovatie

Omdat *Counter-UAS*-middelen naar verwachting een korte technische en operationele levensduur hebben, voorziet het project in opeenvolgende cycli van steeds enkele jaren. Het

project omvat daarom zowel het verwerven van materieel voor de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit als randvoorwaarden voor *Concept Development & Experimentation* (CD&E) binnen het *Counter-UAS*-domein als geheel. Het project volgt hiermee de aanpak uit de Defensie Innovatie Strategie om samen sneller te innoveren en zoekt de samenwerking in de gouden driehoek zoals benoemd in de Defensie-Industrie Strategie.

Het project is in 2021 uitgebreid vanwege een aanvullende behoefte ter bescherming van militaire vliegbases in Nederland. Het project is uitgebreid naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022. Er worden extra systemen ter bescherming van militaire infrastructuur verworven.

Uiterlijk na drie jaar na instroom wordt het project geëvalueerd, waarbij onder andere wordt beoordeeld of de activiteiten en middelen van dit project in de staande organisatie kunnen worden ondergebracht.

Relatie met andere projecten

- Multi Missie Radar (MMR)
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Initiële *Counter-Unmanned Aircraft Systems* (A-brief) d.d. 12-05-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 52)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		i/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2021
DPO '23 (vorig tijdvak)	2024-2026
DPO '24 (huidig tijdvak)	2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Het afstemmen van het *Sales Agreement* met NSPA duurt langer dan verwacht. Het leverschema is daarop aangepast. Hiermee loopt het project door tot in 2029.

Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht

Aanleiding

Ter ondersteuning van de operationele inzet van de militaire eenheden wordt operationele infrastructuur gebruikt. Deze infrastructuur betreft de basisvoorzieningen zoals legering, sanitair, werkplekken, onderhouds- en opslaglocaties. Dit project voorziet in de aanschaf van deze middelen, specifiek bedoeld voor operationele *joint* inzet van een bataljonstaakgroep (BTG) als snel inzetbare capaciteit (SIC) en het *Initial Command Element* (ICE) van een samengestelde brigadetaakgroep en 1 GNC (ICE en Real Life Support (RLS)).

Projecttoelichting

De operationele infrastructuur bestaat vooral uit tentsystemen met als doel legering, eetzaal, sanitair, commandoposten, werkplekken en onderhoud- en opslaglocaties. Dit tentstelsysteem is inclusief inventaris (afhankelijk van het doel, bijvoorbeeld tafels, stoelen, bedden en kasten) verlichting, klimaatbeheersing en wordt gefaciliteerd door nutsvoorzieningen (bijvoorbeeld elektriciteit- en/of watervoorziening). Het tentstelsysteem wordt aangevuld met containers (werkcontainers voor CLSK-capaciteiten) en onderhouds- en hangartenten voor de F35. Binnen het project is ook het benodigde materiaal ter fysieke bescherming van het personeel en de infrastructuur meegenomen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project 'Operationele infrastructuur' (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 267)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		1/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	127,9	0,4	63,4	63,4				
DPO 2024	127,6	0,6	63,2	63,7				
Effect op exploitatie	25,9			1,7	1,7	1,7	1,7	1,7

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2004-2015

DPO '23 (vorig tijdvak) 2004-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2004-2026

Belangrijke wijzigingen

De meerbestellingen als gevolg van de Defensienota 2022 zijn gecontracteerd. De uitlevering van het communicatie-gedeelte van VOSS aan de eenheden wordt nu voorzien rond de zomer van 2024.

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Aanleiding

De basis van het grondgebonden optreden is het optreden van militairen, te voet of met een voertuig (uitgestegen of bereden). Dit project is er op gericht de operationele capaciteit van de individuele militair en gevechts-/ondersteunende eenheden te vergroten door te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en het vergroten van het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*).

Projecttoelichting

Het defensiebrede project VOSS komt voort uit het *Soldier Modernisation Programme (SMP)* en voorziet in een aantal verbeteringen van de uitrusting van de militair die te voet optreedt, al dan niet in samenwerking met gevechtsvoertuigen. De overlevingskansen van de militair verbeteren hierdoor. Ook wordt de commandovoering versterkt en nemen de mobiliteit, de effectiviteit en het voortzettingsvermogen toe.

VOSS is een ontwikkelingsproject voor een nieuw smart vest (met onder andere een radiocommunicatiesysteem (C4I-module), een energievoorzieningssysteem, een draag- en bekakingsysteem en modulaire ballistische bescherming). Vanuit diverse andere projecten wordt aangesloten op het project VOSS.

De behoefte is gesteld op ongeveer 5.500 systemen voor uitgestegen of te voet optredende militairen. Zij behoren tot de categorie die, als gevolg van hun optreden, de zwaarste eisen stellen aan hun uitrusting en in grote mate daarvan afhankelijk zijn. Uit onderzoek is gebleken dat dezelfde uitrusting die aan VOSS-militairen wordt toebedeeld, ook geschikt is voor eenheden die intensief met VOSS-militairen optreden en hierbij een ondersteunende rol vervullen. Dit heeft geleid tot een meerbehoefte voor circa 1.700 militairen die in 2018 is geëffectueerd voor een totaalbehoefte van ruim 7.000 systemen. Deze behoefte is met de Defensienota 2022 verder uitgebreid met circa 150 C4I-modules, 4200 pakketten harde ballistische platen en 3000 draagsystemen.

De uitgifte van de initiële batch gevechtsuitrusting is in Q1 2023 afgerond. Momenteel worden instandhoudingshoeveelheden verworven in 5 batches. Het C4I-systeem voldoet aan de eisen van de beveiligingsautoriteit en de contracten voor aanvullende Nederlandse cryptografie zijn getekend. De seriematige uitlevering van het C4I-systeem vindt plaats in 2024. De uitrol aan de eenheden is voorzien vanaf Q2 2024. De financiële afwikkeling duurt tot en met 2026.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000							
DPO 2024	868,7	222,8	70,5	51,7	19,3			
Effect op exploitatie	45,6		2,8	0,8	2,8	2,8	2,8	2,8

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (vervolg)

Innovatie

Daarnaast is het contract getekend voor de doorontwikkeling van de *E-lighter*, een individuele, draagbare energiegenerator, tot een operationeel inzetbaar product. Gebruikerstesten en technische testen Q4 2023 in combinatie met scope uitbreiding noodzaken verdere ontwikkeling. Q4 2024 wordt een operationele *E-lighter* verwacht die breder als batterijlader inzetbaar is.

Relatie met andere projecten

- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) Bushmaster
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) Verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)
- Studiefase (C-fase) project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 33 000, nr. 31)
- Voorstudiefase project Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (B-brief) d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 130)
- Behoeftestelling project VOSS (A-brief) d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 105)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Fysieke distributiemiddelen, infrastructurele voorzieningen, aanhangwagens/opleggers en RCWS

Niet gemandateerd: Wissellaadsystemen, Trekker en Wielbergingsvoertuigen

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2028

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Aanleiding

Om de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet te ondersteunen en om bouwmaterialen en materieel te transporteren, worden door de operationele commando's uiteenlopende middelen gebruikt, zoals wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties, wielbergingsvoertuigen, aanhangwagens en FD-middelen. Om deze capaciteit te blijven garanderen, is vervanging van de huidige vloot noodzakelijk. De nieuwe voertuigen worden flexibel ingezet bij operaties en in de bedrijfsvoering, waarbij een beperkt deel van de behoefte zo mogelijk op een adaptieve wijze samen met de markt wordt ingevuld binnen het project Ecosysteem logistiek.

Projecttoelichting

Het programma WTB voorziet in de Defensiebrede vervanging van operationele wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen en daaraan gerelateerd materieel zoals aanhangwagens, opslag-, overslag- en fysieke distributiemiddelen.

Met dit programma wordt bijgedragen aan de volgende militaire capaciteiten ter ondersteuning van het joint optreden:

- **Bevoorradings-, brugslag- en grondverzetcapaciteit**
Met wissellaadsystemen en de bijhorende bevoorradingsmiddelen (voor de op-, overslag en distributie van o.a. voeding en water, brandstoffen en munitie)

wordt de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet ondersteund. Daarnaast gebruiken genie-eenheden wissellaadsystemen voor transporteren en lanceren van (vouw)brugdelen.

- **Zware transportcapaciteit**
Met trekker-opleggercombinaties wordt zwaar militair materieel getransporteerd, zowel tijdens de ontplooiings- als in de inzetfase van een militaire operatie.
- **Wielbergingscapaciteit**
Wielbergingsvoertuigen dragen zorg voor het bergen en afvoeren van defecte wielvoertuigen onder operationele omstandigheden om het militaire vermogen van eenheden op peil te houden.

De voertuigen moeten geschikt zijn om te opereren binnen het volledige geweldsspectrum. Daarom worden de wissellaadsystemen, de trekker-opleggercombinaties en de wielbergingsvoertuigen uitgerust met voorzieningen voor ballistische bescherming, wapenstations voor zelfbescherming en runflat-wielen. Daarnaast wordt het informatiegestuurd optreden binnen de logistieke keten versterkt door investeringen in middelen voor *Command, Control, Communication, Computers & Intelligence* (C4I-middelen).

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		1/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000			D				
DPO 2024	250-1000			D				

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (vervolg)

In de B-fase is gebleken dat het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor ballistische bescherming aanzienlijke budgettaire voordelen heeft, doordat geen extra opslagfaciliteiten nodig zijn en geen cabinewisseling meer plaatsvindt. Daarnaast biedt het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor de eenheden de mogelijkheid om te oefenen met deze cabines (*train as you fight*).

In 2023 zijn de eerste deelprojecten van WTB in de markt gezet. De concurrentiegerichte dialoogrondes voor de aanhangwagens/opleggers met de geselecteerde leveranciers hebben in 2023 plaatsgevonden. In 2024 gaan de onderhandelingen voor FD-middelen tranche 1 (flatracks en containers) van start met de geselecteerde kandidaat-leveranciers. Eveneens in 2024 gaan de concurrentiegerichte dialoogrondes voor de vrachtauto's (WLS, TROPACO, Wielberger) van start met de geselecteerde kandidaat-leveranciers. De eerste contracten binnen het WTB programma worden ook in 2024 verwacht, mede afhankelijk van de doorlooptijd van de kamerbehandeling.

De nieuwe voertuigen moeten voldoen aan de laatste richtlijnen op het gebied van milieu, zoals de emissienorm voor dieselmotoren. Tijdens de aanbesteding wordt specifieke aandacht besteed aan brandstof besparende technieken die zijn ingebouwd in de systemen. Tevens onderzoekt Defensie voor opleiden en trainen nieuwe onderwijsmiddelen, zoals rijsimulatoren en elektronische leeromgevingen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Foxtrot
- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Raketartillerie

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase (B-fase) van het programma 'Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)' (B-brief) d.d. 19-09-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 373)
- Brief Behoeftestelling programma 'Wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen' (A-brief) d.d. 16-09-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 288)

Maritiem materieel

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Twee deelprojecten ('Verwerving van raketten', en 'Aanpassing (onderhouds)bedrijfsvoering Commando Zeestrijdkrachten) zijn gemandateerd, één deelproject ('Integratie aan boord van de LC-fregatten') is niet gemandateerd.

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2027-2030
DPO '24 (huidig tijdvak)	2027-2030

Belangrijke wijzigingen

De D-brief van dit project is op 15 april 2024 verzonden.

ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten) voor de ondersteuning en de beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en voor operaties in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes. Om deze taken te kunnen uitvoeren dienen de fregatten over een effectieve luchtverdediging te beschikken. Technologische ontwikkelingen leiden tot nieuwe generaties van antischipraketten. Deze raketten bereiken hogere snelheden, voeren complexere manoeuvres uit en vliegen soms lager boven het zeeoppervlak. De huidige *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket aan boord van de LC-fregatten zal gaandeweg steeds minder geschikt zijn voor de verdediging tegen deze nieuwe generatie antischipraketten.

Projecttoelichting

De ESSM Block 2 raket is de vervanger van de ESSM Block 1 raket waarmee de LC-fregatten op dit moment zijn uitgerust. In 2013 heeft Defensie besloten deel te nemen aan de internationale ontwikkeling van de ESSM Block 2 raket die eind 2021 is afgerond. Vervolgens is in 2016 besloten om deel te nemen aan de internationale productie van deze raket. Het project ESSM Block 2: Verwerving en integratie is het derde project in deze reeks en bestaat uit drie deelprojecten. Dat zijn ten eerste de verwerving van de ESSM Block 2 raketten, ten tweede de integratie van deze luchtverdedigingsraket aan boord van de

LC-fregatten en ten derde de inbedding van de instandhouding van de ESSM Block 2 raket in de bedrijfsvoering van het Commando Zeestrijdkrachten.

Het eerste deelproject 'Verwerving van ESSM Block 2 raketten' (voor de LC-fregatten en ASW-Fregatten) en het derde deelproject 'Aanpassing (onderhouds)bedrijfsvoering Commando Zeestrijdkrachten' zijn gemandateerd. Het tweede deelproject 'integratie aan boord van LC-fregatten' is niet gemandateerd. Naast de aanschaf van extra raketten in het kader van dit project, schaft Defensie in het kader van het gerelateerde project 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' extra ESSM Block 2 raketten aan om de inzetvoorraad verder op norm te brengen voor de eerste hoofdtaak.

Duurzaamheid

Bij het vervangen van de vuurleiding en de APAR-radar van de twee LC-fregatten die als laatste zullen uitstromen, worden de huidige installaties uitgebouwd. De onderdelen van deze installaties zullen worden opgeslagen en als reservedelen voor de twee LC-fregatten die als eerste uitstromen worden gebruikt. Op deze wijze hoeven er geen nieuwe reservedelen te worden aangekocht. De nieuwe APAR-radars voor de twee huidige LC-fregatten die het langste in dienst blijven, worden te zijner tijd overgeplaatst op de vervangers van de huidige LC-fregatten.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln							
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Oorspronkelijk	250-1000								
DPO 2023	250-1000	B	D						
DPO 2024	699,2	200,5	110,7	105,2	84,5	80,9	57,4	22,6	
Effect op exploitatie	31,6			3,4	3,4		2,5	5,0	

ESSM Block 2: Verwerving en integratie (vervolg)

Innovatie

Voor de geleiding van de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord van twee LC-fregatten ingebouwd. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Het AWW-cluster is in eerste instantie ontwikkeld voor de ASW-fregatten.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereiding 'ESSM Block 2: Verwerving en Integratie' (D-brief) d.d. 15-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 430)
- Brief resultaten onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 355)
- Brief behoeftestelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 227)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2015-2020

DPO '23 (vorig tijdvak) 2015-2024

DPO '24 (huidig tijdvak) 2015-2024

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van DPO 2023. Het programma wordt in 2024 voltooid. Dit is de laatste keer dat dit project wordt opgenomen in het DPO.

Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten

Aanleiding

De Walrusklasse onderzeeboten worden veelal in een zelfstandige rol ingezet voor onder meer het vergaren van inlichtingen en het beschermen van de oppervlaktevloot tegen de onderwaterdreiging. De onderzeeboten van de Walrusklasse zijn sinds 1990 in gebruik en bij het ontwerp is uitgegaan van een levensduur van 25 jaar. Door het toenemende belang van operaties in kustwateren wordt minder op grote diepte geopereerd dan aanvankelijk voorzien. Hierdoor is de fysieke belasting van de romp, de belangrijkste beperkende factor voor de levensduur, minder groot dan in het ontwerp voorzien. Om de periode tot de instroom van de nieuwe onderzeeboten te overbruggen wordt een levensduurverlengend programma uitgevoerd.

Projecttoelichting

Om de huidige Walrusklasse onderzeeboten in het gewijzigde operationele scenario veilig en doelmatig te kunnen exploiteren, zijn op vier terreinen aanpassingen nodig. Deze hebben alle betrekking op de veiligheid en de instandhouding van de huidige capaciteiten. Het betreft de vernieuwing van de drukhuidconservering, de vervanging van verouderde primaire sensoren zoals de sonar en navigatieperiscoop, de vervanging van grote delen van het centrale computersysteem, het *Combat Management System* (CMS), en de vervanging of aanpassing van een aantal platformsystemdelen.

Het instandhoudingsprogramma is op twee onderzeeboten voltooid en op de derde onderzeeboot is het programma in uitvoering. Het programma op de vierde boot komt te vervallen. De onderdelen voor deze onderzeeboot zijn reeds aangeschaft en worden de komende jaren als reservedelen ingezet voor de onderzeeboten die in de vaart blijven. Het langer doorvaren met de Walrusklasse is nodig om een operationele "capability gap" te voorkomen tot aan de instroom van de nieuwe onderzeeboten. Het programma wordt in 2024 voltooid.

Relatie met andere projecten

- Verbetering MK48 torpedo
- Vervanging Onderzeeboten (RGP rapportage)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Instandhoudingsprogramma Walrusklasse onderzeeboten (A-brief) d.d. 13-06-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 129)
- Aanbiedingsbrief Voortgangsrapportage Vervanging onderzeebootcapaciteit 2022 d.d. 01-04-2022 (Kamerstuk 34 225, nr 35)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	92,3	84,6	7,7					
DPO 2024	92,3	76,7	15,5					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2015-2019

DPO '23 (vorig tijdvak) 2017-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2017-2025

Belangrijke wijzigingen

Drie van de vier LC-fregatten zijn opgeleverd. De formele voltooiing van het Instandhoudingsprogramma van het laatste schip is voorzien voor begin 2025. Enkele nog resterende kleinere aspecten van het programma worden meegenomen in het komende groot onderhoud dat de vier LC-fregatten tot 2029 ondergaan. Dit is de laatste keer dat over dit project wordt gerapporteerd in het DPO omdat het project dit jaar wordt voltooid.

Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)

Aanleiding

Voor het verdedigen van maritieme taakgroepen, het ondersteunen van amfibisch en landoptreden, het uitvoeren van *maritime security operations* en *Ballistic Missile Defence*, beschikt Defensie over vier Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Deze fregatten zijn tussen 2002 en 2005 in dienst gesteld en bereiken naar verwachting vanaf 2032 het einde van de levensduur. Om tot die tijd de inzetbaarheid en de doelmatige exploitatie van de LC-fregatten te waarborgen, wordt halverwege de levensduur een instandhoudingsprogramma uitgevoerd.

Projecttoelichting

Het instandhoudingsprogramma wordt uitgevoerd op alle vier LC-fregatten en omvat 41 deelprojecten ingedeeld in twee categorieën. Deelprojecten gerelateerd aan arbo, milieu en zeewaardigheid zijn noodzakelijk om te blijven voldoen aan wet- en regelgeving. Zij betreffen onder andere het garanderen van veilig manoeuvreren en navigeren, het verbeteren van de voedselveiligheid, de kwaliteit van het drinkwater en van de brandveiligheid en het aanpassen van de munitiebergplaats.

Deelprojecten gerelateerd aan instandhouding zijn noodzakelijk om systemen doelmatig in stand te kunnen houden of te voorkomen dat systemen niet meer kunnen worden onderhouden. De belangrijkste betreffen de aanpassing of vervanging van delen van het platformmanagementsysteem *Integrated Monitoring & Control System (IMCS)* en het *Combat*

Management System (CMS). Naast verbeteringen aan het IMCS en het CMS worden (delen van) systemen aangepast of vervangen indien ze niet meer doelmatig kunnen worden onderhouden. In het instandhoudingsprogramma zijn geen deelprojecten opgenomen die leiden tot operationele verbeteringen.

De ontwikkeling van verschillende scheepsnetwerken, zowel op het gebied van veilige navigatie als operationele inzet (luchtverdediging), is uitgevoerd samen met Nederlandse defensieleveranciers. Als gevolg hiervan is er voor de scheepsbemanning betere *situational awareness*, zowel over het scheepsplatform als het operatiegebied.

Relatie met andere projecten

- *Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)*
- Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Resterende hoofdcontract Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten d.d. 29-05-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 200)
- Stand van zaken van de gecombineerde onderzoeks- en verwervingsvoorbereidingsfase van het project Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten (BD-brief) d.d. 09-12-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 194)
- Behoeftestelling Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten (A-brief) d.d. 04-02-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 123)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	206,9	191,9	11,3	3,7				
DPO 2024	206,9	181,6	17,8	7,6				

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Er zijn geen wijzigingen ten opzichte van DPO 2023.

Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2038. Maatregelen zijn noodzakelijk om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren.

Door de gewijzigde geopolitieke situatie moet Defensie meer dan vroeger rekening houden met tegenstanders die beschikken over moderne technologie, waaronder de modernste antischipraketten. Vanwege die dreiging moeten de LC-fregatten elektromagnetische signalen kunnen waarnemen en bovendien kunnen verstoren. De huidige apparatuur daarvoor is verouderd. Gezien de verwachte toenemende dreiging in de komende jaren en de lange levensduur van de schepen, is vervanging van deze apparatuur noodzakelijk.

Projecttoelichting

Alle vier de fregatten krijgen betere passieve waarnemings-apparatuur voor elektromagnetische signalen. De LC-fregatten kunnen daarmee eerder tegenstanders detecteren en anticiperen op die dreiging. Twee fregatten krijgen bovendien nieuwe actieve storingsapparatuur (*jammers*) om moderne antischipraketten van een tegenstander te storen. Dit zijn ook de fregatten die gaan beschikken over de nieuwe ESSM (*Evolved Sea*

Sparrow Missile) Block 2 luchtverdedigingsraket. Met deze ESSM-raket en de *jammers* zijn deze twee LC-fregatten optimaal bestand tegen de dreiging van moderne antischipraketten. Ook zal in het project een simulator worden aangeschaft, deze is nodig om de apparatuur op de LC-fregatten goed af te stellen en voor opleidingen en trainingen.

In de periode 2024-2029 ondergaan de LC-fregatten achtereenvolgens groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering (A-brief) d.d. 31-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 380)
- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)
- Brief onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29 april 2022 (Kamerstuk 27830, nr. 355)
- Brief behoeftstelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 3 mei 2018 (Kamerstuk 27830, nr. 227)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

De eerste verwervingstrajecten voor o.a. de communicatie installatie, omroepinstallatie en koudwatermakers worden opgestart.

Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2038. Om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren zijn maatregelen noodzakelijk.

Projecttoelichting

Het project omvat de aanpassing en vervanging van systemen die van belang zijn voor de materiële zeewaardigheid en daarmee voor de veiligheid van de fregatten. Van deze systemen is voorzien dat de levering van reservedelen stopt of dat de software door veroudering niet meer operationeel relevant is. Het betreft hoofdzakelijk:

- ene systemen zoals koelinstallaties, hijswerktuigen, verwarmingsketels en brandmeldinstallaties. Voor het merendeel van deze systemen is een wettelijk vastgesteld keuringsregime van kracht;
- Kleinere elektronische systemen zoals navigatieradars, elektro-optische systemen en radiosystemen;
- Netwerksystemen en computersystemen;
- De *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket.

Het project omvat ook de aanpassing van trainers, simulatoren en logistieke ondersteuning en opleiding en training, documentatie en handleidingen, materieelbeheer en de voorraad reservedelen. De twee LC-fregatten die het eerst uit dienst gaan in 2034-2035 worden voorzien van een softwareaanpassing op de ESSM block 1 luchtverdedigingsraket. De twee LC-fregatten die het langst in dienst blijven, gaan beschikken over de nieuwe ESSM Block 2 luchtverdedigingsraketten en krijgen de softwareaanpassing niet.

In de periode 2024-2029 ondergaan de LC-fregatten achtereenvolgens groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)
- Brief onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29 april 2022 (Kamerstuk 27830, nr. 355)
- Brief behoeftstelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 3 mei 2018 (Kamerstuk 27830, nr. 227)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250							

commercieel vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2018-2021

DPO '23 (vorig tijdvak) 2018-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Ook het vierde LC-fregat is inmiddels uitgerust met de nieuwe SMART-L MM/N-radar van Thales Nederland. Na enkele testwerkzaamheden kan het fregat deze radar in gebruik nemen. De voltooiing van het project is daarmee voorzien voor begin 2025. Enkele restpunten worden meegenomen in het komende groot onderhoud dat de vier LC-fregatten tot 2029 ondergaan. Dit is de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt in het DPO.

Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)

Aanleiding

Door de vervanging van de SMART-L-radar aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) door een nieuwe sensor (SMART-L MM/N) levert Nederland een belangrijke bijdrage aan de Europese en bondgenootschappelijke raketverdediging en wordt de operationele relevantie van de fregatten voor het tweede deel van de levensduur vergroot. Deze modificatie sluit aan bij de prioriteiten van de NAVO en de Defensienota 2022.

Projecttoelichting

Met dit project worden de LC-fregatten voorzien van een SMART-L MM/N radar met aanvullende sensorcapaciteit (*Early Warning Capability*) voor de vroegtijdige waarneming en tracking van ballistische raketten. Nederland gaat naar verwachting in 2025 de LC-fregatten met de verbeterde SMART-L MM/N-radar als *early warning* sensorplatforms als *Voluntary National Contribution* (VNC) aanbieden bij het *Ballistic Missile Defence* (BMD) programma van de NAVO.

Eind mei 2021 heeft de Amerikaanse marine, op basis van SMART-L-data van het eerste Nederlandse LC-fregat dat met gemodificeerde SMART-L MM/N-radar is uitgerust, een succesvolle interceptie uitgevoerd. Bij deze test heeft een Amerikaans fregat een exo-atmosferisch vliegend testobject onderschept op basis van SMART-L MM/N-data, zonder het object bij lancering van de zelfverdedigingsraket zelf te zien.

Tijdens de vlucht van de raket kwam het testobject binnen radarbereik van het Amerikaanse fregat dat vervolgens is overgeschakeld naar eigen data om het object te neutraliseren. Dit was de eerste test om de functionele werking van de *Early Warning Capability* (EWC) aan te tonen. In mei 2023 heeft het tweede, met de modificatie uitgeruste fregat, de SMART-L MM/N en MBMD-keten ingezet in gecombineerde scenario's. Hierbij is tegelijk MBMD-data gedeeld met deelnemende NAVO-partners.

Innovatie

De SMART-L MM/N is ontwikkeld door Thales Nederland met ondersteuning van Defensie. Het is wereldwijd de eerste grondgebonden roterende radar die in staat is om exo-atmosferische objecten automatisch te detecteren en te volgen.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)
- Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de gecombineerde B/C/D-fase d.d. 16-05-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 100)
- Brief behoeftstelling van het project MBMD (A-brief) d.d. 26-09-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 91)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	149,9	149,9						
DPO 2024	149,9	147,1	2,8					

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wet/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2034
DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2034
DPO '24 (huidig tijdvak) 2025-2034

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van DPO 2023.

Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)

Aanleiding

De *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) zijn ontworpen voor taken laag in het geweldsspectrum. Het gaat om kustwachttaken in Nederland en als stationsschip in het Caribisch gebied, de bestrijding van terrorisme en piraterij en humanitaire assistentie zoals hulp bij rampen. Door uitvoering van een *Midlife Update* (MLU) wordt beoogd om de OPV's tot het einde van hun levensduur inzetbaar te houden.

Projecttoelichting

De MLU aan de OPV's wordt uitgevoerd om de inzetbaarheid van de schepen gedurende de gehele levensduur te verzekeren. Met de MLU zorgt Defensie ervoor dat de OPV's blijven voldoen aan wet- en regelgeving en aan eisen voor zeewaardigheid. Daarnaast worden technische knelpunten aangepakt opdat componenten en systemen tot het einde van de levensduur tegen redelijke kosten kunnen worden onderhouden. De MLU blijft beperkt tot de maatregelen die nodig zijn om de OPV's veilig en doelmatig hun huidige taken te laten uitvoeren. De operationele capaciteiten van de schepen blijven ongewijzigd.

De werkzaamheden van de MLU voor de vier OPV's worden uitgevoerd in de jaren 2025-2034. Deze relatief lange looptijd zorgt voor flexibiliteit in de planning en maakt daarmee een goede beheersing van het project mogelijk. Defensie combineert daarbij de MLU met twee reeds geplande periodes van groot onderhoud om de beschikbaarheid van de OPV's te waarborgen.

Duurzaamheid

De *Midlife Update* richt zich op instandhouding van de huidige operationele capaciteiten. Dit impliceert veelal dat bestaande installaties gehandhaafd worden. Zodra de gelegenheid zich voordoet en voor zover mogelijk binnen het beschikbare budget, worden maatregelen getroffen om op het gebied van duurzaamheid stappen te zetten.

Innovatie

Als onderdeel van de MLU OPV, wordt het IPMS/IBMS (*Integrated Platform Management System/Integrated Bridge Management System*) vervangen en *up-to-standard* gebracht. Het project kan meeliften op de geleverde inspanning voor het nieuwe Combat Support Ship (CSS) op dit vlak. Hierdoor worden niet alleen kosten geminimaliseerd maar komt tevens een zo uniform mogelijke 'look & feel' tussen verschillende scheepsklassen tot stand. Dit bevordert de operationele acceptatie en het dagelijks gebruik van deze systemen.

Relatie met andere projecten

- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling 'Verwerving Amfibische Transportschepen' (A-brief), d.d. 6-3-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 327)
- Behoeftstelling *Midlife Update* OPV's (A-brief) d.d. 18-12-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 75)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2011-2016
DPO '23 (vorig tijdvak)	2011-2026
DPO '24 (huidig tijdvak)	2011-2026

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Verbetering MK48 torpedo

Aanleiding

De Walrusklasse onderzeeboten beschikken over één wapensysteem: de torpedo. Sinds de bouw van de boten wordt het type MK48, modificatiestandaard 4 (mod 4) gebruikt. Deze is van Amerikaanse makelij en in de jaren '70 ontworpen voor inzet in diep water. De omstandigheden voor een succesvolle inzet van een torpedo zijn in ondiep water veel complexer dan de omstandigheden in diep water. De huidige torpedo MK48 mod 4 heeft beperkte mogelijkheden om kleine doelen in ondiep water te bestrijden. De MK48 mod 4 is in gebruik geweest bij de marines van Australië, Canada en de Verenigde Staten. Australië en de Verenigde Staten zijn reeds overgeschakeld op de mod 7, die beter geschikt is voor het gebruik in ondiep water. Hierdoor is uitwisseling van technische en operationele informatie van de huidige torpedo mod 4 niet meer mogelijk. Daarnaast worden reserveonderdelen voor de mod 4 niet meer geproduceerd en zijn deze nu al schaars, en wordt de mod 4 niet meer verder doorontwikkeld.

Projecttoelichting

Door de huidige torpedo type MK48 te moderniseren naar Mod 7AT, is inzet tegen kleine doelen in ondiep water mogelijk. Verder is de Mod 7AT beter bestand tegen torpedo-tegenmaatregelen zoals *decoys* en *jammers*. Daarnaast zal de samenwerking met andere gebruikers mogelijk blijven. Deze samenwerking behelst uitwisseling van technische en

operationele informatie over oefenlanceringen, opgeslagen in een gemeenschappelijke database en de beschikbaarheid van reservedelen. Deze samenwerking bevordert een doeltreffende inzet van de MK-48 en heeft financiële voordelen, omdat minder Nederlandse oefenlanceringen nodig zijn.

Relatie met andere projecten

- Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief over de aanvulling op de behoeftestelling verbetering van de MK48 *Heavy Weight* torpedo d.d. 30-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 145)
- Behoeftestelling Modificatie MK48 torpedo (A-brief) d.d. 17-09-2009 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 6)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	215,4	133,9	13,2	18,5	18,2	12,7	10,5	
DPO 2024	215,4	113,3	23,9	28,5	18,3	12,7	10,5	8,1
Effect op exploitatie	8,9	0,6	2,0	1,8	1,9	1,4	1,7	0,2

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2023
DPO '23 (vorig tijdvak)	2023-2029
DPO '24 (huidig tijdvak)	2023-2029

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. De LC-fregatten zijn uitgerust met gelaagde sensor-, wapen- en commandosystemen voor de inzet op de korte, middellange en lange afstand. Het 127mm kanon vormt hiervan een integraal onderdeel. Het kanon wordt ingezet tegen zeedoelen om te waarschuwen of deze te neutraliseren. Ook kan het kanon worden ingezet tegen doelen op het land ter ondersteuning van amfibische en landoperaties.

Bij de bouw van de LC-fregatten, rond de eeuwwisseling, zijn gebruikte 127mm kanons geïnstalleerd. Deze kanons zijn gebouwd aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. De technische en operationele levensduur van dertig jaar is overschreden. Vaak zijn deze 127mm kanons door technische problemen niet inzetbaar. Daarnaast vergt het kanon zowel aan boord als aan de wal veel onderhoud, terwijl sommige onderdelen niet langer verkrijgbaar zijn. Verder voldoen het kanon, het munitie-opvoersysteem en de munitiebergplaats op het schip niet meer aan de thans geldende arbo-eisen. Vervanging van het kanon is noodzakelijk.

Projecttoelichting

Het project 'Vervanging 127mm kanon' betreft de verwerving en installatie aan boord van operationele kanonsystemen voor de LC-fregatten inclusief bijbehorend (semi-)automatisch munitie-opvoersysteem, de aanpassing van de munitiebergplaats aan boord en de bijhorende *Integrated Logistic Support*.

De werkzaamheden voor dit project omvatten de ombouw van apparatuur die is verspreid over drie boven elkaar liggende dekken in het schip. De scheepsaanpassingen in dit project zijn dermate omvangrijk dat de activiteiten alleen tijdens groot onderhoud aan de fregatten uitgevoerd kunnen worden. De voltooiing van dit project op het laatste schip is voorzien voor 2029.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging 127mm kanon LC-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 218)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	142,3	49,1	17,8	17,8	20,1	30,1	5,0	
DPO 2024	142,3	47,1	22,9	26,9	20,6	31,8	5,0	6,0

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2030

DPO '23 (vorig tijdvak) 2027-2033

DPO '24 (huidig tijdvak) 2027-2033

Belangrijke wijzigingen

De projectplanning is aangepast. Vanaf 2031 worden de vervangende systemen aan boord van het *Joint Support Ship (JSS)* Zr.Ms. Karel Doorman geplaatst. Defensie beziet momenteel of het LPD Zr.Ms. Johan de Witt moet worden voorzien van de systemen gezien de voorziene buitendienststelling in 2033. De D-brief is in voorbereiding.

Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)

Aanleiding

Van de huidige grotere oppervlakteschepen van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) beschikken de Multipurpose fregatten (M-fregatten), de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten), de twee amfibische *Landing Platform Docks (LPD's)* en het bevoorradingschip *Joint Support Ship (JSS)* over het Goalkeeper-systeem voor de zelfverdediging op korte afstand tegen luchtdreigingen, waaronder antischipraketten en kleine oppervlakte doelen. Dit wapensysteem is in gebruik sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Defensie heeft een instandhoudingsprogramma uitgevoerd voor dit wapensysteem dat de levensduur ervan tot minimaal 2025 verlengt. De Goalkeepers worden bij een deel van deze schepen vanaf 2027 vervangen.

Projecttoelichting

De kwalitatieve behoefte bestaat uit een wapensysteem om tijdens operaties op open zee en in kustwateren op relatief korte afstand luchtdoelen en oppervlakte doelen te kunnen bestrijden, ook bij een hoge dreiging. Defensie schaft met dit project binnen het projectbudget nieuwe systemen aan voor het *Joint Support Ship* en de twee langst doorvarende LC-fregatten en mogelijk het LPD Zr.Ms. Johan de Witt. Dit laatste wordt nog nader gezien. Daarnaast schaft het project systemen aan voor de toekomstige ASW-fregatten en het *Combat Support Ship* via de budgetten van die projecten. De modificatie van de twee LC-fregatten beperkt zich tot het RAM-systeem. De andere genoemde schepen worden, naast het RAM-systeem, voorzien van een 76mm kanon, een vuurleidingsradar en een bijbehorend

vuurleidingsstelsel. Het project voorziet tevens in de aanschaf van munitie.

Innovatie

Het nieuwe *Close-in Weapon System* zal gebruik maken van het vuurleidingsstelsel dat nu ontwikkeld wordt in het project AWW (*Above Water Warfare*) cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Dit vuurleidingsstelsel geeft een aanzienlijke verbetering van de effectiviteit van het *Close-In Weapon System*.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Verwerving *Combat Support Ship*

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereidingsfase Vervanging M-fregatten (ASWF) (D-brief) van 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Behoeftestelling Instandhouding Zr.Ms. Karel Doorman (A-brief) d.d. 20-06-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 153)
- Brief resultaten onderzoeksfase Vervanging *Close-in Weapon System* (B-brief) van 14-01-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 329)
- Brief behoeftestelling Vervanging *Close-in Weapon System* (A-brief) van 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 220)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	250-1000		D					
DPO 2024	250-1000		D					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2034

DPO '23 (vorig tijdvak) 2026-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2026-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project heeft een voortrekkersrol voor het Maritiem Masterplan als koploperproject van de Sectoragenda Maritieme Maakindustrie, zoals benoemd in de Kamerbrief 'Defensie en de Maritieme Maakindustrie' van januari 2024.

Vervanging hulpvaartuigen

Aanleiding

Defensie beschikt binnen het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) over tien vaartuigen die diverse ondersteunende taken verrichten. Deze hulpvaartuigen zijn tussen 1987 en 2006 in dienst gekomen. Tussen 2026 en 2034 bereiken de hulpvaartuigen gefaseerd het einde van hun levensduur. Aangezien de functionaliteiten van deze hulpvaartuigen ook in de toekomst van belang blijven, wil Defensie deze vaartuigen tijdig vervangen.

Projecttoelichting

In de Defensienota 2018 zijn deze vervangingsinvesteringen als afzonderlijke projecten opgenomen. Het betreft echter vaartuigen met vergelijkbare eigenschappen. Om schaalvoordelen te kunnen benutten wordt de vervanging van deze vaartuigen daarom als één project beschouwd. Ten behoeve van duurzaamheid worden de nieuwe hulpvaartuigen geschikt gemaakt voor de voorstuwing met zowel methanol als diesel als mogelijke brandstof.

De nieuwe hulpvaartuigen worden in gebruik genomen in de periode 2026-2030. De hulpvaartuigen worden vervangen op het moment dat hun technische levensduur eindigt, of nog daarvoor. Defensie heeft hiervoor gekozen vanwege de doelmatigheidswinst van grotendeels gelijke schepen en de aaneengesloten vervanging. Als enige van de tien te vervangen schepen zal het marine opleidingsvaartuig tot kort na het einde van de technische levensduur in gebruik blijven. Het Commando

Zeestrijdkrachten zal het gebruik daarvan nauwgezet monitoren en het benodigde onderhoud aan dit vaartuig uitvoeren, waarbij veiligheid voorop staat.

Defensie besteedt de instandhouding van de schepen uit aan de nog te selecteren Nederlandse bouwer van de schepen. Dit vermindert de onderhoudstaken van het Commando Zeestrijdkrachten en het versterkt de positie van het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van klimaatneutrale technologie. Gezien het gebruikersprofiel spelen wezenlijke belangen van nationale veiligheid een rol bij de instandhouding van de vaartuigen door een externe partij. Defensie besteedt het contract aan in concurrentie tussen Nederlandse aanbieders, met toepassing van artikel 346 VWEU (Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie). Het contract zal het ontwerp, de bouw, de levering en de instandhouding van de hulpvaartuigen omvatten.

Duurzaamheid

De nieuwe hulpvaartuigen krijgen de beschikking over klimaatneutrale technologie voor voortstuwing en energievoorziening met methanol als brandstof. De beperking van de emissie-uitstoot is het hoogst als de vaartuigen groene methanol gebruiken die zelf ook op klimaatneutrale wijze is geproduceerd. Aangezien deze brandstof pas in de toekomst breed verkrijgbaar zal zijn, zijn diesel en niet-groene methanol voorlopig nog mogelijkheden om op terug te vallen om de inzetbaarheid van de vaartuigen te garanderen.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000			D				
DPO 2024	250-1000			D				

Vervanging hulpvaartuigen (vervolg)

Innovatie

Door toepassing van innovatieve technieken zoals *'Digital Twin'* en *'Smart Maintenance en Monitoring'* zullen de vaartuigen voor een lange periode kunnen worden onderhouden op basis van grotendeels civiele normen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief 'Defensie en de Maritieme Maakindustrie' d.d. 24-01-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 423)
- Behoeftestelling project 'Vervanging hulpvaartuigen CZSK' (A-brief) d.d. 07-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 305)
- Brief resultaten onderzoeksfase vervanging hulpvaartuigen (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 361)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2025-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2029-2031
DPO '24 (huidig tijdvak)	2029-2031

Belangrijke wijzigingen

Nederland schaft vier *Anti Submarine Warfare (ASW)* fregatten aan, waarvan twee ten behoeve van en voor rekening van België. Na de contracten met Damen Naval (DN), Thales Nederland en Leonardo, zijn inmiddels meerdere contracten voor subsystemen ondertekend, onder andere met RH Marine voor de levering van automatiseringssoftware. DN en Defensie werken het scheepsontwerp in meer detail uit.

Defensie verwacht de overige contracten in 2024 en 2025 te tekenen. Begin 2025 start DN met de constructie van het eerste ASW-fregat. Naar verwachting zijn in 2031 de vier ASW-fregatten opgeleverd. De reeks is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling. Dit was in het vorige DPO niet meegenomen.

Vervanging M-fregatten (ASWF)

Aanleiding

Nederland vervult een belangrijke knooppuntfunctie in de mondiale economie, inclusief de informatie-, aan- en afvoerlijnen. Nederland is en blijft dan ook sterk afhankelijk van veiligheid op zee. Fregatten zijn veelzijdig inzetbare schepen en vormen de ruggengraat van de oppervlaktevloot. Het zijn belangrijke eenheden om te zorgen voor veiligheid op zee en voor de maritieme verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk.

Bij maritieme gevechtsoperaties zijn fregatten belangrijk voor het bestrijden van oppervlakte doelen op zee of op het land, en het beveiligen van kwetsbare eenheden zoals amfibische schepen, bevoorradingsschepen en mijnenbestrijdingseenheden. Zowel de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) als de huidige M-fregatten en straks de ASW-fregatten zijn geschikt voor het bestrijden van oppervlakte doelen. Als het gaat om luchtverdediging bieden de LC-fregatten de meeste capaciteiten. De M-fregatten en straks de ASW-fregatten op hun beurt zijn gespecialiseerd in onderzeebootbestrijding, een taak waarvoor het LC-fregat niet specifiek is toegerust. Behalve voor maritieme gevechtsoperaties zijn de fregatten ook geschikt voor andere taken, zoals maritieme veiligheidsoperaties waaronder terrorismebestrijding, drugsbestrijdingsoperaties, antipiraterijoperaties, kustwacht-taken en maritieme assistentie, zoals noodhulp of evacuaties.

M-fregatten en straks de ASW-fregatten vormen in combinatie met onderzeeboten en geëmbarkeerde maritieme gevechtshelikopters (NH90) een belangrijke capaciteit tegen de dreiging van onderzeeboten en van oppervlakeschepen. In de gelaagde verdediging tegen de dreiging van onderzeeboten zijn fregatten, de eigen onderzeebootcapaciteit en helikopters complementair.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de aanschaf van vier ASW-fregatten waarvan twee voor Nederland en twee voor België. Daarbij heeft Nederland de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de M-fregatten en heeft België de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit. De fregatten voor beide landen zijn identiek. Dit levert voordelen op ten aanzien van bijvoorbeeld interoperabiliteit, instandhouding en opleidingen en training. Het binationale projectbureau wordt aangestuurd door een binationaal *Joint Steering Committee*.

Duurzaamheid

Bij het ontwerp van de nieuwe fregatten is rekening gehouden met het brandstofverbruik en de uitlaatgassenemissie. Het fregat kan de vereiste snelheid halen met een voortstuwing met diesel- en elektromotoren zonder gasturbines. De keuze voor een diesel en elektromotorenconfiguratie voor de nieuwe fregatten in de plaats van voortstuwing met gasturbines is gunstig voor het brandstofverbruik per ton waterverplaatsing. Desondanks zal het absolute brandstofverbruik van het nieuwe ASW-fregat hoger

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500	D						
DPO 2023	1963,8	20,8	293,6	289,0	302,7			
DPO 2024	1972,3	90,0	224,8	288,8	302,7	423,7	314,8	206,2

Vervanging M-fregatten (ASWF) (vervolg)

zijn dan het huidige M-fregat doordat de tonnage van het nieuwe schip ruim de helft groter wordt. Tevens kan Defensie met de keuze voor dieselmotoren in de toekomst beter aansluiten op ontwikkelingen van alternatieve brandstoffen in de civiele maritieme markt en daarmee alsnog komen tot een verdere verduurzaming van deze fregatten.

Innovatie

Om met een relatief kleine bemanningsgrootte te kunnen varen en om grote hoeveelheden sensordata te kunnen verwerken, worden de ASW-fregatten voorzien van vergaande automatisering. Dit stelt de bemanning in staat om het schip in te zetten in een snel veranderende operationele omgeving. Voor de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord ingebouwd waarmee de besturing en geleiding wordt verwerkt. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73).

De ASW-fregatten worden voorzien van systemen voor de verdediging tegen vijandelijke torpedo's. Naast het *Softkill* Torpedo Defensiesysteem dat torpedo's misleidt, wordt een *Hardkill* Torpedo Defensiesysteem ontwikkeld dat torpedo's uitschakelt. Voor deze ontwikkeling loopt een *Concept Development and Experimentation* (CD&E) programma. De *Hardkill* systemen worden met Duitsland geoperationaliseerd via een PESCO-project en aangeschaft in het kader van het project 'Vervanging Anti-Torpedo Torpedo' waarvan de A-brief is voorzien voor 2025.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging *Close-In Weapon System* (vCIWS)
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface Missile*
- Vervanging MK46 *Lightweight Torpedo*
- Verwerving *Softkill Torpedo* Defensiesysteem

Relevante Kamerstukken

- D-brief project 'Vervanging M-fregatten (ASWF) d.d. 3-4-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Brief resultaten onderzoeksfase Vervanging M-fregatten (B-brief) d.d. 24-06-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 307)
- Brief behoeftestelling Vervanging M-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 224)

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2028
DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2029
DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het vorige DPO.

Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten). Deze fregatten kunnen opereren tot in het hoogste deel van het geweldsspectrum waarbij ze in staat moeten zijn om oppervlaktedoelen op zee op grote afstand te bestrijden. Daartoe beschikken deze fregatten momenteel over Harpoon-raketten (*Surface-to-surface missile, SSM*).

De Harpoon-raketten zijn in gebruik sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw en het ontwerp van het Harpoon-systeem stamt uit hetzelfde decennium. Vanwege de operationele veroudering heeft het systeem inmiddels enkele beperkingen en zal het systeem de komende jaren steeds meer aan operationele effectiviteit verliezen.

Projecttoelichting

De LC-fregatten en de vervangers van het M-fregat (het *Anti Submarine Warfare (ASW-) fregat*) worden met een vervangende SSM-capaciteit uitgerust om vijandelijke oppervlakteschepen te kunnen bestrijden en andere missies met een hoog geweldsniveau te kunnen uitvoeren.

In december 2022 heeft Defensie gekozen voor de *Naval Strike Missile* van de Noorse firma Kongsberg. De raketten worden naar verwachting vanaf 2025 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 216)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	226,8	23,3	30,9	57,1	48,2	39,1	28,3	
DPO 2024	226,8	21,9	17,5	22,3	24,6	19,6	51,3	21,0

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) 2025-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2025-2030

Belangrijke wijzigingen

Door beperkte capaciteit binnen de projectmanagementorganisatie van Defensie verschuift de planning van de oplevering van de vaartuigen. Het laatste vaartuig wordt rond de zomer van 2030 geleverd. Door prijspeilbijstelling verschuift het projectbudget naar de eerstvolgende DMP bracket (250-1000).

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Aanleiding

Met de amfibische capaciteiten van de Koninklijke Marine kan Defensie vanuit zee optreden in kustgebieden. Dit vormt een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. Bij amfibische operaties gaan eenheden van het Korps Mariniers vanuit zee aan land om daar hun opdracht uit te voeren. De mariniers gebruiken hiervoor onder meer het middelzwaar landingsvaartuig (*Landing Craft Vehicle Personnel, LCVP*). Dit vaartuig kan zowel militairen te voet als lichte voertuigen aan land brengen. De huidige twaalf LCVP's bereiken het einde van hun levensduur ongeveer in het midden van dit decennium en zij moeten daarom worden vervangen.

Projecttoelichting

Defensie heeft ter vervanging van de LCVP's behoefte aan twee typen middelzware landingsvaartuigen. Het ene type is bedoeld voor alleen personeel (*Littoral Assault Craft, LAC*) terwijl het andere type geschikt is voor materieel zoals voertuigen en het bijbehorende personeel (*Littoral Craft Mobility, LCM*). Van de LAC schaft Defensie twaalf vaartuigen aan en van de LCM acht vaartuigen. De vaartuigen bieden voldoende bescherming in een vijandige omgeving en beschikken over krachtige boordwapens die van binnenuit bediend worden (*Remote Controlled Weapon Stations*). Hun sensoren en communicatieapparatuur dragen bij aan een goed beeld van de omgeving (*situational awareness*) en aan Informatiegestuurd Optreden (IGO). De vaartuigen kunnen sneller varen en langere afstanden afleggen dan de huidige,

en kunnen varen over ruwere zee. Daarnaast beschermen de vaartuigen beter tegen slecht weer en beperken ze bij ruwe zee de fysieke belasting voor de opvarenden.

Voor de LAC-vaartuigen zijn *Military-off-the-shelf (MOTS)* vaartuigen beschikbaar die met aanpassingen voldoen aan de eisen van Defensie. Deze aanpassingen – het korter maken van het vaartuig – zijn nodig om de LAC-vaartuigen geschikt te maken voor de takels, de zogeheten davits, van de huidige LPD's en het JSS.

Momenteel beschikt het Commando Zeestrijdkrachten over twaalf LCVP-landingsvaartuigen. Daar komen dus twintig nieuwe vaartuigen voor in de plaats. Dit hogere aantal houdt verband met de lopende vervanging van de snelle FRISC-vaartuigen (*Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft*). De FRISC-vaartuigen hebben meerdere taken, maar voor amfibische operaties zijn ze in de loop der tijd minder geschikt gebleken. Daarom wordt een deel van de FRISC-vaartuigen niet vervangen. In plaats daarvan schaft Defensie een groter aantal nieuwe middelzware landingsvaartuigen aan.

De LAC-vaartuigen zullen instromen in de periode 2025-2027. De LCM-vaartuigen zullen instromen in de periode 2028-2030.

Financien

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2023

50-250

DPO 2024

250-1000

A

Commercieel vertrouwelijk

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP) (vervolg)

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV)
- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling verwerving Amfibische Transportschepen (A-brief) d.d. 6 maart 2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 427)
- Brief Behoeftestelling Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (A-brief) d.d. 22-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 390)
- Brief Behoeftestelling Vervanging en instandhouding FRISC (A-brief) d.d. 25 oktober 2021 (Kamerstuk 27830, nr. 346)
- Brief behoeftestelling Verwerving *Future Littoral All Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV) (A-brief) d.d. 14 juni 2021 (Kamerstuk 27830, nr. 341)
- Brief behoeftestelling Verwerving *Future Littoral All Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV) (A-brief) d.d. 24 september 2020 (Kamerstuk 27830, nr. 314)

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2029
DPO '23 (vorig tijdvak) 2025-2030
DPO '24 (huidig tijdvak) 2025-2030

Belangrijke wijzigingen

Er wordt momenteel gewerkt op zes eenheden tegelijkertijd waarvan de eerste twee (Oostende (BEL) en Vlissingen (NLD)) te water liggen. De levering van schip een tot en met vier zijn vertraagd door vertragingen bij toeleveranciers, verloop van technisch personeel en ingebrachte modificaties. De vertraging van de 2 Nederlandse schepen behelst respectievelijk 6 en 1 maand.

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)

Aanleiding

Nederland is voor haar welvaart en veiligheid afhankelijk van een vrij toegankelijke zee. Een aanzienlijk deel van de Europese en wereldwijde maritieme aan- en afvoerlijnen loopt via de havens van Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen. Vrije toegang tot havens of nauwe zeestraten kan worden verhinderd door een dreiging van zeemijnen. Daarnaast bevinden zich in de West- en Noord-Europese wateren nog steeds veel explosieven uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog, zoals vliegtuigbommen en oude zeemijnen. De NAVO heeft een tekort aan maritieme mijnenbestrijdingscapaciteit en heeft deze als *priority shortfall* aangemerkt.

Defensie beschikt over inmiddels nog vier mijnenbestrijdingsvaartuigen van de Alkmaar-klasse (AMBV'n) voor het opsporen en onschadelijk maken van zeemijnen en andere onderwater-explosieven. De schepen dateren uit de jaren tachtig van de vorige eeuw en bereiken in de periode 2020-2024 het einde van hun technische en operationele levensduur. De technische toestand van de AMBV'n verslechtert inmiddels aanzienlijk en er is een steeds grotere onderhoudsinspanning nodig om de vaartuigen inzetbaar te houden. Tegelijkertijd zijn de AMBV'n minder geschikt voor langdurige expeditionaire operaties en zijn ze steeds minder in staat om moderne zeemijnen op te sporen. Vervanging is daarom nodig.

Projecttoelichting

Om te voldoen aan de inzetdoelstelling zal Defensie zes mijnenbestrijdingsvaartuigen verwerven, samen met België. Met België is per MoU overeengekomen dat België de binationale verwerving uitvoert langs de lijnen van het Belgische verwervingsproces. Voor een langdurige expeditionaire operatie zijn vier vaartuigen nodig in verband met onderhoud, gereedstelling en recuperatie. Voor de permanente beschikbaarheid van een mijnenbestrijdingsvaartuig op de Noordzee zijn om dezelfde reden twee vaartuigen nodig. Het MCM-vaartuig beschikt over een 'toolbox' van onbemande systemen voor in de lucht, aan de oppervlakte en onder water om de taken te kunnen uitvoeren.

Duurzaamheid

Het platform maakt gebruik van een mix aan dieselmotoren (1x groot en 2x klein) om zo over het gehele vermogensbereik een optimale belasting per motor te genereren. Daarnaast helpt ook de dieselelektrische voortstuwing hierbij. Het gebruik van ureum beperkt de uitstoot.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	1117,1	236,6	155,0	189,5	149,7	135,6	98,0	
DPO 2024	1116,6	232,4	158,6	189,5	149,7	135,6	98,0	77,6

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM) (vervolg)

Innovatie

Een belangrijke innovatie binnen dit project is het gebruik van onbemande systemen op grote afstand van het moederschip. Dit omvat de inzet van autonome vaartuigen, luchtdrones en onderwaterdrones die zijn uitgerust met geavanceerde sensoren, sonarsystemen en camerasystemen. Deze onbemande systemen kunnen grote zeegebieden efficiënt en nauwkeurig in kaart brengen om zeemijnen te detecteren, classificeren, identificeren en neutraliseren. Ze verminderen het risico voor het personeel en versnellen het mijnenbestrijdingsproces.

In tegenstelling tot de huidige capaciteit zijn de onbemande MCM-systemen modulair en maken deze geen vast deel uit van het MCM-platform. Daardoor kan in de toekomst sneller worden ingespeeld op technologische ontwikkelingen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereiding Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (D-brief) d.d. 15-03-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 280)
- Brief behoeftestelling Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 225)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2031

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2031

Belangrijke wijzigingen

Door een gewijzigde planning bij de US Navy zal de MK54 torpedo niet in 2025 maar in 2026 instromen.

Vervanging MK46 Lightweight Torpedo

Aanleiding

Het enige wapen van fregatten en NH90 maritieme gevechtshelikopters tegen onderzeeboten is de *Lightweight Torpedo (LWT)*. Het wapen kan offensief worden gebruikt, maar vormt ook de kern van de zelfverdediging van fregatten tegen onderzeeboten.

De LWT die Nederland gebruikt, is de MK46 torpedo. Dit wapen stamt uit de jaren zestig en is operationeel verouderd. Bovendien staat de onderhoudbaarheid onder druk. Reservedelen worden niet meer geproduceerd en defecte onderdelen worden momenteel vervangen door tweedehands onderdelen van uitgefaseerde Amerikaanse torpedo's. Bovendien is de beschikbaarheid hiervan in toenemende mate onzeker geworden, omdat de MK46 torpedo ten tijde van de behoeftstelling vanaf 2023 niet langer logistiek wordt ondersteund. Inmiddels heeft de Verenigde Staten een transitieplanning opgesteld samen met alle MK46 gebruikers en is overeengekomen dat de MK46 torpedo tot en met 2028 logistiek wordt ondersteund. Ter vervanging van de MK46 torpedo schaft Defensie de MK54 torpedo aan.

Projecttoelichting

Dit project betreft de aankoop van een toereikend aantal moderne MK54 *Lightweight* torpedo's om te kunnen voldoen aan internationale afspraken voor de komende jaren. Dit aantal zal worden aangevuld tot het aantal dat nodig is voor de volledige inzetambitie, zoals genormeerd in het Beleidskader Inzetvoorraden (BKI). De MK54 torpedo stroomt vanaf 2026 bij Defensie in.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- MLU NH90

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief behoeftstelling 'Vervanging MK46 *Lightweight* Torpedo' (A-brief) d.d. 22-06-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 176)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	335,2	61,1	45,0	37,9	45,9	40,2	26,4	
DPO 2024	344,5	44,4	43,4	53,7	46,9	41,0	27,4	12,3

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2018-2023

DPO '23 (vorig tijdvak) 2018-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2018-2029

Belangrijke wijzigingen

De bouw in Roemenië heeft vertraging opgelopen door tegenslagen in de productie en de inbedrijfstelling. De varende beproeving en overtocht naar Nederland vinden in het najaar van 2024 plaats. Daarna start de afbouw en integratie van Sensor-, Wapen- en Commandosystemen. De oplevering van het schip aan Defensie is begin 2025 voorzien. 2025 kent een intensief vaar- en beproevingschema, waarna het schip naar verwachting eind 2025 wordt overgedragen aan het Commando Zeestrijdkrachten.

Als gevolg van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 wordt het CSS onder meer uitgerust met meer bewapening voor zelfverdediging, een rondzoekradar en systemen voor elektronische oorlogvoering. Afgelopen jaar zijn de extra systemen binnen het project succesvol aanbesteed, waardoor het projectbudget niet langer commercieel vertrouwelijk is. Veel extra investeringen worden voor overdracht aan CZSK gerealiseerd. In 2029 zijn alle extra systemen geïmplementeerd.

Het gerelateerde project Vervanging *Close-in Weapon System* heeft eigen kaders en is niet opgenomen binnen het projectbudget van het *Combat Support Ship*.

Verwerving Combat Support Ship

Aanleiding

Bevoorrading op zee zorgt ervoor dat marineschepen niet vaker dan nodig voor hun bevoorrading het operatiegebied moeten verlaten en een haven moeten bezoeken. Bovendien is een eigen of bevriende haven niet altijd voorhanden en is een schip kwetsbaar in een haven bij verhoogde dreiging. Bevoorrading op zee draagt in belangrijke mate bij aan effectief expeditionair optreden, maar ook aan het efficiënt opleiden en trainen en de efficiënte voorbereiding van de gereedstelling van marineschepen.

Defensie streeft ernaar permanent een bevoorradingcapaciteit op zee operationeel beschikbaar te hebben.

Bevoorradingsschepen ondersteunen marineschepen tijdens hun inzet en vergroten daarmee hun effectiviteit. Nederland beschikt nu nog over één schip dat de bevoorradingstaak op zee kan uitvoeren, het *Joint Support Ship (JSS)* Zr.Ms. Karel Doorman. Om de effectiviteit van de inzet van marineschepen van het Commando Zeestrijdkrachten te vergroten heeft Defensie behoefte aan een tweede bevoorradingsschip. Ook is Defensie met slechts één bevoorradingsschip niet in staat periodiek bevoorradingcapaciteit op zee aan de NAVO ter beschikking te stellen, omdat dit ten koste zou gaan van de nationale bevoorradingstaak.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de verwerving van een *Combat Support Ship (CSS)*. Dit is een maritieme bevoorradingcapaciteit die wereldwijd inzetbaar is en geïntegreerd kan opereren in een maritieme of amfibische taakgroep. Het CSS is functioneel vergelijkbaar met het JSS, met uitzondering van de functies van het JSS op de gebieden van strategisch zee-transport en *Sea Basing*. Defensie heeft gekozen voor aansluiting bij een bestaand ontwerp, en wel dat van het JSS. Dit zorgt voor het efficiënt toepassen van reeds aanwezige kennis (*Military off-the-Shelf, MOTS*) en is voordelig voor de instandhouding van het schip. Ook biedt het voordelen bij het opleiden en trainen van de bemanning.

Duurzaamheid

De rompvorm en schroefontwerp van het CSS zijn geoptimaliseerd voor een laag brandstofverbruik. Daarbij is gekozen voor dieselmotoren met een laag brandstofgebruik die tevens voldoen aan de huidige emissie-eisen, onder andere door de katalytische reductie van de uitlaatgassen. De verlichting is energiezuinig door toepassing van ledlampen. Hiermee wordt de milieubelasting gereduceerd.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000	D						
DPO 2024	457,8	344,1	63,8	40,9	0,5	8,0	0,5	
Effect op exploitatie	96,3		0,9	3,1	6,6	6,3	5,7	5,7

Verwerving Combat Support Ship (vervolg)

Innovatie

Om het schip met een kleine bemanning te kunnen opereren is een hoge automatiseringsgraad toegepast. Daarbij is het aantal sensoren uitgebreid om het onderhoud te kunnen optimaliseren (data voor onderhoud). Voor trainingsdoeleinden is een *Virtual Reality* omgeving ontwikkeld. Het ontwerp van de mast met daarin de schoorsteen is met modelvorming en simulatie geoptimaliseerd om gezondheidsschade door dieselmotorenemissie te voorkomen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging *Close-in Weapon System*

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereiding Verwerving *Combat Support Ship* (D-brief) d.d. 19-12-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 300)
- Brief behoeftestelling Verwerving *Combat Support Ship* (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 212)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2035

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2035

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2035

Belangrijke wijzigingen

De *Letter of Offer and Acceptance (LOA)* vanuit de Verenigde Staten voor de verwerving voor de Tomahawk kruisvluchtwapens wordt rond de zomer van 2024 verwacht, waarna Defensie de D-brief zal versturen.

Verwerving Maritime Strike

Aanleiding

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander, van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden.

Projecttoelichting

Voor de bewapening voor de marineschepen komt, na een afweging van de verschillende alternatieven, alleen het Amerikaanse Tomahawk-kruisvluchtwapen van fabrikant Raytheon in aanmerking. Dit wapen heeft een bereik van meer dan 1.000 kilometer en is geschikt voor lancering vanaf zowel de LC-fregatten als de onderzeeboten. Na de lancering kan Nederland de Tomahawk een andere route naar het doel laten volgen of een ander doel toewijzen.

De munitie wordt middels *Foreign Military Sales (FMS)* via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Omdat Defensie de benodigde *Letters of Offer and Acceptance (LOAs)* niet gelijktijdig zal ontvangen is het project opgedeeld in drie deelprojecten, te weten:

- Het deelproject om de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en hun vervangers te voorzien;
- Het deelproject om de Walrusklasse onderzeeboten en hun vervangers te voorzien;
- Het deelproject voor een testlancering vanaf een LC-fregat in 2024, dit deelproject ligt onder de DMP-grens van € 50 miljoen en is daarom gemandateerd.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)
- Instandhoudingsprogramma Walrusklasse onderzeeboten

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Verwerving Maritime Strike (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2023	1000-2500	A						
DPO 2024	1000-2500		D					

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2027
DPO '23 (vorig tijdvak) 2025-2030
DPO '24 (huidig tijdvak) 2026-2030

Belangrijke wijzigingen

Door een verschuiving van de onderhoudsperiodes van de schepen wordt het eerste systeem in 2026 aan boord geplaatst.

Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem

Aanleiding

Vrijwel alle onderzeeboten beschikken over een grote slagkracht tegen oppervlakteschepen in de vorm van torpedo's. De huidige onderzeebootbestrijding van het CZSK richt zich op het bestrijden van vijandelijke onderzeeboten voordat zij torpedo's kunnen inzetten. De voorkeur is om dit op grote afstand van een maritieme taakgroep te doen. Desondanks kan het voorkomen dat een onderzeeboot een torpedo lanceert tegen een maritieme taakgroep of een afzonderlijk schip. Een verdediging tegen torpedo's is daarom noodzakelijk.

Projecttoelichting

Een volledig Torpedo Defensiesysteem bestaat uit twee delen. Een systeem ter misleiding of verstoring van torpedo's (*Softkill*) en een systeem om torpedo's uit te schakelen (*Hardkill*). Op dit moment is alleen het *Softkill* systeem grotendeels 'van de plank' verkrijgbaar. Een effectief *Hardkill* systeem vereist nog nader onderzoek en ontwikkeling. Dit project betreft alleen de verwerving van het *Softkill* systeem.

Het *Softkill* Torpedo Defensiesysteem is bedoeld voor de twee *Anti Submarine Warfare* (ASW-)fregatten, *Landing Platform Dock* Zr.Ms. Johan de Witt en het bevoorradingsschip *Joint Support Ship* (JSS). Deze schepen zijn in beginsel inzetbaar in omstandigheden met een hoge dreiging van vijandelijke onderzeeboten. Ook de huidige M-fregatten zijn in deze omstandigheden inzetbaar, maar gezien het naderende einde van hun levensduur zullen

deze schepen om redenen van doelmatigheid niet meer worden voorzien van het systeem. Ten aanzien van het *Combat Support Ship* (CSS) geldt dat dit schip waarschijnlijk tijdens gepland groot onderhoud in 2029 van dit systeem zal worden voorzien. Het CSS is nu in aanbouw en Defensie wil vertraging van de oplevering voorkomen.

Innovatie

Om vijandelijke torpedo's beter te kunnen detecteren, ontwikkelt en beproeft TNO de software van bestaande sonarsystemen. Hiervoor worden nieuwe algoritmes getest. Ook wordt een bestaande actieve sonar doorontwikkeld voor verbeterde detectie van inkomende torpedo's.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (AWSF)

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024 (referentie: BS2024008179)
- Brief behoeftstelling Verwerving *Softkill* Torpedo Defensiesysteem (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 229)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Maritiem materieel

Projectfase

In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2041

DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2041

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging

Aanleiding

Het project combineert de maatregelen 'Verwerving *Ballistic Missile Defence* interceptiecapaciteit', 'Deelname ontwikkeling vervanging SM-2 familie' en 'Vervanging *Standard Missile 2 Block IIIA*' uit de Defensienota 2022.

Projecttoelichting

De huidige LC-fregatten beschikken over een gelaagde verdediging met verschillende typen raketten die elkaar aanvullen qua bereik. Dat betreft de SM-2 raketten voor de grote afstand, Goalkeeper-snelvuurkanons voor de nabijverdediging en de *Evolved Sea Sparrow Missile (ESSM)* Block 1 raketten voor de afstand daar tussenin.

Ook voor de nieuwe LC-fregatten wil Defensie een gelaagde verdediging toepassen met effectieve wapens voor kortere en langere afstanden. Defensie streeft naar de aanschaf van een familie van wapens van dezelfde fabrikant die deze *Military-off-the-Shelf (MOTS)* kan leveren. De aanschaf bij één leverancier zorgt voor een goede onderlinge samenhang van de afzonderlijke wapens, maakt de integratie van de nieuwe raketten in de vervangende LC-fregatten makkelijker en is doelmatiger bij het onderhoud. Daarnaast is een verwervingsproces met één leverancier minder complex dan met meerdere leveranciers.

Innovatie

De bewapening tegen hypersonische dreigingen is nog in ontwikkeling. In Europees verband lopen twee onderzoeksprojecten, de *Hypersonic Defence Interceptor Study (HYDIS)* en het *Hypersonic Defence Interceptor Programme (HYDEF)*, voor de ontwikkeling van een interceptiecapaciteit tegen deze wapens. Nederland is betrokken bij HYDIS. Binnen dit project zijn deze onderzoeksprojecten nog niet voldoende gevorderd om een keuze voor verwerving te kunnen maken.

Relatie met andere projecten

- Vervanging LC-fregatten

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Vervanging LC-fregatten' en 'Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging' (A-brief) d.d. 1-3-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 426)

Financien

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

1000-2500

DPO 2024

1000-2500

A

Maritiem materieel

Projectfase

In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2028

DPO '23 (vorig tijdvak) 2025-2028

DPO '24 (huidig tijdvak) 2025-2028

Belangrijke wijzigingen

Op dit moment is het Programma van Eisen (PvE) afgerond en is het gunningsmodel opgesteld. De aanbestedingsprocedure start rond de zomer van 2024.

Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)

Aanleiding

Tactische mobiliteit is met de huidige en toekomstige manier van optreden van steeds groter belang, zeker voor amfibische eenheden die opereren in kustgebieden en extreem terrein. De mobiliteit geeft extra manoeuvre capaciteit en zelfstandigheid op het lagere tactisch niveau. Samen met het project FLATM Bandvagn (BV) voorziet dit project in die mobiliteit. FLATM-PV voorziet de lichte amfibische eenheden van een uitbreiding van het aantal lichte voertuigen, door toekomstbestendige tactische *all-terrain* patrouillevoertuigen. Het project vervangt hiermee een deel van de huidige Landrovers en rupsvoertuigen (BV206D en VIKING) die het einde van hun technische levensduur bereiken.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de mobiliteit van lichte amfibische eenheden. Om operationeel relevant te zijn moeten de nieuwe voertuigen over een hoge terreinmobiliteit beschikken, inzetbaar zijn voor amfibische landingen en inzetbaar zijn onder extreme weersomstandigheden. Ook moeten zij voldoende transportmogelijkheden bieden voor vier militairen en hun operationele uitrusting. Daarnaast moeten de voertuigen voldoende flexibiliteit hebben voor toekomstige C4I, wapensystemen en sensoren en moeten ze beschikken over een ringmount.

De kwantitatieve behoefte van het project FLATM-PV bedraagt 150-200 stuks.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)
- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (A-brief), d.d. 14-06-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Maritiem materieel

Projectfase

In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2041

DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2041

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vervanging LC-fregatten

Aanleiding

De huidige Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) van het Commando Zeestrijdkrachten vormen een belangrijk deel van de gevechtskracht op zee. Zij kunnen een maritieme taakgroep, civiele schepen en kustgebieden beschermen tegen dreiging uit de lucht en het commando voeren over een maritieme taakgroep. In de loop van de jaren '30 zijn deze marineschepen aan vervanging toe.

Projecttoelichting

De hoofdtaak van de nieuwe LC-fregatten is onveranderd: de verdediging tegen luchtdreiging waarbij zij een maritieme taakgroep van meerdere schepen beschermen. Ook civiele schepen, kustgebieden en belangrijke objecten op zee zoals booreilanden kunnen worden beschermd. De nieuwe LC-fregatten zijn geschikt voor optreden in het hoogste deel van het geweldsspectrum. Ze kunnen bovendien een staf aan boord nemen om het commando te voeren over een maritieme taakgroep.

De NAVO streeft naar een geïntegreerde lucht- en raketverdedigingscapaciteit voor de bescherming van het Europese grondgebied en bondgenootschappelijke eenheden (*Integrated Air and Missile Defence, IAMD*). Nederland heeft de ambitie zijn IAMD-capaciteiten substantieel te versterken en NAVO-tekorten op deze gebieden te verminderen.

De vier huidige LC-fregatten worden één op één vervangen. Daarmee kan Defensie blijven voldoen aan wat de NAVO van ons verwacht. Met de gebruikelijke cyclus van opwerken naar inzet, de inzet zelf, en het onderhoud beschikt Defensie structureel over minstens twee inzetbare LC-fregatten.

Duurzaamheid

Waar operationeel mogelijk zullen de LC-fregatten volgens de behoeftestelling voldoen aan huidige en voorziene internationale regelgeving voor milieu, energie en duurzaamheid. De schepen zullen geschikt zijn voor synthetische en biologische brandstoffen die op termijn het gebruik van dieselolie vervangen. De duurzaamheidsaspecten worden in de B-fase van het project verder uitgewerkt.

Innovatie

Bij het ontwerp en de bouw van marineschepen is innovatie onmisbaar. Nederlandse kennisinstututen zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het nieuwe LC-fregat te laten voldoen aan de gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	>2500		A					
DPO 2024	>2500				B			

Vervanging LC-fregatten (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging 127mm kanon LC-fregatten
- Vervanging *Close-In Weapon System*
- Verwerving *Maritime Strike*
- Vervanging *Maritiem Surface-to-surface missile*

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling 'vervanging LC-fregatten' en 'Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging' (A-brief) d.d. 1 maart 2024 (Kamerstuk 27830, nr. 426)
- Brief 'Defensie en de Maritieme Maakindustrie' d.d. 24 januari 2024 (Kamerstuk 27830, nr. 423)
- Brief onderzoeksfase 'ESSM Block 2: Verwerving en integratie' (B-brief) d.d. 29 april 2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 355)
- Brief behoeftestelling 'Vervanging 127mm kanon LC-fregatten' (A-brief) d.d. 3 mei 2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 218)
- Brief onderzoeksfase 'Vervanging *Close-In Weapon System*', d.d. 14 januari 2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 329)
- Brief behoeftestelling 'Verwerving *Maritime Strike*' (A-brief) d.d. 3 april 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2048
DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2038

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving Amfibische Transportschepen

Aanleiding

De amfibische transportschepen en landingsvaartuigen vormen een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. Vervanging is daarom aan de orde. Daarnaast beschikt het Commando Zeestrijdkrachten voor patrouille- en andere taken over vier *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) die eveneens in de jaren '30 aan vervanging toe zijn. Dit project combineert de vervanging van beide scheepsklassen door één nieuwe klasse.

Projecttoelichting

Bij amfibische operaties brachten tot nu toe relatief grote schepen de eenheden van het Korps Mariniers en hun ondersteuning naar het inzetgebied. De huidige amfibische transportschepen (LPD's) kunnen daarbij worden ondersteund door het *Joint Support Ship* (JSS). Afhankelijk van de dreiging wordt deze amfibische taakgroep beschermd door fregatten. Vanaf de LPD's en straks de Amfibische Transportschepen gaan de mariniers en hun materieel aan land met behulp van landingsvaartuigen en helikopters. De nieuwe schepen kunnen net als de huidige LPD's meerdere landingsvaartuigen meenemen in hun interne dok en middels takels aan de zijkant van het schip. Helikopters en onbemande systemen kunnen opereren vanaf een helikopterdek.

De OPV's zijn ontworpen voor taken lager in het geweldsspectrum dan die voor fregatten. Deze schepen hebben in de loop der jaren hun waarde bewezen als stationschip in het Caribisch gebied en bij onder andere drugsbestrijding in het Caribisch gebied, piraterijbestrijding in de wateren bij Somalië en humanitaire hulpverlening na orkanen op de Bovenwindse Eilanden van het Koninkrijk.

Voor de vervanging van de twee LPD's en vier OPV's heeft Defensie behoefte aan zes Amfibische Transportschepen die geschikt zijn voor een veelheid van taken, uiteenlopend van amfibische operaties tot maritieme veiligheidsoperaties en humanitaire hulpverlening. Het aantal van zes schepen is nodig om de huidige taken te blijven uitvoeren. Dit aantal breed inzetbare schepen vergroot de flexibiliteit bij het aanwijzen van een schip voor een bepaalde missie, en de keuze voor één scheepklasse in plaats van twee vergroot de doelmatigheid. Een van de permanente taken van het Commando Zeestrijdkrachten is het leveren van een stationschip in het Caribisch Gebied. Deze taak kan in de toekomst worden vervuld door een van de Amfibische Transportschepen. Voor geplande of ongeplande amfibische of andersoortige operaties is straks eveneens meer flexibiliteit.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2024	1000-2500		A					

Verwerving Amfibische Transportschepen (vervolg)

Innovatie

Bij het ontwerp en de bouw van marineschepen is innovatie onmisbaar. Nederlandse kennisinstututen zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het Amfibische Transportschip te laten voldoen aan de gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten en nog gaat gebeuren bij de LC-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

Duurzaamheid

Waar operationeel mogelijk zullen de Amfibische Transportschepen voldoen aan huidige en voorziene internationale regelgeving voor milieu, energie en duurzaamheid. De schepen zullen geschikt zijn voor synthetische en biologische brandstoffen die op termijn het gebruik van dieselolie vervangen. De duurzaamheidsaspecten worden in de B-fase van het project verder uitgewerkt.

Relatie met andere projecten

- Vervanging en instandhouding FRISC
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM-BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM-PV)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling 'Verwerving Amfibische Transportschepen' (A-brief), kamerstuk 27 830, nr. 327 van 6 maart 2024
- Brief behoeftestelling 'Vervanging en instandhouding FRISC' (A-brief), Kamerstuk 27 830, nr. 346 van 25 oktober 2021
- Brief behoeftestelling 'Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)' (A-brief), Kamerstuk 27 830, nr. 390 van 22 maart 2023
- Brief behoeftestelling 'Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn' (A-brief), Kamerstuk 27 830, nr. 314 van 24 september 2020
- Brief behoeftestelling 'Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen' (A-brief), Kamerstuk 27 830, nr. 341 van 14 juni 2021

Land materieel

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2010-2013

DPO '23 (vorig tijdvak) 2015-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2015-2028

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van de aanvulling inzetvoorraden munitie worden extra *Precision Guided Munitions* (PGM) verworven. Hierdoor lopen de leveringen door tot in 2028.

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000

Aanleiding

Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte, heeft de krijgsmacht de Pantserhouwitser PzH2000NL ter beschikking. De effectiviteit en doelmatigheid van de PzH2000NL worden verder verbeterd door het gebruik van precisiemunitie. Hierdoor is minder munitie nodig om een doel uit te schakelen. Daarnaast neemt door het gebruik van precisiemunitie het risico van ongewenste nevenschade (*collateral damage*) af. Dit project voorziet in de aanschaf van precisiemunitie voor de PzH2000NL.

Projecttoelichting

Precisiemunitie bestaat uit twee munitiesoorten: *Course Correcting Fuses* (CCF's) en *Precision Guided Munition* (PGM). Bij de opstart van het project is gebleken dat lasergeleide projectielen (behorende tot de PGM), die voldoen aan de projecteisen, niet op de markt waren. Daarvoor in de plaats zijn *Precision Guided Kits* aangeschaft. Dit zijn gps-koppen die op reguliere 155mm granaten geschroefd worden. Er is in 2021 een *Letter of Order and Acceptance* getekend voor PGM, waarvan de levering in 2026 wordt voorzien. Dit project verloopt via *Foreign Military Sales*, waarbij de verwerving via de overheid van de Verenigde Staten plaatsvindt.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- *Midlife Update* (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie, d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor Pantserhouwitsers d.d. 20-02-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 146)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor de PzH-2000 d.d. 27-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 144)
- Behoeftestelling Precision Guided Munition voor de PzH-2000 (A-brief) d.d. 07-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	95,1	59,0	12,1	10,6	13,5			
DPO 2024	100,9	51,0	20,1	16,3	13,5			
Effect op exploitatie	1,0			0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten

Aanleiding

In een wereld die onveiliger wordt en aan verandering onderhevig is, moet Defensie niet alleen slagkracht, maar ook het voortzettingsvermogen verder versterken. Defensie vergroot daarom de inzetvoorraad voor o.a. munitie. De Patriot PAC-3 raket maakt deel uit van de munitietypen waarvoor de inzetvoorraad aangevuld moet worden. De Patriot systemen van Defensie spelen een belangrijke rol bij de verdediging tegen een scala aan luchtdreigingen, zoals vliegtuigen, helikopters, tactische ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in 32 PAC-3 raketten die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Daarnaast omvat het project de verwerving van twee aanvullende raketten voor certificering en testen gedurende de levensduur. De productie van PAC-3 raketten richt zich op de modernere PAC-3 raket in de *Missile Segment Enhancement (MSE)* variant. Deze heeft een grotere hoogte en bereik dan de oudere PAC-3 variant en is ook geschikt voor de verdediging tegen moderne, snelle en wendbare types ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

De overeenkomst met de Amerikaanse overheid voor de levering van de raketten is in 2021 ondertekend, de levering is voorzien in 2026 en 2027.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Verlenging levensduur Patriot

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten' (A-brief) d.d. 13-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 304)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	219,5	3,3		107,0	105,4	3,8		
DPO 2024	219,5	3,3		107,0	105,4	3,8		
Effect op exploitatie	22,2		0,4	0,4	0,4	1,3	1,3	1,3

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015
DPO '23 (vorig tijdvak)	2020-2026
DPO '24 (huidig tijdvak)	2020-2026

Belangrijke wijzigingen

Voor het project 'Vervanging MRAD en SHORAD' is gekozen voor het ACSV pantserrupsvoertuig uit Noorwegen. Daarom worden voor dit luchtverdedigingsproject geen Boxers meer verworven.

Binnen het project worden 3 extra Boxers in de ambulance uitvoering en 5 Boxer rijmodules (zonder missiemodule) verworven.

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Aanleiding

Pantservoertuigen vormen de basis van het operationeel grondgebonden optreden. Bij het grondgebonden optreden worden deze pantservoertuigen gebruikt voor vuurkracht, bescherming, mobiliteit, commandovoering, inlichtingen en verzorging. Dit project betreft de vervanging van pantserrups commandovoertuigen M-577 en de diverse typen pantserrupsvoertuigen YPR door het Groot Pantserwielvoertuig Boxer.

Projecttoelichting

Dit project omvat de internationale ontwikkeling en productie van het pantserwielvoertuig Boxer. Het betreft de ontwikkeling van een gemeenschappelijk basisvoertuig en specifieke landgebonden missiemodules. Voor Nederland betreft dit de volgende vier versies voor operationeel gebruik: commandopost, ambulance, vracht en genie. In december 2006 is voor de serieproductie een contract getekend, voor levering van 200 voertuigen voor Nederland en 272 voertuigen voor Duitsland. De rijlesvoertuigen zijn in 2013 geleverd. De voertuigen voor operationeel gebruik zijn uitgeleverd tussen 2014 en 2018. Het project is eerder (2019) verlengd tot en met 2024 als gevolg van de meerbehoefte aan extra Boxers in ambulance-uitvoering en verbeterde nachtzichtapparatuur. Defensie verwerft 41 extra Boxer pantserwielvoertuigen als gevolg van de versterkingsmaatregelen uit de Defensienota 2022. In de nabije toekomst worden nog 10 Boxer voertuigen extra besteld voor het project *Joint Electronic Attack* (EOV).

De Boxers worden geproduceerd bij Rheinmetall-Nederland vestiging Ede. Hier worden eveneens Boxers voor de krijgsmachten van Groot-Brittannië en Litouwen geproduceerd.

Relatie met andere projecten

- Geïnstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Joint Electronic Attack* (EOV)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Groot Pantserwielvoertuig (D-brief) d.d. 18-10-2006 (Kamerstuk 26 396, nr. 63)
- Brief inzake toelichting op programma van eisen en vergelijking GTK-project met ongevroegd alternatief RDM (Piranha) (B/C-brief) d.d. 24-01-2001 (Kamerstuk 26 396, nr. 6)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000-X, nr. 74)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk	250-1000
DPO 2023	1000-2500
DPO 2024	1000-2500

t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
----------	------	------	------	------	------	------

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2026
DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2028
DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Ground based Area Access Denial (GAAD)

Aanleiding

De Nederlandse krijgsmacht moet kunnen optreden in omstandigheden met een hoog geweldsniveau. Hierbij zijn effectieve hindernissen van groot belang om andere partijen toegang tot gebieden te ontfemen. Landeenheden hebben dan ook behoefte aan effectieve contra-mobiliteitsmiddelen om robuuste hindernissen op te werpen. Dit wordt ook wel *Ground based Area Access Denial (GAAD)* genoemd. Dit project voorziet in middelen om GAAD te kunnen uitvoeren.

Projecttoelichting

Een combinatie van verschillende deelsystemen gaan invulling geven aan de behoefte aan GAAD-capaciteit. Het betreft contra-mobiliteitsmunitie, een *remote control* functionaliteit voor de contra-mobiliteitsmunitie en een innovatief *area access denial* systeem. Defensie zoekt samenwerking met Duitsland voor de ontwikkeling van een nieuw, innovatief contramobiliteits-systeem. Voor het innovatief *area access denial* systeem gaat ten eerste onderzocht worden welke mix van innovatieve middelen de gewenste effecten kunnen genereren alvorens over te gaan tot de verwerving hiervan. Naast de scherpe munitie is ook een hoeveelheid munitie nodig voor opleiding en training. Dit betreft instructie-, exercitie- en oefenmunitie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project '*Ground based Area Access Denial*' (A-brief) d.d. 05-10-2018 (Kamerstuk 33 763, nr. 144)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

25-100

DPO 2023

50-250

A

DPO 2024

50-250

A

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2014-2023

DPO '23 (vorig tijdvak)

fase 1: 2019-2022

fase 2: 2022-2027

DPO '24 (huidig tijdvak)

fase 1: 2019-2023

fase 2: 2023-2028

Belangrijke wijzigingen

De eerste 4 voertuigen zijn inmiddels na de upgrade uitgeleverd aan Defensie. Fase 1 is hiermee afgerond.

Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig

Aanleiding

Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden hoog te houden is onderhoud onontbeerlijk. Om zware (pantser)voertuigen te bergen zijn zware bergingsvoertuigen noodzakelijk. Hiervoor beschikt Defensie over 25 Leopard-2 bergingstanks. Door een operationele en technische upgrade zal de levensduur van deze voertuigen verlengd worden.

Projecttoelichting

De voertuigen van Defensie die tijdens een operatie niet meer kunnen rijden, moeten worden geborgen. De verwerving van een bergingsvoertuig voor de CV-90 was voorzien vanaf 2014. Na de opheffing van de tankbataljons zijn voldoende Leopard-2 bergingstanks beschikbaar om te worden gebruikt als bergingsvoertuig voor al het zware materieel zoals de CV-90, Boxer, Pantserhouwitser, genie- en doorbraaktank en brug leggende tank. Na de uitvoering van de levensduur verlengende onderhoud met een operationele en technische upgrade kan de Leopard-2 bergingstank tot aan het einde van de (verlengde) levensduur van het bovengenoemde zware materieel de bergingstaak vervullen. Het project wordt in twee fasen uitgevoerd: in de eerste fase worden vier Leopard-2 bergingstanks gemodificeerd. In de tweede fase volgen de overige 21 voertuigen. Het eerste bergingsvoertuig met upgrade is in 2022 uitgeleverd.

Relatie met andere projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig (A-brief) d.d. 11-03-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 125)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	104,7	33,3	30,1	13,6	13,2	14,6		
DPO 2024	104,7	18,5	22,7	19,5	18,9	10,8	14,4	

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van maatregel 'versterken vuursteun' in Defensienota 2022 is het project Licht Indirect Vurend Systeem gesplitst in 3 deelprojecten:

1. 120mm *automated mortars* voor het Korps Mariniers, 11 Luchtmobiele Brigade en 13 Gemotoriseerde brigade;
2. Mortiersysteem op een CV90 onderstel voor 43 gemechaniseerde brigade + alle 120mm munitie;
3. *Loitering munitions*.

Hiertoe is vanuit Defensienota 2022 het projectbudget opgehoogd.

Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Aanleiding

Defensie beschikt onder andere over lichte gevechtseenheden die snel over grote afstanden zijn in te zetten. De inzet van deze eenheden in het volledige geweldsspectrum, binnen alle hoofdtaken en in de context van het hiervoor geschetste moderne gevechtsveld vereist adequate ondersteuning, waaronder grondgebonden vuursteun.

Het nieuwe LIVS moet voorzien in vuursteuncapaciteit die vergelijkbaar is met de huidige capaciteit, maar sneller gereed is om vuursteun te leveren, preciezer is, een groter bereik heeft en effectief is tegen bepantserde doelen. Het LIVS bestond oorspronkelijk uit meerdere complementaire systemen: nieuwe mortieren en *Loitering Munition*.

Projecttoelichting

Het project wordt omgevormd naar een programma van 3 projecten:

1. 120mm mortieren voor 2 brigades en de mariniers
2. Mortiersysteem op een CV90 onderstel voor de 43e brigade + alle 120mm munitie
3. *Loitering munitions*.

Er is additioneel budget beschikbaar voor de vervanging van 120mm mortieren, waardoor nu alle brigades van de Landmacht en de bataljons van het Korps Mariniers in de toekomst over deze capaciteit zullen beschikken. Ook de scope van het product (120mm mortier) is sterk gewijzigd en gaat van een losse mortier naar automatische en geïntegreerde mortieren op verschillende platformen. De munitie wordt in deze projectvoorstellen integraal meegenomen, inclusief de verwerving van *Precision Guided Munition* (PGM 120mm).

Relatie met andere projecten

- Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Licht Indirect Vurend Systeem (A-brief) d.d. 17-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 326)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	250-1000	A						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijziging ten opzichte van het DPO 2023.

Midlife Update (MLU) Bushmaster

Aanleiding

Defensie beschikt over 102 Bushmaster-pantserwielvoertuigen die in gebruik zijn bij het CLAS. Defensie heeft in 2006 Bushmasters aangekocht en deze zijn in meerdere missies intensief ingezet. Het Bushmaster-pantserwielvoertuig is ingedeeld bij eenheden in een (gevechts-) ondersteunende rol en kent een veelzijdig gebruiksprofiel. De Bushmaster is in uiteenlopende profielen ingedeeld binnen de landstrijdkrachten zoals commandovoering, logistiek, genietaken en explosieve opruiming. Daarnaast zijn 15 Bushmaster voertuigen ondergebracht in een centrale pool waardoor deze snel beschikbaar zijn voor inzet in missies. Het doel van de MLU is de Bushmasters operationeel relevant, toekomstbestendig en technisch inzetbaar te houden.

Projecttoelichting

De werkzaamheden omvatten een breed spectrum aan maatregelen voor de verbetering van de bescherming, de vuurkracht, de mobiliteit, het waarnemingsvermogen, de commandovoering, de instandhouding en de training. Het project omvat zowel aanpassingen die voor nagenoeg de hele Bushmaster-vloot gelden als specifieke aanpassingen op varianten van de Bushmaster. Ook worden varianten voorzien van een secundaire energiebron. Hierdoor vermindert het gebruik van de voertuigmotor bij statisch optreden en verlaagt dit de warmte- en geluidsuitstraling.

Daarnaast beperkt dit het brandstofverbruik en reduceert het de CO₂-uitstoot. Het project wordt uitgevoerd in de periode 2021 tot en met 2027. Naar verwachting worden de eerste aangepaste Bushmasters vanaf 2024 in gebruik genomen.

Duurzaamheid

Aanpassing m.b.t. de verbeterde energievoorziening zorgt zowel voor extra stroom t.b.v. operationeel gebruik van het voertuig, als voor ontlasting van de hoofdmotor en dat verlengt de levensduur voor het voertuig. Tevens zorgt het beperktere gebruik van de hoofdmotor voor een reductie van CO₂ uitstoot als het voertuig statisch optreedt.

Relatie met andere projecten

- Foxtrot
- Initiële Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Midlife Update* Bushmaster (A-brief) d.d. 14-12-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 348)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2021-2028

DPO '24 (huidig tijdvak) 2021-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Midlife Update (MLU) Fennek

Aanleiding

De veiligheidsomgeving is in de afgelopen jaren veranderd. Dreigingen zijn complexer geworden en daarbij is het belang van het snel verzamelen, verwerken en analyseren van informatie vergroot. Dit blijkt ook uit de hogere eisen die de NAVO stelt aan capaciteiten die informatie vergaren. De Fennek vervult uiteenlopende functies binnen het optreden van landstrijdkrachten. De Fennek levert bijvoorbeeld een belangrijke bijdrage aan informatievergaring. Het doel van de MLU is de Fennek technisch inzetbaar en operationeel relevant te houden tijdens de resterende levensduur.

Projecttoelichting

De werkzaamheden omvatten een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten bescherming, vuurkracht, mobiliteit, waarneming, commandovoering, training en instandhouding. Om te blijven voldoen aan de eisen op het gebied van commandovoering en informatieverwerking, inclusief integratie van de hiervoor benodigde middelen, wordt de MLU Fennek nauw hierop afgestemd. Het eerste serievoertuig is aan Defensie geleverd. De MLU duurt tot en met 2028.

Relatie met andere projecten

- Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Midlife Update Fennek (A-brief)* d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 214)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

250-1000

DPO 2023

250-1000

DPO 2024

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2030

Belangrijke wijzigingen

In 2023 bleek het project niet realiseerbaar binnen budget. Samen met Duitsland wordt een aangepaste scope onderzocht. Duitsland is *lead nation* en is in gesprek met de leverancier over het MLU pakket.

Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)

Aanleiding

Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ter ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte heeft de krijgsmacht de PzH2000NL ter beschikking. Om deze ondersteuning en slagkracht te kunnen blijven garanderen is een *Midlife Update (MLU)* van het systeem noodzakelijk. Dit project voorziet in een MLU van de PzH2000NL waardoor deze technisch inzetbaar en operationeel relevant blijft tijdens de resterende levensduur.

Projecttoelichting

Dit project is een binationale samenwerking met Duitsland. De werkzaamheden omvatten onder andere het moderniseren van de voertuigelektronica en het vervangen van het interne ventilatiesysteem. Dit moet de beschikbaarheid van het systeem verbeteren. Daarnaast wordt het laadsysteem aangepast, zodat het mogelijk wordt de reguliere vuursnelheid ook met lange dracht projectielen te behalen. Ten slotte wordt de bepantsering gemoderniseerd en wordt het zicht bij verplaatsingen bij duisternis verbeterd door aanpassing van de nachtzichtapparatuur. Totaal krijgen (na formalisatie van de meest recente uitbreiding) 45 Pantserhouwitsers een MLU. De scope van het project wordt aangepast en geharmoniseerd met Duitsland.

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition (PGM)* voor de PzH2000

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update (MLU)* voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL) (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 263)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

25-100

DPO 2023

50-250

A

DPO 2024

50-250

A

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2011-2014
DPO '23 (vorig tijdvak)	2024-2026
DPO '24 (huidig tijdvak)	2024-2026

Belangrijke wijziging:

De operationele beproeving is afgerond in december 2023. Door *supply chain* knelpunten van de fabrikant en subleveranciers en extra software-updates is dit project met 4 maanden verlengd. De uitlevering van de eerste gemoderniseerde voertuigen staat gepland voor tweede kwartaal 2024. De *Final Design Review* vindt in de zomer van 2024 plaats, waarna firma Van Halteren de Nederlandse serieproductie start.

Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Aanleiding

Uitgestegen en gemotoriseerd optreden van militairen is de basis voor het grondgebonden optreden. Het Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL vormt één van de basismiddelen om dit optreden te kunnen uitvoeren. Om het wapensysteem technisch inzetbaar te houden tot aan het einde van de levensduur en de operationele relevantie te waarborgen binnen de huidige veiligheidscontext is een *Midlife Update (MLU)* benodigd.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de MLU van de CV-90 en een verhoging van de bescherming en de vuurkracht in verband met huidige en toekomstige dreigingen. Deze dreigingen variëren van *Explosively Formed Projectiles (EFP)* tot diverse moderne types *Rocket Propelled Grenades (RPG)* inclusief projectielen. Het contract is in 2021 getekend om 122 CV90 voertuigen te moderniseren. De eerste gemoderniseerde gevechtsvoertuigen van de serieproductie in Nederland kunnen in 2024 worden geleverd. Defensie ontvangt de laatste voertuigen in 2026.

Innovatie

De CV9035NL wordt van een modern *active protection system (APS)* voorzien als bescherming tegen antitankraketten en drones.

Relatie met andere projecten

- Geïntegreerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) *Midlife Update (MLU)* van het project Infanteriegevechtsvoertuig CV9035NL d.d. 10-11-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 320)
- Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) d.d. 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396, nr. 40)
- Brief *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 262)
- A-brief project 'Verwerving CE-pakketten IGV' d.d. 11-11-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000							
DPO 2024	843,2	240,6	157,7	174,1	224,6	43,3	2,9	
Effect op exploitatie	96,7		5,5	2,4	6,1	6,2	6,3	6,3

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectpanning

Oorspronkelijk	2019-2021
DPO '23 (vorig tijdvak)	2020-2027
DPO '24 (huidig tijdvak)	2020-2027

Belangrijke wijzigingen

De eerste radars zijn door Thales-Nederland aan Defensie geleverd. Binnen het project is de bestelling van Noorwegen opgehoogd van vijf naar acht systemen; deze leveringen vinden plaats voor eind 2025.

Het project is uitgebreid met 9 extra systemen voor Nederland. Levering van deze systemen is voorzien in 2026 en 2027. Inmiddels hebben Denemarken en Litouwen ook MMR's besteld en zijn er gesprekken met het Verenigd Koninkrijk.

Multi Missie Radar (voorheen C-RAM en CLASS 1-UAV detectiecapaciteit)

Aanleiding

Om effectief te kunnen optreden is een sterke inlichtingenpositie een vereiste. Inlichtingen zijn essentieel voor een goede *situational awareness* en meer in het bijzonder ook voor de bestrijding van vijandelijke grondwapens. Met het einde van de levensduur van de WLR (Wapen Locatie Radar) ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit. Omdat daarnaast de dreiging van aanvallen met *Rockets, Artillery and Mortars (RAM)* en van kleine onbemande vliegtuigen (*Class 1-UAV of drones*) toeneemt zal de capaciteit ook deze nieuwe dreigingen moet kunnen onderkennen.

Projecttoelichting

Binnen dit project wordt de Multi Missie Radar van Thales Nederland verworven. De levering van de Nederlandse en Noorse systemen is voorzien vanaf Q2 2024 tot eind 2025.

Innovatie

Het concept voor de MMR wordt in een intensieve samenwerking tussen het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) en Thales Nederland ontwikkeld. Het operationele concept voor wapenlocatie en luchtverdediging vormt hierbij de leidraad. Bij de ontwikkeling van de radar is ingezet op een hoog mobiel en tevens snel inzetbaar radar systeem. De MMR gebruikt dezelfde radarantenne als toegepast op een aantal schepen van de Koninklijke Marine.

De software is voor een groot deel gelijk aan de Marine systemen, maar geoptimaliseerd voor de toepassing binnen het CLAS.

Relatie met andere projecten

- Initiële Counter-UAS-capaciteit
- Raketartillerie
- Vervanging MRAD en SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling C-RAM en Class 1 UAV-detectiecapaciteit (A-brief) d.d. 21-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 161)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	100-250	A						
DPO 2024	284,5	98,9	47,5	12,9	63,4	61,6		
Effect op exploitatie	44,4			1,3	1,3	2,4	3,5	3,5

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2030

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen

De eerste systemen zijn conform planning in december 2023 aan Nederland geleverd. Duitsland roept op het Nederlandse contract vijf PULS raketartillerie systemen af. Ook Spanje is intussen toegetreten tot de Europese gebruikersgroep die inmiddels Duitsland, Denemarken, Spanje en Nederland omvat. Defensie verwerft extra *deep precision strike* raketten met een groter bereik.

Raketartillerie

Aanleiding

Grondgebonden vuursteun over korte, middellange en lange afstand essentieel is in het gevecht. Defensie versterkt daarom de vuursteuncapaciteit voor grondgebonden eenheden. Het project 'Raketartillerie' voorziet in raketartillerie systemen als nieuwe capaciteit. De raketartillerie systemen zullen tezamen met de Pantserhouwitsers, sensoren, *command & control* systemen en logistieke ondersteuning worden georganiseerd binnen twee afdelingen artillerie. Dit is een significante stap voorwaarts in de versterking van de grondgebonden vuurkracht en geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt.

Projecttoelichting

Dit project realiseert 20 raketlanceersystemen, waarvan 16 voor twee operationele eenheden van batterij-grootte en 4 ten behoeve van logistieke reserve en voor Opleiding & Training. Daarnaast dient dit project te voorzien in munitie en aanpassing van munitievoertuigen, initiële instandhoudingsmiddelen, training, simulatiemiddelen voor O&T, C4I t.b.v. de raketlanceersystemen. Ten slotte wordt de aansluiting van deze C4I-middelen op de bestaande Nederlandse C4I en vuurleidingsstelsel en de personele uitbreiding voor de inrichting van het wapensysteemmanagement binnen CLAS en COMMIT binnen dit project gerealiseerd.

- Fase 1: Levering van 4 systemen eind 2023 t.b.v. het opleidings- en trainingstraject. In deze eerste fase zijn ze ook operationeel in te zetten.
- Fase 2: In 2024 wordt gestart met *engineering* voor de serieproductie. Levering van deze systemen vindt plaats in 2025 en 2026.
- Fase 3: Doorontwikkeling naar informatiegestuurd optreden (IGO)

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP D-brief resultaten verwervingsvoorbereiding d.d. 03-04-2023 (kamerstuk 27 830, nr. 392)
- Brief A/B-brief project "raketartillerie" d.d. 18-10-2022 (kamerstuk 27 830, nr. 376)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

250-1000

DPO 2023

250-1000

DPO 2024

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2017-2021

DPO '23 (vorig tijdvak) 2017-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2017-2027

Belangrijke wijziging

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Verlenging levensduur Patriot

Aanleiding

Om te voorzien in bescherming van het NAVO-grondgebied en van ingezette eenheden maakt de Nederlands krijgsmacht onder meer gebruik van het Patriot-systeem.

Het systeem is in de afgelopen jaren verouderd. Om de inzet voor lucht- en raketverdediging te kunnen blijven garanderen is levensduur verlengend onderhoud noodzakelijk. Dit project zal de levensduur van het Patriot-systeem verlengen om te kunnen blijven optreden op alle geweldsniveaus, door middel van expeditieaire of territoriale lucht- en raketverdediging.

Projecttoelichting

Defensie gebruikt het Patriot-systeem sinds 1987. Het project betreft de vernieuwing en instandhouding van componenten van de Patriot en de aan het wapensysteem verbonden apparatuur. Door het uitvoeren van levensduur verlengende maatregelen aan Patriot wapensysteemcomponenten blijft het systeemtechnisch inzetbaar tot tenminste 2040.

Naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 worden, in plaats van acht, alle twintig lanceersystemen voorzien van een upgrade. Daarnaast worden alle systemen op de standaarden van de Verenigde Staten gebracht waardoor ze PAC-3 raketten kunnen verschieten.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig

Relevante Kamerstukken

- Brief over realisatie verlenging levensduur Patriot (B/D-brief) d.d. 20-10-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 188)
- Brief over aanschaf van Modern Man Stations d.d. 29-01-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 167)
- Brief over behoeftestelling verlenging levensduur Patriot (A-brief) d.d. 05-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 159)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

25-100

DPO 2023

250-1000

DPO 2024

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2022

DPO '23 (vorig tijdvak) 2022-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen

De verkregen offerte is niet te accommoderen binnen het projectbudget. Het project krijgt een herstart en medio 2024 zal uit de business case een nieuwe planning volgen, kijkend naar een interim oplossing en een nieuw platform.

Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring

Aanleiding

De verdere ontwikkeling van Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) strijdmiddelen zorgt voor steeds meer soorten dreigingen. Om de dreiging te onderkennen en aansluitend de juiste acties tegen deze dreiging te kunnen ondernemen, is detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit benodigd. De huidige verkenningssystemen (FUCHS) zijn technisch en operationeel verouderd. Dit project voorziet in de vervanging van de huidige CBRN-verkenningssystemen.

Projecttoelichting

Dit project bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt zo snel mogelijk voorzien in twaalf nieuwe CBRN-verkenningssystemen ter vervanging van de FUCHS-systemen op basis van bestaande technologie.

Innovatie

In het tweede deel is een onderzoek gedaan naar noodzakelijke technologische innovatie en wordt aansluitend het resterende deel van de behoefte vervuld.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over de behoeftstelling van het project Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 211)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2024

DPO '23 (vorig tijdvak) 2022-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Vervanging drijvende brugslagcapaciteit

Aanleiding

Brugslagcapaciteit draagt bij aan de mobiliteit van grondgebonden eenheden. De huidige vouwbrug voldoet niet aan de operationele eisen die de NAVO aan deze capaciteit stelt en is al langere tijd toe aan vervanging. Met dit project wordt de huidige brugslagcapaciteit vervangen door een nieuwe pontonbrug (bestaande uit midden- en eindpontons) en boten om de brug(delen) te verplaatsen en in positie te houden.

Projecttoelichting

Met nieuwe brugslagcapaciteit wordt de problematiek met het huidige systeem verholpen. De huidige vouwbrug is technologisch en operationeel achterhaald en voldoet niet aan de NAVO-eisen. Tevens blijft de vouwbrug achter in de bescherming van het personeel. Na realisatie van dit project beschikt de krijgsmacht over brugslagcapaciteit die technisch en operationeel toekomstbestendig is en voldoet aan de capaciteitendoelstellingen van de NAVO en de afspraak voor nationale inzet. Dit project draagt rechtstreeks bij aan de modernisering van onze krijgsmacht en de versterking van de operationele (gevechts-) ondersteuning.

Duurzaamheid

Het streven is om te voldoen aan de hoogste emissienormen waarbij de voorwaarde is dat capaciteit wereldwijd inzetbaar is. Bij het operationeel optreden wordt voor de wereldwijde inzetbaarheid gebruik gemaakt van het *NATO Single Fuel Concept* en lokaal beschikbare dieselbrandstoffen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling vervanging drijvende brugslagcapaciteit (A-brief) d.d. 17-09-2019 (Kamerstuk 27830 nr. 287)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	60,2		20,6	33,1	5,0	1,5		

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

De Europese aanbesteding voor het MOTS Short Range Anti-Tank (SRAT) systeem is in uitvoering. Hierna vindt de levering van het MOTS SRAT systeem plaats.

Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit

Aanleiding

De krijgsmacht moet hoog in het geweldsspectrum kunnen optreden tegen een tegenstander van gelijkwaardig niveau. Hoogwaardige technologie verspreidt zich snel en potentiële tegenstanders kunnen zich bijvoorbeeld met actieve beschermingssystemen (APS) beter beschermen tegen anti-tank wapens. Om effectief op te kunnen treden is daarom een verbeterde anti-tank capaciteit nodig. Daarnaast is het bij het optreden tegen een gelijkwaardige tegenstander van groot belang dat ook ondersteunende eenheden zichzelf kunnen beschermen. Hiervoor is een licht en eenvoudig te bedienen anti-tank wapen nodig. De inzetvoorraad munitie die voor deze SRAT-capaciteit wordt mee verworven is gedimensioneerd op een deel van de inzetvoorraad voor optreden in de eerste hoofdtak. Verdere aanvulling van de inzetvoorraad vindt plaats binnen het programma Aanvulling inzetvoorraad munitie.

Projecttoelichting

Er wordt een eenvoudig te bedienen, licht Very Short Range Anti-Tank systeem verworven voor gebruik door lichte gevechtseenheden en ondersteunende eenheden. Eveneens wordt een nieuw Military-off-the-shelf SRAT-systeem verworven dat wordt ingedeeld bij gevechtseenheden. Daarnaast is een toekomstig SRAT-systeem nodig dat opgewassen is tegen voertuigen met moderne APS. Dit systeem wordt later verworven, hiervoor wordt eerst samen met Duitsland een onderzoek uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank capaciteit (A-brief) d.d. 10-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 324)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2025

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2030

Belangrijke wijzigingen

In juni 2023 is de Tweede kamer geïnformeerd dat de projecten Vervanging MRAD en de Vervanging (V)SHORAD zijn samengevoegd. Defensie verwacht in eind 2024 de D-brief te versturen.

Defensie is voornemens een groter aantal luchtverdedigingssystemen te verwerven als gevolg van de extra financiële ruimte in de voorjaarsnota voor munitie en luchtverdediging (Kamerstuk 36 550-X, nr. 3).

De Verenigde Staten heeft inmiddels toestemming gegeven om de Multi Missie Radar (MMR) van Thales-Nederland operationeel in het luchtverdedigingssysteem te integreren.

Noorwegen verwerft dezelfde luchtverdedigingssystemen en biedt Nederland een versnellingsmogelijkheid op de productielijn van het *short range* systeem. Defensie heeft daarom besloten om bij dit project met een pilot het verwervingsproces te versnellen door een aantal *long-lead*-items (componenten met een lange productie- of levertijd), reeds in opdracht te geven. Risico's zijn gemitigeerd door onder meer terugkoopgaranties van de leverancier en samenwerking met Noorwegen. Hiermee geeft Defensie invulling aan motie-Valstar c.s. (Kamerstuk 35 925-X, nr. 70) om pilots buiten het DMP uit te voeren om versneld over te gaan tot aanschaf van materieel.

Vervanging MRAD & SHORAD

Aanleiding

Het welslagen van militaire inzet en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht is sterk afhankelijk van effectieve luchtverdediging. De snelle ontwikkeling en proliferatie van vliegtuigen, UAS en *Cruise Missiles* zorgen ervoor dat het belang van de luchtverdediging en daarbinnen de *Medium* en *Short Range* interceptiecapaciteit toeneemt.

Dit project voorziet in de vervanging van de huidige *Medium Range Air Defence* (MRAD) en *Very Short Range Air Defence* (VSHORAD) capaciteit. Deze vervullen een essentiële rol in de grondgebonden lucht- en raketverdediging (GLRV) en daarmee de bescherming van eenheden, vitale objecten en gebieden.

Projecttoelichting

Met de Defensienota 2022 is aangekondigd de luchtverdedigingscapaciteit, die primair bedoeld is voor de luchtverdediging van landeenheden, te verdubbelen en te organiseren in twee identieke luchtverdedigingsbatterijen. Het project 'Vervanging MRAD & SHORAD' vervangt de materiële component van deze luchtverdedigingscapaciteit. Elke batterij gaat bestaan uit één MRAD Fire Unit (FU), twee SHORAD FU's, radar-capaciteit, een aansturende eenheid en een eenheid voor logistieke ondersteuning. Het Commando Landstrijdkrachten zet deze eenheden primair in als luchtverdedigingscapaciteit voor 13 Lichte Brigade en 43 Gemechaniseerde Brigade.

Dit geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt en is een significante stap in de versterking van onze nationale grondgebonden luchtverdediging.

Vergeleken met de huidige capaciteit moet de nieuwe capaciteit kleinere en snellere doelen kunnen onderscheppen, zoals verschillende typen (on)bemande systemen. Dat betekent dat deze capaciteit mobieler en op grotere afstand effectief moet zijn. Vanwege de toegenomen dracht is er sprake van SHORAD, en niet langer van (V)SHORAD. In aanvulling op SHORAD zal de MRAD-capaciteit zorgen voor bescherming van onze eenheden, vitale objecten en gebieden door op de middellange afstand luchtdoelen te bestrijden. Beide systemen zullen elkaar naadloos aanvullen.

Duurzaamheid

Intensiever gebruik van simulatie om het luchtverdedigingspersoneel doelmatig en doeltreffend op te leiden en trainen draagt niet alleen bij aan de operationele gereedheid van eenheden, maar ook aan duurzaamheid en het beperken van de milieubelasting.

Financien

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2023

1000-2500

D

DPO 2024

1000-2500

D

Vervanging MRAD & SHORAD (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Multi-Missie Radar (MMR)
- Foxtrot
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (B2-brief) d.d. 9 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 404)
- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase MRAD (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 359)
- Brief over de behoeftestelling (A-brief) d.d. 08-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 312)

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2017-2020

DPO '23 (vorig tijdvak) 2017-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2017-2025

Belangrijke wijzigingen

De eerste batch 81mm mortieren is geleverd. Het restant volgt in de zomer van 2024. Uitlevering van de nieuwe mortieren aan de operationele eenheden volgt, na succesvolle kwalificatie, vanaf het derde kwartaal van 2024. Dit is de laatste keer dat dit project is opgenomen in het DPO.

Vervanging mortieren 60/81mm

Aanleiding

De mortieren leveren een essentiële bijdrage aan de slagkracht van de eenheden van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) en het Korps Mariniers binnen het landoptreden. De huidige middelen zijn aan het eind van hun levensduur. Dit project voorziet in de vervanging van de huidige 81mm mortier en vervult de behoefte aan een indirect vurend middel met de 60mm mortier op pelotonsniveau.

Projecttoelichting

In 2017 zijn 80 stuks nieuwe 60mm mortieren geleverd. Het eerste deel van de 122 stuks nieuwe 81mm mortieren is geleverd in het eerste kwartaal 2024. De overige wapens worden geleverd in het tweede kwartaal 2024. De huidige 81mm mortier bereikte in 2016 het einde van de technische levensduur. Daarnaast voldoet het huidige 81mm mortiersysteem niet meer aan de huidige operationele eisen. Met name op de aspecten bereik, nauwkeurigheid, mobiliteit en de snelheid waarmee de mortier ingezet kan worden, zijn de prestaties van het huidige systeem onvoldoende. De nieuwe capaciteit kan het gevecht van de lagere niveaus met vuursteun ondersteunen en versterkt de bescherming van deze eenheden.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling munitie voorraden
- Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Midlife Update Fennek*

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging mortieren 60/81mm (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 173)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	60,5	1,4	59,1					

Lucht materieel

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

wettelijk gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2023

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen

De benodigde contracten zijn in 2023 afgesloten. De uitvoering van dit project wordt aan de instandhoudingsorganisatie overgedragen en projectmatig afgesloten. In de resterende jaren volgen alleen nog contractuele betalingen. Dit is de laatste keer dat over dit project in het DPO wordt gerapporteerd.

Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters

Aanleiding

Na de aanschaf van de Nederlandse Cougars in 1996, zijn geen grote investeringen gedaan in dit wapensysteem. Een aantal essentiële onderdelen van het wapensysteem is verouderd en steeds moeilijker te verkrijgen of te repareren (obsolescentie). Deze obsolescentie leidt tot verminderde inzetbaarheid en toenemende exploitatiekosten van het wapensysteem. De gevolgen van obsolescentie dienen gemitigeerd te worden door de betreffende onderdelen te vervangen. Om de huidige inzetbaarheid van de helikopter ten minste tot einde levensduur in 2030 te waarborgen, zijn tussentijdse materiële investeringen noodzakelijk.

Projecttoelichting

De beoogde investeringen in de Cougar-helikopter richten zich vooral op cockpit-specifieke motorinstrumenten, stand-by instrumenten en communicatie- en navigatieapparatuur. Naast het verhelpen van obsolescentie, worden daarmee essentiële componenten van het wapensysteem aangepast om te blijven voldoen aan operationele- en beveiligingsnormeringen van de NAVO.

Met de fabrikanten Airbus en Elbit Systems zijn de benodigde contracten afgesloten. De ontwikkelfase bij Elbit is afgerond en getest. De ontwikkelfase van Airbus loopt nog door in 2024.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters (DMP-A) d.d. 07-10-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 293)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100	A						
DPO 2023	75,8	42,8	14,1	12,5	6,1	0,1	0,1	0,1
DPO 2024	75,2	34,7	14,8	10,9	9,4	5,4		
Effect op exploitatie	0,6		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

wv/mv/mv gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2013

DPO '23 (vorig tijdvak) 2013-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2013-2024

Belangrijke wijzigingen

Op korte termijn is voor de vervanging van de *Radar Warning Receiver (RWR)* nog geen interim oplossing gevonden die tevens een capaciteitsverbetering oplevert. Voor de langere termijn wordt nu onderzocht om deze behoefte in de nieuwe AH-64E helikopters te integreren.

Defensie beschikt inmiddels niet meer over een Apache helikopter in de AH64D configuratie. De behoefte aan verbetering zelfbescherming blijft echter ook bij de AH64E configuratie bestaan. Om die reden wordt nu binnen Defensie bekeken hoe deze deelbehoefte en het bijbehorende gereserveerde budget voor de komende jaren kan worden overgeheveld naar het project 'Verbetering Zelfbeschermingsystemen Helikopters' om zo op termijn deze behoefte en op basis van marktontwikkeling alsnog te kunnen realiseren. Het project AH64D Apache zelfbescherming wordt dan als afgerond beschouwd en niet langer in het DPO over gerapporteerd.

AH-64D Zelfbescherming (ASE)

Aanleiding

Defensie levert een kwalitatief en technologisch hoogwaardige bijdrage aan internationale operaties in alle delen van het geweldsspectrum. De Nederlandse Apache helikopters, die bij het Commando Luchtstrijdkrachten zijn ondergebracht, vormen daarvan een belangrijke component. Geavanceerde elektronische zelfbeschermingsmiddelen tegen lucht- en grondgebonden luchtverdedigingssystemen dragen in belangrijke mate bij aan de operationele bewegingsvrijheid en vergroten de overlevingskansen van de bemanning en de Apache helikopter. Effectieve zelfbescherming is mede bepalend voor succesvol en langdurig optreden. Bij de aanschaf van de Apache gevechtshelikopter in de jaren negentig konden de helikopters toen nog niet worden voorzien van een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem tegen de verschillende typen luchtafweersystemen. De apparatuur van de Apache bood toen slechts bescherming tegen oudere radargeleide luchtafweersystemen. Voor de operaties in Irak en Afghanistan heeft Defensie als tijdelijke oplossing dertien *Apache Modular Aircraft Survivability Equipment (AMASE)* systemen aangeschaft. Met het project AH-64D verbetering zelfbescherming (ASE) is AMASE vervangen en krijgt de gehele vloot van 28 Apache helikopters een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem die tegen verschillende en moderne typen luchtafweersystemen een grotere mate van bescherming kan bieden.

Projecttoelichting

Het project is grotendeels gerealiseerd. Vanuit efficiency overwegingen en gerelateerd aan de modernisatie van de AH-64D vloot naar de AH-64E configuratie (Project Apache Remanufacture) is gedurende de realisatie intern Defensie besloten om het deelproject, het vervangen van het huidige AMASE systeem door het *Common Missile Warning System (CMWS)*, niet op de NL AH-64D vloot nog te installeren en dit uit te stellen naar de AH-64E configuratie (Project Apache Remanufacture). Hierdoor kan de CMWS modificatie tijdens de productie van de AH-64E op de Boeing productielijn direct worden meegenomen en worden zo capaciteit en kosten bespaard. CMWS maakt namelijk deel uit van de standaard Boeing productieconfiguratie omdat de US Army hetzelfde CMWS systeem op haar helikopters gebruikt. Een aantal AH-64E helikopters zijn inmiddels aan CLSK geleverd en voorzien van dit nieuwe zelfbeschermingssysteem.

Een openstaande deelbehoefte die in dit project niet kan worden gerealiseerd, is de verwerving van een beoogde nieuwe *Radar Warning Receiver (RWR)*. De door Defensie gewenste versie is op dit moment nog niet in productie bij de industrie. Dit wordt pas omstreeks 2028 verwacht en gaat waarschijnlijk meer kosten dan destijds ingeschat. Om te voorkomen dat Defensie op de huidige vloot de bestaande RWR capaciteit niet kan behouden, is door de US Army in 2021 een tijdelijk alternatief aan Defensie geboden. Defensie heeft hierdoor een aantal RWRs van de US Army kunnen aanschaffen. Dit zorgt ervoor dat Defensie een inzetbaar

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	114,8	32,6		24,7	22,2	35,3		
DPO 2024	114,8	33,4		23,8	22,2	35,3		

AH-64D Zelfbescherming (ASE) (vervolg)

zelfbeschermingssysteem behoudt voor de AH-64E Apache en de CH-47F Chinook vloot. Er wordt nu binnen Defensie onderzocht of gewacht gaat worden tot die gewenste toekomstige RWR beschikbaar gaat komen of dat naar andere alternatieven van zelfbescherming moet worden gekeken. Daarbij is het streven om zoveel als mogelijk aansluiting te behouden bij de US Army in verband met integratie, ontwikkeling, testen, certificeren en behalen van financiële schaalvoordelen tijdens investering en instandhouding.

Mogelijke alternatieven zijn bijvoorbeeld het *Common InfraRed Counter Measure* (CIRCM) systeem. Defensie heeft hiervoor medio 2023 een offerte bij de Amerikaanse overheid opgevraagd om zo een onderzoek en besluitvorming in NL te ondersteunen. Deze offerte is ontvangen. Door de hoge kosten wordt dit nog niet als alternatief gezien en is aanvullende besluitvorming en budgettoewijzing noodzakelijk. Een ander alternatief is een ophoging van het aantal missiesystemen *Modernized Radar Interferometer* (MRFI of RFI Gen II) waarvan Defensie via het Project Apache Remanufacture reeds 14 missiesystemen voor de vloot van 28 AH-64E helikopters heeft aangeschaft. Dit MRFI systeem heeft potentie om in de nabije toekomst een deel van beoogde RWR capaciteit in te vullen, maar wordt niet gezien als een korte termijn alternatief.

Relatie met andere projecten

- Chinook Vervanging & Modernisering
- Apache Remanufacture

Relevante Kamerstukken

- Brief voorstudiefase DMP (B-brief) d.d. 01-07-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 89)
- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 04-01-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 83)
- Brief modernisering Apache-helikopters (A/B/C/D-brief) d.d. 21-11-2003 (Kamerstuk 29 200 X, nr. 52)

Projectfase

In realisatie

wettelijk gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2030

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen

De *Letter of Request* (LOR) aan de Amerikaanse overheid is in maart 2023 verstuurd. De ontvangst van de *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) is vertraagd. Naar verwachting ontvangt Defensie de LOA rond de zomer van 2024. Dit heeft vooralsnog geen impact op de levering, gepland in 2027.

Anti-A2AD capaciteit F-35

Aanleiding

Voor de krijgsmacht is het van cruciaal belang om te kunnen blijven opereren in gebieden die door een tegenstander goed worden verdedigd. Daarom schaft Defensie nieuwe munitie aan voor de F-35. Met deze munitie ontstaat een nieuwe capaciteit die de slagkracht vergroot. Met de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de bewapening voor de F-35 verder te verbeteren. Binnen deze behoefte gaat het o.a. om de capaciteit om een zeer goed verdedigd gebied met geavanceerde grondgebonden luchtverdediging (een zogenoemde Anti-Access/Area-Denial (A2/AD)-regio), alsnog binnen te kunnen dringen en de zgn. Ground Based Air Defense systemen (GBAD) uit te schakelen. Hiermee wordt zowel luchtoverwicht gecreëerd als de basis gelegd voor noodzakelijke veiligere passages door vijandelijk gebied, zowel door de lucht als over land. Met deze Anti-A2/AD capaciteit beschikt Defensie over hoogwaardige technologie die de escalatiedominantie van Defensie vergroot en waarmee Defensie bijdraagt aan een sterker Nederland, een veiliger Europa en een krachtiger NAVO en EU.

Projecttoelichting

Voor de F-35 bewapening ten behoeve van de anti-A2/AD capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse AARGM-ER (*Advanced Anti-Radiation Guided Missile- Extended Range*, AGM-88G) van fabrikant Northrop Grumman (NG). Deze munitie wordt middels *Foreign Military Sales* (FMS) via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Levering van deze munitie is voorzien vanaf 2027.

Samen met de aanschaf van deze AARGM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor de opbouw van kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel noodzakelijk voor een eventuele daadwerkelijke inzet.

Innovatie

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Deep Strike Capaciteit Air
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- F-35: verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Anti-A2AD capaciteit F-35 (A/B-brief) d.d. 5 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 402)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000	D						
DPO 2024	250-1000		D					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wettelijk gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2025
DPO '23 (vorig tijdvak)	2018-2025
DPO '24 (huidig tijdvak)	2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Inmiddels zijn zes AH-64E (Echo) helikopters bij het CLSK 302 Squadron op Fort Cavazos (Texas, USA) en zes voor het 301 Squadron in Nederland in gebruik genomen. In maart 2024 hebben de laatste drie van AH-64D helikopters Nederland verlaten om ook naar de AH-64E configuratie te worden gemoderniseerd. De laatste van 28 gemoderniseerde Apache (AH-64E) helikopters wordt in 2025 terug verwacht. Levering van de gemoderniseerde Apache helikopters verloopt volgens planning.

Oplevering van de eerste van twee Apache AH-64E vliegsimulators heeft in januari 2024 in Nederland plaatsgevonden. De meeste vliegers en het onderhoudspersoneel zijn inmiddels naar het nieuwe type omgeschoold.

Apache Remanufacture

Aanleiding

De inzet van de AH-64D werd bemoeilijkt door technische en operationele factoren. Dit leidde tot operationele beperkingen in omstandigheden met een hoge dreiging. De beperkingen nemen verder toe vanwege snelle technologische ontwikkelingen en nieuwe dreigingen. De Amerikaanse landmacht (US Army), de belangrijkste en grootste gebruiker van de Apache, moderniseert vanwege de technische en operationele beperkingen haar Apachevloot van de AH-64D naar de AH-64E. Toekomstige verbeteringen worden daarom alleen nog doorgevoerd op de AH-64E waardoor de AH-64D nog sneller aan operationele relevantie zal verliezen. De US Army stopt op termijn ook met de ondersteuning van de AH-64D configuratie, waardoor de instandhoudingskosten van de NL AH-64D fors zouden gaan stijgen. De US Army biedt aan de internationale partners een Remanufacture programma in de Verenigde Staten aan waarmee de AH-64D helikopter gemoderniseerd wordt naar de nieuwe E-standaard, de zogenaamde *Common Configuration*. Remanufacture houdt in dat de bestaande AH-64D helikopters worden ontmanteld, herbouwd op nieuwe AH-64 rompen, herbruikbare componenten gereviseerd dan wel geüpgraded en nieuwe transmissies en rotorbladen toegevoegd. Ook wordt aan de behoefte aan meer motorvermogen invulling gegeven. Tevens wordt gedurende het programma nieuwe en moderne missie-uitrusting aan de AH-64E aangebracht.

Door deelname van Nederland aan dit Remanufacture programma en hergebruik van componenten worden kosten bespaard en desinvesteringen voorkomen. Wel zal tijdens de realisatie de operationele beschikbaarheid van de NL AH-64D helikopters lager zijn. Defensie heeft ingestemd met een tijdelijke lagere operationele beschikbaarheid van de AH-64D vloot om en zo in 2025 weer over een volledige operationeel relevante, kosteneffectieve en toekomstbestendige Apachevloot te beschikken.

Projecttoelichting

Het project is in realisatie. Op dit moment zijn alle 28 NL AH-64D helikopters in het Remanufacture programma opgenomen en zijn er inmiddels 12 hiervan in de AH-64E configuratie teruggekeerd. De eerste NL AH-64E helikopter is op 25 oktober 2022 bij de fabrikant door Defensie in ontvangst genomen. Het Nederlandse 302 Squadron op de US Army basis, Fort Cavazos (Texas, VS) heeft sinds begin 2023 zes NL AH-64E helikopters operationeel beschikbaar. Deze zijn en worden ingezet om de Nederlandse vliegers en onderhoudspersoneel voor deze configuratie op te leiden en ook het standaard trainingsprogramma daar voort te zetten.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	1.080,1	393,6	200,0	226,4	150,0	100,0	10,1	
DPO 2024	1.080,1	325,6	173,0	226,4	175,0	170,0	10,1	
Effect op exploitatie	84,5		12,0	5,9	4,8	4,7	4,7	4,7

Apache Remanufacture (vervolg)

In Nederland zijn inmiddels de volgende zes AH-64E gearriveerd. Deze zes zijn noodzakelijk om de Luchtmacht de *Initial Operational Capability* (IOC) AH64E status te laten bereiken. De huidige projectplanning is dat medio 2025 de laatste van 28 AH-64E gevechtshelikopter wordt afgeleverd en het CLSK dan kan opwerken naar het bereiken van AH-64E *Full Operational Capability* (FOC) status.

Vanuit het project worden twee nieuwe Apache AH-64E vliegsimulatoren aangeschaft. De eerste is in januari 2024 op het Defensie Helikopter Commando (DHC) in Gilze-Rijen opgeleverd en operationeel in gebruik genomen. De tweede simulator wordt eind 2024 verwacht.

Relatie met andere projecten

- Verbetering AH-64E bewapening (JAGM)
- Multi Ship Multi Type (MSMT) Simulators

Relevante Kamerstukken

- Brief project 'Apache Remanufacture' (D-brief) d.d. 30-05-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 234)
- Brief Behoeftestelling project 'Apache Remanufacture' (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 209)

Projectfase
In realisatie

Wettelijk gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2014-2018
DPO '23 (vorig tijdvak) 2016-2023
DPO '24 (huidig tijdvak) 2016-2028

Belangrijke wijzigingen

Dit projectblad is opnieuw in het DPO opgenomen als gevolg van een versnellingsoptie, een financiële uitbreiding en projectscope wijziging.

Chinook Vervanging & Modernisering

Aanleiding

Defensie beschikte tot 2020 over elf verouderde CH-47D en zes recenter verworven CH-47F(NL) Chinook-helikopters. Met de begroting voor 2015 heeft het kabinet extra geld beschikbaar gesteld voor de verbetering van de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht. Een van de maatregelen is de uitbreiding van de Chinookcapaciteit met drie toestellen tot in totaal twintig. Het project "Chinook Vervanging & Modernisering" betreft de verwerving van veertien nieuwe CH-47F MYII CAAS Chinook helikopters voor de vervanging van de elf oudere CH-47D toestellen en de uitbreiding van de vloot, alsmede de standaardisatie van de Chinookvloot door de modernisering van de huidige zes CH-47F(NL). De toestellen kunnen naar verwachting tot 2045 worden ingezet als tactische transporthelikopter capaciteit van Defensie. Met deze capaciteit is Defensie in staat een bijdrage te leveren aan de inzetbaarheidsdoelen uit de Defensienota 2018.

Projecttoelichting

Alle veertien nieuwe toestellen zijn in 2020 geleverd en het opbouwen van de overige 6 F-toestellen is eind 2022 afgerond. Daarmee beschikt Defensie nu over twintig identieke toestellen. In het DPO 2023 is aangegeven dat het project wordt afgerond en de resterende behoefte voor een zelfbeschermingssysteem pas later kan worden ingevuld en onderdeel zou uitmaken van het project 'Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters'. Naar verwachting ontvangt uw Kamer hierover later dit jaar een

DMP-A brief. In het kader van een versnellingsoptie heeft de Amerikaanse overheid alsnog een mogelijkheid aangeboden om het systeem *Common Infrared Countermeasures* (CIRCM) en een *Head-up-Display* (HUD) systeem op de nieuwe toestellen te integreren. De CIRCM behoefte maakt daarom alsnog deel uit van de projectscope van het project "Chinook Vervanging & Modernisering" project. De behoefte van de Head up Display systeem is een uitbreiding van de projectscope.

Naar verwachting kan in 2028 het CIRCM systeem geleverd en operationeel worden. Naar verwachting kan in 2026 het HUD systeem geleverd worden en is het volgens planning in 2027 operationeel.

Relatie met andere projecten

- *Multi Ship Multi Type* (MSMT) Helikopter Simulatoren

Relevante Kamerstukken

- Brief Chinook Vervanging en modernisering (B,C,D-brief) d.d. 07-09-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 157)
- Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update* (A-brief) d.d. 16-05-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 101)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	1.062,7	919,1	60,0	59,8	23,8			
DPO 2024	1.121,3	863,6	75,5	99,0	63,0	19,2		
Effect op exploitatie	0,2						0,1	0,1

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wet/met gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2023-2027
DPO '24 (huidig tijdvak)	2023-2027

Belangrijke wijzigingen

De *Letter of Request* (LOR) is eind 2023 naar de Amerikaanse overheid verstuurd. De benodigde *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) wordt voor de zomer van 2024 verwacht.

Deep Strike capaciteit Air

Aanleiding

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden. De mogelijkheid om als dusdanig op te treden wordt ook wel *Deep Precision Strike capability* genoemd.

Projecttoelichting

Voor de F-35 bewapening t.b.v. de *Deep Precision Strike* capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse JASSM-ER (*Joint Air-to-Surface Standoff Missile Extended Range*, AGM-158B) van fabrikant Lockheed Martin (LM). Deze munitie wordt middels *Foreign Military Sales* (FMS) via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Levering van deze munitie is voorzien vanaf 2027.

Samen met de aanschaf van deze AGM-158B JASSM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft ter ondersteuning van de opbouw aan kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel om uiteindelijk daadwerkelijke inzet te kunnen garanderen.

Innovatie

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

Relatie met andere projecten

- Verwerving F-35 (RGP rapportage)
- Anti-A2AD capaciteit F-35

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP A-fase (A-brief) project 'Deep Strike Capaciteit Air' d.d. 3 april 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000		D					
DPO 2024	250-1000		D					

Projectfase
In realisatie

Wet/mis gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2015-2019
DPO '23 (vorig tijdvak) 2015-2025
DPO '24 (huidig tijdvak) 2015-2025

Belangrijke wijzigingen

De software die de AIM-9 Sidewinder raket zijn volledige "Block 2 capaciteit" geeft is momenteel op alle bij defensie aanwezige AIM-9X raketten geïnstalleerd en wordt ook standaard geïnstalleerd op alle nieuw te verwachten leveringen. De laatste projectbestellingen worden in 2026 verwacht en hiermee zal overdracht aan de instandhoudingsorganisatie z.s.m. worden ingeregeld. Dit is de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt in het DPO.

F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket

Aanleiding

Bij het optreden op het hoogste geweldsniveau is het noodzakelijk eerst een luchtoverwicht te bevechten en te behouden. Daarvoor dienen vijandelijke luchtverdedigings-systemen, zowel grondgebonden systemen als vliegtuigen, te worden uitgeschakeld. De potentiële dreiging die uitgaat van vijandelijke gevechtsvliegtuigen is inmiddels sterk toegenomen. Om weerstand te kunnen bieden aan deze toestellen op korte tot middellange afstand zijn onder andere infraroodgeleide (IR) raketten nodig. De huidige raketten zijn echter operationeel verouderd en aan het eind van de technische levensduur. Deze dienen derhalve te worden vervangen door verbeterde IR-geleide lucht-lucht raketten. De nieuwe raketten moeten software- en hardwarematig kunnen worden geïntegreerd op zowel de F-16 als op de F-35.

Projecttoelichting

Alle AIM-9X raketten beschikken momenteel over de meest operationele software variant. Hiermee zijn alle AIM-9X raketten volledig 'Block II capable' en beschikken daarmee over het complete scala aan inzetmogelijkheden. Vervolgleveringen van de raketten zullen vanaf nu dan ook standaard zijn voorzien van deze Block II nieuwste software. Tevens worden de toekomstige leveringen in het kader van obsolescence (veroudering) voorzien van een sterk verbeterd geleidingsysteem. De laatste projectleveringen worden nu verwacht in 2026. Met deze laatste leveringen in zicht zal dit project zo snel mogelijk worden overgedragen aan de instandhoudingsorganisatie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- F-35: verwerving middellange tot langeafstandsraket
- Verwerving F-35 (RGP rapportage)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling (A-brief) d.d. 18-07-2006 (Kamerstuk 26 488, nr. 44)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	51,7	38,8	12,9					
DPO 2024	51,6	38,9	12,7					

Projectfase

In realisatie

wv/mv/gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2023

DPO '23 (vorig tijdvak) 2017-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2017-2027

Belangrijke wijzigingen

De eerste levering van de AIM-120C7 *Advanced Medium Range Air to Air Missile* (AMRAAM) raket is gerealiseerd en levering van de verbeterde opvolger, de AIM-120C8, staat inmiddels gepland voor eind 2024. Doordat het in dit project mogelijk is om ook een nieuwer type aan te schaffen, is het project verlengd tot 2027.

F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Aanleiding

Het project betreft de behoefte aan een lucht-lucht middellange- tot lange afstandsraket voor de F-35. Voor het jachtvliegtuig is een middellange tot lange afstandsraket een onmisbare capaciteit voor het verkrijgen en behouden van het luchtoverwicht en zelfverdediging. Daarmee is het een randvoorwaarde voor het succesvol uitvoeren van de diverse operationele taken. De huidige versie lange afstandsraket voor de F-16 (AIM-120B AMRAAM) wordt softwarematig niet geïntegreerd in de F-35 en is bovendien te groot voor het interne wapenuitruimte van dit toestel. Hierdoor bestaat behoefte aan een nieuwe middellange- tot lange afstandsraket die aansluit bij de operationele capaciteit van de F-35.

Projecttoelichting

De eerste levering van de middellange tot lange afstandsraket AIM-120C7 AMRAAM t.b.v. de NLD F-35A toestellen is inmiddels al geruime tijd in NLD. Daar obsolescence (veroudering) inmiddels bij de AIM-120C7 een grote rol speelt, wordt er hard gewerkt aan de integratie van de opvolger de AIM-120C8. Deze verbeterde versie zal vanaf eind 2024 ook aan NLD worden geleverd. Er staan nog meerdere leveringen gepland in de toekomst.

Ook worden er met dit project diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor operationeel en onderhoudspersoneel, om zodanig hun kennis en kunde op peil te houden om in voorkomend geval daadwerkelijke inzet van dit wapen te kunnen garanderen.

Relatie met andere projecten

- F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket
- F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers
- Verwerving F-35 (RGP rapportage)

Relevante Kamerstukken

- DMP A-brief over het project Middellange tot lange afstandsraket voor de F-35 (A-brief) d.d. 24-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 418)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	144,2	62,6	33,4	7,3	0,8	40,2		
DPO 2024	144,2	58,5	32,8	7,3	5,5	40,2		

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wet/mix gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2022
DPO '23 (vorig tijdvak)	2016-2024
DPO '24 (huidig tijdvak)	2016-2024

Belangrijke wijzigingen

De laatste hoeveelheid aan 25mm kanon munitie wordt voor de zomer van 2024 door Rheinmetall afgeleverd. In het recente verleden is de zelfbeschermingscapaciteit van de F-35 uitgebreid. Diverse leveringen van de zelfbeschermingsmiddelen zijn afgelopen jaar binnengekomen. De financiën t.b.v. de bijdrage aan de aanschaf van de nieuwe wapenladers is volledig aan het Project Verwerving F-35 overgedragen. De vervolgleveringen zijn met name gericht op instandhouding en daarom zal dit project worden overgedragen naar de instandhoudingsorganisatie. Dit is de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt in het DPO.

F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers

Aanleiding

De boordkanonmunitie, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers die worden gebruikt voor de F-16 zijn niet geschikt voor de F-35. Het boordkanon van de F-35 heeft een ander kaliber dan dat van de F-16 en ook de overige zelfbeschermingsmiddelen van de F-16 sluiten niet aan bij de capaciteiten van de F-35.

Tenslotte is de huidige wapenlader niet geschikt voor het laden van wapens in de interne wapenruimte van de F-35 en bereikt hij inmiddels ook het einde van zijn technische levensduur. Dit project draagt alleen financieel bij aan de aanschaf van nieuwe wapenladers door het project Verwerving F-35.

Projecttoelichting

Diverse leveringen aan kanonmunitie en zelfbeschermingsmiddelen binnen dit project zijn in de afgelopen jaren binnengekomen. Ook in de opvolgende jaren staan nog diverse leveringen gepland. De laatste levering boordkanon munitie staat gepland in mei 2024 en de financiën t.b.v. aanschaf nieuwe wapenladers door het project Verwerving F-35 zijn overgedragen. Wel staan nog diverse projectleveringen aan zelfbeschermingsmiddelen in de komende jaren gepland.

Relatie met andere projecten

- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- Verwerving F-35 (RGP rapportage)
- Deep precision strike capaciteit F-35
- Anti-A2AD capaciteit F-35

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project F-35 zelfbeschermingsmiddelen (A-brief) d.d. 21-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 417)
- D-Brief verwervingsvoorbereiding vervanging F-16 d.d. 24-12-2014 (Kamerstuk 26 488, nr. 369)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	65,1	52,3	6,5	6,1	0,1	10,8		
DPO 2024	65,1	38,8	11,4	14,6	0,1	0,2		

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2014-2020

DPO '23 (vorig tijdvak) 2014-2024

DPO '24 (huidig tijdvak) 2014-2024

Belangrijke wijzigingen

Alle deelprojecten zijn afgerond en het project zal worden afgesloten. Dit is de laatste keer dat dit project wordt opgenomen in het DPO.

Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding

Aanleiding

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief 2011 wordt de F-35 niet vanaf 2016, maar vanaf 2019 ingevoerd. Hierdoor zal de F-16 langer dan was voorzien als hoofdwapensysteem inzetbaar moeten zijn. Om de technische instandhouding tot aan de uitfasering te waarborgen, wordt geïnvesteerd in groot onderhoud voor een deel van de motoren, de aanschaf van extra reservedelen voor de motoren, kanonslopen, airconditioningsystemen, generatoren, vervanging van de VHF-radio's en bepaalde meet-/testapparatuur en vervanging/revisie van bepaalde gronduitrustingsstukken. Ook zullen extra anti-corrosiemaatregelen aan de romp en de vleugels worden uitgevoerd.

Projecttoelichting

Alle deelprojecten zijn afgerond en het project zal worden afgesloten.

Relatie met andere projecten

- Verwerving F-35 (RGP rapportage)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project 'Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding' (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 733, nr. 85)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	80,1	54,0	2,5	23,7				
DPO 2024	80,1	54,7	1,7	23,7				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

wv/mv/gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2027 en verder
DPO '23 (vorig tijdvak) 2027 en verder
DPO '24 (huidig tijdvak) 2027-2032

Belangrijke wijzigingen

Januari 2024 is de D-Brief verstuurd. Nederland is nu gereed om de benodigde contracten te tekenen, wat naar verwachting voor de zomer van 2024 zal plaatsvinden. De behoefte voor de tactische datalink (Link22) is opgenomen in dit project.

Midlife Update NH90

Aanleiding

Defensie beschikt over negentien maritieme gevechtshelikopters van het type NH90. Deze zijn in gebruik bij het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) en ze worden ingezet in combinatie met eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK). Deze helikopters zijn vanaf 2010 in gebruik met een verwachte levensduur van 30 jaar. Om het wapensysteem inzetbaar en operationeel relevant te houden in de complexe maritieme omgeving is een *Midlife Update (MLU)* nodig.

Projecttoelichting

De behoeftestelling voor de MLU is gezamenlijk met andere NH90 gebruikers opgesteld. Dat draagt bij aan een betere samenwerking, schaalvoordelen en een efficiënte opdrachtverstrekking aan de industrie. Er wordt gestreefd naar een zo gelijk mogelijke configuratie van alle helikopters. Dit komt de instandhouding van de helikoptervloot ten goede en draagt bij aan een hogere beschikbaarheid van de helikopters. Daarnaast wordt het eenvoudiger om de samenwerking met partnerlanden, zoals België en Duitsland, verder te intensiveren, bijvoorbeeld op het gebied van onderhoud en opleidingen.

De deelnemende landen hebben behoeftestellingen gedefinieerd, die bestaan uit:

- Een volledige upgrade van de software;
- Verouderde missiesystemen vervangen of updaten naar de laatste standaarden;

- Modernisering van communicatie- en navigatiemiddelen;
- Modernisering van sensoren (o.a. sonar);
- Aanpassen van instandhouding van logistieke systemen en trainingsmiddelen (o.a. de flight simulator) om duurzaam en toekomstbestendig te kunnen opereren.

De contractondertekening heeft vertraging opgelopen. Daarnaast heeft Frankrijk zich teruggetrokken uit het MLU programma. Voor de maritieme gevechtshelikopters wordt nu verder samengewerkt met België, Duitsland en Italië. Op basis van de huidige informatie is de tijdlijn voor het MLU project voor wat betreft product, tijd en geld nog steeds haalbaar.

In januari 2024 is de D-Brief in de Tweede Kamer behandeld. Nederland is nu gereed om de benodigde contracten te tekenen wat naar verwachting voor de zomer van 2024 zal plaats vinden. In de D-fase is tevens de behoefte aan een nieuwe tactische datalink, Link 22, opgenomen binnen de scope van het project.

Relatie met andere projecten

- NH90
- Vervanging MK46 Lightweight Torpedo

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling *Midlife Update NH90 (A-brief)* d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 25 928, nr. 76)
- D-Brief *Midlife Update NH90* d.d. 19-12-2023 (Kamerstuk 25 928, nr. 77)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000	D						
DPO 2024	556,6	5,0	40,4	31,8	23,2	36,6	84,3	76,0

Projectfase

In realisatie

Wijziging gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2025

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2025

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

MQ-9 Bewapening

Aanleiding

Het project *Bewapening MQ-9* betreft de verwerving van munitie en munitieartikelen voor de MQ-9 toestellen en de mogelijkheid om de toestellen bewapend in te kunnen zetten. Met de bewapening van de MQ-9 is Defensie in staat om met dit wapensysteem gelijktijdig waarnemings- en aanvalsmiddelen in te zetten gedurende een langere periode. Het vergroot, door de combinatie van het langdurig kunnen inzetten van waarnemings- en aanvalsmiddelen op hetzelfde platform, de snelheid en flexibiliteit van handelen van de krijgsmacht. Tegelijkertijd levert dit een krachtige capaciteit op het gebied van het beschermen van eigen of coalitietroepen.

Projecttoelichting

Het project *Bewapening MQ-9* betreft de verwerving van munitie en bijbehorende munitieartikelen voor de MQ-9 met als doel om bewapende inzet van de MQ-9 mogelijk te maken. Het betreft de volgende types munitie:

- Hellfire AGM-114 R2 (lasergeleide raket)
- GBU-12 (lasergeleide bom)
- GBU-49 (GPS- en lasergeleide bom)

Het merendeel van de munitie en bijbehorende munitieartikelen wordt reeds gebruikt binnen Defensie. Het project 'Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit' voorziet in het aanpassen/geschikt maken voor bewapening van de huidige en nieuw te verwerven MQ-9's. Dit betreft zowel hardware als software aanpassingen aan het systeem alsmede de levering van de benodigde *launchers* en *weapon pylons*.

Naar verwachting wordt de bewapening van de MQ-9 in 2025 *Initial Operational Capable (IOC)*. De mijlpaal *Full Operational Capability (FOC)* wordt naar verwachting eind 2028 behaald.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project MQ-9 Bewapening (A-brief) d.d. 23 mei 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2024

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2027

Belangrijke wijzigingen

De eerste simulator voor de Apache (Longbow Crew Trainer, LCT) is in gebruik genomen. Het Rijksvastgoedbedrijf is gestart met het ontwerp van de benodigde nieuwbouw. Het projectbudget is opgehoogd voor de benodigde infrastructuur voor het project Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal).

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren

Aanleiding

Met de oude simulatoren voor de Apache en de Chinook is het trainen in tactisch en gecombineerd helikopteroptreden in complexe scenario's niet mogelijk. Het enkel trainen met live vliegreuen is hiervoor niet doelmatig, want dit is relatief kostbaar en vergt veel van het personeel en het materieel. Verder zijn door de beperkte beschikbaarheid van helikopters de trainingsmogelijkheden schaars. Training in een hoogwaardige en tactische missie-simulator biedt het voordeel dat verschillende noodsituaties en een verhoogde dreigingsomgeving onder uitdagende meteorologische omstandigheden veilig en tegen lagere kosten op realistische wijze kunnen worden nagebootst. Door versterking van de trainingscapaciteit met een hoogwaardige en tactische missie-simulator te combineren met live vliegreuen kan de gereedheid van de benodigde helikopterbemanningen op het noodzakelijke niveau worden gebracht en het voortzettingsvermogen worden gegarandeerd.

Met het MSMT-concept integreert Defensie de huidige Apache en Chinook-simulatoren met de te verwerven simulatoren vanuit het MSMT-project. De koppeling van de simulatoren is hierin essentieel en dit is mede bepalend voor de keuze van de simulatoren. Daarnaast is voor de aansturing een Tactical Control Center nodig. Gedurende de realisatie wordt de koppeling tussen alle Apache en de Chinook-simulator onderzocht, voorbereid en uitgevoerd.

Projecttoelichting

Het MSMT project gebruikt als basis de huidige simulatoren voor de Apache (Longbow Crew Trainer, LCT) en de Chinook (Transportable Flight Proficiency Simulator, TFPS). Het project wordt in drie fasen uitgevoerd. In fase 1 wordt de bestaande simulatorcapaciteit per wapensysteem verdubbeld (2e LCT en 2e TFPS). Tevens wordt in de benodigde infrastructuur voorzien (aanpassen interim faciliteit alsmede aanvang bouw permanente huisvesting op vliegbasis Gilze-Rijen) en wordt de organisatie van het simulatiecentrum opgezet. De twee TFPS'n en de eerste LCT zijn geleverd en in gebruik genomen. De tweede LCT is inmiddels gecontracteerd en wordt eind 2024 geleverd.

Het Rijksvastgoedbedrijf is gestart met het ontwerp voor de nieuwe huisvesting. Bij de nieuwbouw wordt ook rekening gehouden met de introductie van de simulatoren voor de H225M Caracal.

In fase 2 worden de systemen uitgebreid met twee Rear Crew Trainers (RCT) voor de Chinook en twee Targeted Fidelity Apache Tactical Trainers (TFATT) voor de Apache en wordt het DHC Simulatiecentrum opgericht. De Amerikaanse overheid zal de verwerving voor de twee systemen voor Nederland op zich nemen. De RCT's zijn gecontracteerd en voor de twee TFATT's wordt de contractering in 2024 afgerond. De simulatoren worden per type helikopter gekoppeld. In de periode 2019-2024 wordt daarmee in een Multi-Ship, Single Type "whole crew" tactische trainingsfaciliteit voorzien.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	158,3	16,5	36,9	30,0	30,0	20,0	24,9	
DPO 2024	168,3	6,9	38,6	43,2	34,7	20,0	24,9	

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (vervolg)

Fase drie, de koppeling tussen Apache en Chinook simulatoren, is begin 2023 in opdracht gegeven en nog in onderzoek.

Relatie met andere projecten

- Apache *Remanufacture*
- Chinook Vervanging & Modernisering
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project *Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren* (A-brief) d.d. 17-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 264)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wettelijk gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2007-2012

DPO '23 (vorig tijdvak) 2010-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2010-2025

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

NH90

Aanleiding

In verband met de uitfasering van de Lynx-helikopter en de AB-412 neemt Defensie deel aan het helikopterproject NH90, een internationaal programma met België, Duitsland, Frankrijk en Italië (de *NATO Helicopter Management Organization* (NAHEMO) landen). Aanvankelijk is een behoefte gesteld voor twintig *NATO Frigate Helicopters* (NFH's). Naar aanleiding van de studie 'Integrale helikopter capaciteit' is de kwalitatieve behoefte gewijzigd in twaalf NFH's voor diverse maritieme taken en acht NFH helikopters in een transportconfiguratie, die geschikt zijn gemaakt voor tactische transporttaken vanaf het land en vanaf schepen. Het project past binnen het streven om de expeditionaire capaciteiten van de krijgsmacht te verbeteren en om Europese en NAVO-tekorten ten aanzien van helikoptercapaciteiten te verminderen. De behoefte aan de vervulling van transporttaken door de NH90 is in de beleidsbrief van 8 april 2011 verder onderstreept. Uiteindelijk zijn twintig NFH's afgenomen die door middel van missieapparatuur geschikt kunnen worden gemaakt voor de (maritieme) transportrol.

Projecttoelichting

Planning modificatietrajecten:

De modificatietrajecten voor de NH90 kennen de volgende verdeling:

1. *Retrofit*. Begin 2022 is de retrofit aan het laatste MOC-toestel afgerond.
2. *Upgrade*. Nog vier helikopters die in de FOC-configuratie zijn afgenomen moeten nog een *upgrade* bij de leverancier ondergaan. Dit jaar worden twee helikopters afgeleverd. De laatste twee worden in 2025 afgeleverd.
3. *Update*. Het derde modificatietraject betreft een *update* van de software van de helikopter naar de uiteindelijke contractuele standaard. Vanaf 2024 zal de hele inzetbare vloot NH90 helikopters van MR1 zijn voorzien, waarmee alle toestellen beschikken over één en dezelfde en de gecontracteerde configuratie.
4. *Herijking*. Alle negentien toestellen worden gemodificeerd om de NH90 NFH beter geschikt te maken voor (maritieme) transporttaken en voor de ondersteuning van landoperaties. Om de beschikbaarheid van de helikopters zo min mogelijk te beïnvloeden worden deze modificaties tijdens regulier onderhoud uitgevoerd, hetgeen naar verwachting in 2025 wordt voltooid.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	1.240,2	1.141,2	36,0	32,0	14,0	11,0	6,0	
DPO 2024	1.240,2	1.138,6	30,7	34,0	16,0	13,0	8,0	

NH90 (vervolg)

Full Mission Flight Trainer (FMFT)

Sinds oktober 2019 is de FMFT in Nederland operationeel. De FMFT moet een *upgrade* ondergaan om de configuratie in overeenstemming met de laatste configuratie van de helikopters (MR1) te brengen. Hiervoor is het contract getekend met als planning om de aanpassingen in 2025 af te ronden. De ontwikkelfase is inmiddels afgerond en de productie is gestart. De kosten voor deze *upgrade* worden gefinancierd vanuit het projectbudget.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* NH90

Relevante Kamerstukken

- Brief over resultaten verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 22-05-2000 (Kamerstuk 25 928, nr. 6)
- Brief over ondertekening MoU en D-fase d.d. 05-09-1991 (Kamerstuk 19 282, nr. 10)
- Brief over afronden studie (B/C-brief) d.d. 01-10-1990 (Kamerstuk 19 282, nr. 7)
- Brief over Nederlandse helikopterbehoefte (A-brief) d.d. 03-06-1987 (Kamerstuk 19 282, nr. 5)

Projectfasen

In realisatie

Wetgeving gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2038

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2038

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2038

Belangrijkste wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit

Aanleiding

Het gebruik van de ruimte is randvoorwaardelijk voor praktisch alle vormen van militair optreden en het gebruik hiervan neemt de komende tijd sterk toe. Nederland is op dit moment afhankelijk van capaciteiten die partners en commerciële partijen in het ruimedomein leveren en kan daarmee niet zelfstandig bepalen waar en wanneer informatie die het nodig heeft wordt verzameld. Om de Nederlandse krijgsmacht in staat te stellen om effectief op te treden, is het cruciaal dat Defensie, naast het gebruik van deze bestaande capaciteiten, ook eigen ruimtecapaciteiten ontwikkelt. Met deze eigen capaciteiten verwerft Defensie een positie waarmee het kan deelnemen aan internationale samenwerkingsverbanden en een betere eigen informatiepositie. Defensie zet daarmee in op het ontwikkelen van capaciteit en technologie ten behoeve van aardobservatie, om communicatie met satellieten mogelijk te maken en om grondgebonden capaciteit te realiseren ter ondersteuning hiervan. Dit stelt de krijgsmacht in de gelegenheid om op veilige en regelmatige manier satellietbeelden te verkrijgen van het merendeel van het aardoppervlak, waarbij het de soevereiniteit van landen niet schendt.

Projecttoelichting

Het project behelst de technologieontwikkeling en operationalisering van hoogwaardige, innovatieve ruimtecapaciteiten die voorzien in de informatiebehoefte van Defensie en (inter)nationale partners. Om aan deze behoefte te voldoen, bouwt Defensie in samenwerking met kennisinstututen (NLR en TNO) en industrie aan capaciteiten voor het ruimedomein. Dit betreft onder meer het doorontwikkelen van de huidige capaciteiten op de bestaande BRIK II en MILSPACE2 satellieten; het genereren van aardobservatiebeelden met behulp van zowel (hyperspectrale) camera's als radars in de ruimte; en het ontwikkelen van lasercommunicatie. Deze capaciteiten zullen in een constellatie van kleine satellieten gelanceerd worden. Dit alles vindt plaats in een doorlopend en stapsgewijs proces, in verschillende onderzoeks- en ontwikkellijnen.

Innovatie

De ruimte is een snel veranderend, operationeel domein, waarin activiteiten plaatsvinden die directe invloed hebben op militaire operaties. Nederland heeft innovatieve middelen nodig om dit domein optimaal te benutten en de dreigingen hierin tijdig te onderkennen. Defensie richt zich op het opbouwen van een aantal satellietcapaciteiten die innovatief van aard zijn en de hoogwaardige kennis binnen Nederland benutten, om hiermee een goede nationale informatiepositie en een goede internationale samenwerkingspositie te realiseren.

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit (vervolg)

Duurzaamheid

In de ontwikkeling van satellietcapaciteiten stelt Defensie eisen op die de milieubelasting tijdens productieproces, gebruik, onderhoud en afstoting moeten beperken.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over het project 'Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit' (A-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 405)

Projectfase

In realisatie

w/w/m/g gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2018-2025

DPO '23 (vorig tijdvak) 2018-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2018-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Aanleiding

Het project *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) betreft de verwerving en introductie van een MALE UAV-systeem, bestaande uit o.a. vier toestellen (inclusief sensoren) en grondstations van waaruit de toestellen worden bediend. Destijds is de keuze gemaakt voor de MQ-9 Reaper.

In de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de MQ-9 capaciteit uit te breiden met vier extra toestellen en te versterken met additionele sensoren. Deze uitbreiding maakt deel uit van het project MALE UAV en gaat verder door als project "uitbreiden en versterken MQ-9". Van het initiële project MALE UAV dient alleen de simulator nog te worden aangeschaft. Deze aanschaf is opgenomen in dit project.

Projecttoelichting

De eerste vier vliegtuigen en grondstations binnen het project zijn succesvol afgenomen en overgedragen aan de Koninklijke Luchtmacht. Voor de simulator is het contract tussen de Amerikaanse overheid en de fabrikant getekend en wordt naar verwachting in de tweede helft van 2025 geleverd.

Met de uitbreiding van de MQ-9 capaciteit worden naast de additionele vier toestellen ook vier maritieme radars en vier *communications relay* sensoren aangeschaft. Het contract met de Amerikaanse overheid hiervoor is in juli 2023 getekend.

Contractonderhandelingen tussen de Amerikaanse overheid en de fabrikant vinden hiervoor momenteel plaats. Een gefaseerde levering is voorzien vanaf 2026.

Relatie met andere projecten

- Bewapening MQ-9

Relevante Kamerstukken

- Brief project Bewapening MQ-9 (A-Brief) d.d. 23 mei 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)
- Brief Behoeftestelling versterking MQ-9 SIGINT/ESM (A/D-Brief) d.d. 18 januari 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 383)
- Brief Versnelling investeringsprojecten F-35 en MQ-9 d.d. 24 juni 2022 (Kamerstuk 26 488, nr. 468)
- Brief project MALE UAV (D-brief) d.d. 06-06-2018 (Kamerstuk 30 806, nr. 47)
- Brief Voorstudiefase MALE UAV (B-brief) d.d. 2013 (Kamerstuk 30 806, nr. 16)
- Brief Behoeftestelling project MALE UAV (A-brief) d.d. 2011 (Kamerstuk 30 806, nr. 10)

Financien

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2023

250-1000

DPO 2024

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wettelijk gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

De JAGM raketten worden via het *Foreign Military Sales* (FMS) proces verworven bij de Amerikaanse overheid. Hiertoe is eind 2022 een *Letter of Request* (LOR) verstuurd. De ontvangst van de *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) is vertraagd. Defensie ontvangt deze naar verwachting in het tweede kwartaal van 2024. Hierdoor worden de eerste raketten begin 2027 geleverd.

Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)

Aanleiding

Het project behelst de verbetering van de bewapening van de Apache helikopter, type E, met radargeleide raketten van het type AGM-179 *Joint Air-to-Ground Missiles* (JAGM).

De huidige vloot van de Apache gevechtshelikopter wordt gemoderniseerd van de AH-64D naar de AH-64E standaard. Onderdeel van deze modernisatie is de integratie van een Longbow vuurleidingsradar. Om de operationele capaciteit verder te verbeteren, wordt een nieuw type laser- en radargeleide raket aangeschaft die i.c.m. met deze nieuwe Longbow vuurleidingsradar kan worden ingezet.

Samen met de aanschaf van de AGM-179 JAGM worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor ter ondersteuning van de opbouw aan kennis en kunde van zowel operationeel als ondersteunend personeel om uiteindelijk daadwerkelijke inzet te kunnen garanderen.

Projecttoelichting

Met de *upgrade* van de AH-64D naar de AH-64E is de additionele behoefte ontstaan voor bewapening die past bij de nieuwe mogelijkheden van de gevechtshelikopter. De Longbow radar geeft de AH-64E Apache helikopter de mogelijkheid radar geleide raketten af te vuren. Met de aanschaf van de JAGM raket ontstaat deze mogelijkheid, naast de reeds aanwezige mogelijkheid gebruik te maken van geleiding door laser doel aanstraling. De eerste raketten worden naar verwachting begin 2027 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Apache Remanufacture

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 7 maart 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 387)

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectpanning

Oorspronkelijk 2021-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2021-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2021-2027

Belangrijke wijzigingen

De verwervingsvoorbereiding wordt naar verwachting eind 2024 afgesloten met een gunning.

Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit

Aanleiding

Op dit moment beschikt Defensie over een vloot van dertien PC-7 lesvliegtuigen ten behoeve van de Elementaire Militaire Vlieger Opleiding (EMVO). Sinds 1988 beschikte de EMVO over tien lesvliegtuigen, waarna in 1996 drie extra lesvliegtuigen werden aangeschaft. De PC-7 vloot bereikt in 2027 het einde van de levensduur, de zogeheten End-Life-Of-Type (ELOT). Om de initiële vliegeropleidingscapaciteit te continueren, is Defensie voornemens om deze capaciteit ook na de ELOT PC-7 te behouden.

Het doel is om met dit project te voorzien in een capaciteit gebaseerd op het gewenste effect, te weten het behoud van een initiële vliegeropleidingscapaciteit. Leerling-vliegers worden tijdens de EMVO voorbereid op de vervolgopleiding, waardoor er uiteindelijk voldoende vliegers beschikbaar zijn voor Defensie.

Projecttoelichting

De verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) verloopt voorspoedig en de aanbesteding (*Request for Quotation*) is in het derde kwartaal van 2023 gepubliceerd. De eerste offertes zijn ontvangen en worden op dit moment beoordeeld. In het tweede kwartaal van 2024 zal een intensieve kandidatenvergelijking plaatsvinden voor zowel het toestel als de simulator. Naar verwachting wordt eind 2024 een DMP D-brief verstuurd naar de Tweede Kamer.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (B-brief) d.d. 26 januari 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 384)
- Brief Behoeftstelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (A-brief) d.d. 16 december 2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 325)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	50-250	B						
DPO 2024	50-250		D					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2013-2016

DPO '23 (vorig tijdvak) 2019-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2019-2026

Belangrijke wijzigingen

Vershillende factoren hebben geleid tot vertragingen in de vervanging van de medium power radars (MPR). De radar in Wier is inmiddels vervangen, maar in Nieuw Milligen moet de MPR nog vervangen worden door de nieuwe SMART-L in Herwijnen. Hierdoor is het in het zuiden van Nederland niet meer mogelijk om de overgang van de oude naar de nieuwe radar volledig op elkaar aan te laten sluiten.

Voor het garanderen van radardekking in Zuid-Nederland wordt de mobiele NAVO radar gebruikt. Deze mobiele NAVO radar is niet meer nodig zodra daar de door Defensie aangeschafte Groundmaster 400a (GM400a) radar in gebruik genomen wordt in Q3 2024. Deze GM400a verzorgt de radardekking in Zuid-Nederland tot het nieuwe radarstation in Herwijnen in gebruik is genomen, naar verwachting begin 2027.

Defensie is in contact met belanghebbenden in de omgeving van de verschillende locaties en heeft hen geïnformeerd over de plannen voor de bewaking en beveiliging van het Nederlandse luchtruim.

Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen

Aanleiding

Voor de nationale en internationale bewaking en beveiliging van het luchtruim en het begeleiden van militaire luchtoperaties in nationale oefengebieden, beschikte Defensie over twee MPR's. De veroudering van deze radars leidt tot stijgende exploitatielasten en toenemende risico's qua inzetbaarheid. Vervanging is noodzakelijk omdat er bij Defensie geen alternatieve capaciteit beschikbaar is.

Projecttoelichting

Nederland heeft behoefte aan sensorcapaciteit voor luchtruimbewaking. Het noodzakelijk volume aan sensorcapaciteit is gerelateerd aan het door de NAVO aan Nederland toegewezen verantwoordelijkheidsgebied en de nationale (operationele) eis.

Het project richt zich primair op vervangende capaciteit voor de detectie van luchtvaartuigen in relatie tot luchtruimbewaking en verdediging. De NAVO en Nederland hebben daarnaast in diverse studies tekortkomingen onderkend in de mogelijkheden voor detectie van *ballistic missiles*. Met de keuze voor de SMART-L radars krijgt Defensie de beschikking over twee moderne radars die in staat zijn om het luchtruim te bewaken en exo-atmosferische *ballistic missiles* te detecteren.

Relatie met andere projecten

- *Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)*

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief radardekking in Nederland (Kamerstuk 31 936, nr. 1146 van 29-02-2024)
- Kamerbrief Update continuïteit van de radardekking en de procedure rondom de plaatsing van het militaire radarstation in Herwijnen (Kamerstuk 31 936, 1136 van 18-12-2023)
- Kamerbrief Continuïteit radardekking en interim maatregelen (Kamerstuk 31 936, 1095 van 7-9-2023)
- Kamerbrief besluit locatiekeuze nieuw radarstation Herwijnen (Kamerstuk 31 936, nr. 940 van 03-06-2022)
- A-Brief Behoeftestelling Vervanging twee *Medium Power Radars* (Kamerstuk 27 830, nr. 62 van 24-02-2009)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln							
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Oorspronkelijk	25-100								
DPO 2023	123,2	78,8	21,7	7,1	15,6				
DPO 2024	123,2	68,5	25,5	11,5	13,4	4,2			
Effect op exploitatie	24,3		0,7	2,8	2,8	2,8		1,2	1,2

Projectfase
In realisatie

WV/mv gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2031
DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2031
DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2031

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van DPO 2023.

Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Aanleiding

In de Defensienota 2022 'Sterker Nederland, veiliger Europa' heeft Defensie aangekondigd om *Special Operations Forces* (SOF) capaciteiten verder te versterken, waaronder de SOF-capaciteiten in het luchtdomein. Hiertoe is Defensie het programma *SOF Air Rotary Wing* gestart. Onder dit programma vallen diverse projecten. Een van deze projecten is de vervanging van de Cougar helikopter door een – voor SOF-optreden geschikte – Medium Utility Helikopter (MUH), die speciale operaties op land en op zee kan uitvoeren. Dit is een van de maatregelen waarmee Defensie het 300 Squadron van het Defensie Helikopter Commando (DHC) ombouwt tot een SOF-helikoptereenheid. Deze eenheid en de MUH's worden geplaatst binnen het Defensie Helikopter Commando (DHC) op de Vliegbasis Gilze-Rijen.

Projecttoelichting

In de onderzoeksfase zijn aan de hand van een uitgebreide marktverkenning meerdere helikoptertypes voorgeselecteerd. Hierbij was een belangrijk uitgangspunt om een bewezen en beproefde SOF-helikopter te verwerven, die aan de gestelde eisen voldoet. Door te kiezen voor een bewezen concept worden langdurige en complexe verwervingsprocessen, inclusief unieke ontwikkelbehoeftes, voorkomen. Met inbreng vanuit de zowel de Marine, Landmacht, de Luchtmacht en Koninklijke Marachaussee zijn de eisen en wensen voor de te verwerven helikopter opgesteld. In de onderzoeksfase is gebleken dat

alleen de Airbus Helicopters, H225M Caracal, voldoet aan de gestelde eisen. Naast de aanschaf van de veertien H225M Caracal helikopters, is ook het Integrated Logistic Support (ILS) pakket en een volledig mission equipment pakket voor SOF Air onderdeel van deze behoefte.

Na de behandeling van de DMP A/B-brief in de kamer is gestart met de verwervingsvoorbereiding. Inmiddels zijn de eerste offertes ontvangen en naar verwachting wordt eind 2024 een DMP D-brief verstuurd.

Relatie met andere projecten

- Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief DMP A/B-brief project 'Vervanging Medium Utility Helikopter' (Kamerstuk 27 830, nr. 403) d.d. 5 juni 2023

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2023	1000-2500		D					
DPO 2024	1000-2500		D					

Projectfase

In realisatie

Wettelijk gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2023

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2024

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen

De uitvoerende eenheid (Multinational MRTT Unit, MMU) is op 23 maart 2023 initieel operationeel inzetbaar verklaard (IOC). Naast *Air to Air Refueling* (AAR) en transport (passagiers/cargo) verzorgt de eenheid ook medische evacuaties (tot en met *high care*).

Met de uitbreiding van de Belgische deelname is een 10e vliegtuig aangekocht. Dit vliegtuig wordt in 2026 geleverd. De projectplanning is in lijn met de levering van vliegtuigen verlengd tot eind 2026.

Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)

Aanleiding

Doel van dit internationale project onder de vlag van het Europees Defensie Agentschap (EDA) is de gezamenlijke verwerving van *Air-to-Air refueling*- en luchttransportcapaciteit (*Multi Role Tanker Transport* vliegtuigen) (MRTT). Het gaat hierbij om een reductie van de tekortkoming van een belangrijke strategische capaciteit in Europa. Negen lidstaten van het EDA (België, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Luxemburg, Nederland, Polen, Portugal en Spanje) en Noorwegen hebben in november 2012 een *Letter of Intent* getekend. Onder leiding van Nederland zijn een *concept of operations* en een gezamenlijk pakket van eisen overeengekomen. Naast het gebruik voor *Air-to-Air refueling* en luchttransport wordt inzet van de vliegtuigen voorzien voor humanitaire noodhulp en (medische) evacuaties. Realisatie van het project sluit aan op de uitfasering van de Nederlandse KDC-10 vliegtuigen.

Uren MRTT MOU	
Land	Uren
Duitsland	5500
Nederland	2000
Belgie	2100
Luxemburg	1200
Noorwegen	100
Tsjechië	100

Projecttoelichting

De certificeringen voor *Air-to-Air refueling* worden planmatig steeds verder uitgebreid naar meerdere types. De certificering voor de medische evacuatie capaciteit (MEDEVAC) is op 23 maart 2023 afgerond. België heeft besloten haar deelname met 1100 uur uit te breiden. Daartoe is een 10e vliegtuig besteld.

Zeven vliegtuigen zijn afgeleverd. In 2024 worden twee vliegtuigen en in 2026 het 10e en voorlopig laatste vliegtuig afgeleverd.

De uitvoerende eenheid (Multinational MRTT Unit, MMU) heeft van de MLA de permanente goedkeuring gekregen op de elementen MAOC (Military Air Operator Certificate), LE-145 (Onderhoudsorganisatie) en CAMO (Continuing Airworthiness Management Organisation).

De MMU heeft op 23 maart 2023 de Initial Operational Capability status bereikt. Naast *Air to Air Refueling* (AAR) en transport (passagiers/cargo) verzorgt de eenheid ook medische evacuaties (tot en met *high care*). De voortdurende certificeringsactiviteiten van AAR refueling leidt tot een steeds uitgebreidere vloot van toestellen die goedkeuring hebben om in de lucht te worden bijgetankt voor de MMU-vloot.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000							
DPO 2024	250-1000*							

* Dit project verloopt niet via het DMP, waarbij de waarborgen uit het DMP wel gehanteerd worden. I.v.m. nog te maken internationale afspraken worden er geen bedragen opgenomen in openbare publicaties.

Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT) (vervolg)

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief MRTT-samenwerkingsprogramma d.d. 29-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 204)
- Brief Update *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) project d.d. 28-07-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 183)
- Brief betreffende de actuele ontwikkelingen rondom het *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) project d.d. 18-12-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 141)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wet/met gemaandateerd

Niet gemaandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2028

DPO '23 (vorig tijdvak) 2021-2028

DPO '24 (huidig tijdvak) 2021-2028

Belangrijke wijzigingen

Op dit moment is de DMP D-fase nog in uitvoering met de C-390M van fabrikant Embraer. Oostenrijk heeft aansluiting gezocht bij de Nederlandse aanschaf van de C-390 en Nederland voert ook de contractonderhandeling namens Oostenrijk uit en richt zich op een gezamenlijke aanschaf. De aanpak is gericht op allereerst de gelijktijdige aanschaf van de vliegtuigen voor Nederland en Oostenrijk, in totaal 9 vliegtuigen. Om dat mogelijk te maken is in april 2024 een *Memorandum of Understanding* (MoU) tussen Nederland en Oostenrijk afgesloten. Een eventuele samenwerking op het gebied van onderhoud en training wordt in een latere fase uitgewerkt. Defensie verwacht dit jaar de D-brief te versturen.

Vervanging tactische luchttransport capaciteit

Aanleiding

De huidige vloot voor tactisch luchttransport bestaat uit vier C-130H Hercules vliegtuigen. De toestellen zijn door Defensie respectievelijk in 1992 (2 nieuwe) en in 2005 (2 gebruikte) aangeschaft. Het oudste van deze vier vliegtuigen is geproduceerd in 1978, waarmee de gebruikelijke technische en operationele levensduur van dertig jaar ruim verstreken is. De gereedheid van de C-130 is door de ouderdom van de vloot te laag. De vervroegde vervanging van de C-130 vliegtuigen is dan ook noodzakelijk om de capaciteit van het tactisch luchttransport te herstellen en, door gebruik te maken van operationele en technische ontwikkelingen, toekomstbestendig te maken.

Het doel is om met dit project te voorzien in de aanschaf van vliegtuigen, trainingsmiddelen, de benodigde opleidingen en reservedelen.

Als gevolg van de Defensienota 2022 is het project voor het Nederlandse deel naar vijf vliegtuigen en 4000 vliegreuren uitgebreid.

Projecttoelichting

De DMP B-fase is afgerond. Op dit moment is de DMP D-fase nog in uitvoering met de C-390M van fabrikant Embraer. Oostenrijk heeft aansluiting gezocht bij de Nederlandse aanschaf van de C-390 en Nederland voert ook de contractonderhandeling namens Oostenrijk uit en richt zich op een gezamenlijke aanschaf. De samenwerking met Oostenrijk wordt vastgelegd in o.a. een *Memorandum of Understanding* (MoU). De MoU is in april 2024 ondertekend.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (A-brief) d.d. 12-10-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 317).
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 360).

Financien

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	1000-2500	B						
DPO 2024	1000-2500		D					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2019-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2019-2027

Belangrijke wijzigingen

De vervanging van de vliegtuigafreminstallatie op de hoofdbaan van vliegbasis Volkel zal in maart 2024 beginnen en naar verwachting in augustus 2024 klaar zijn. Hierna volgt nog de vervanging op vliegbasis Woensdrecht (2026) en Eindhoven (2027). Het project is met de nieuwe planning verlengd tot 2027.

Vliegtuigafreminstallatie

Aanleiding

Bij het gebruik van een start- en landingsbaan door gevechtsvliegtuigen moet met het oog op de veiligheid aan het begin en aan het einde van de baan een vliegtuigafreminstallatie (VAI) geïnstalleerd zijn. De huidige VAI's dateren van 1985. Het gaat om 14 VAI's, die in 2026 het einde van hun functionele levensduur bereiken en daarom moeten worden vervangen. De nieuwe VAI's dienen geschikt te zijn voor alle jachtvliegtuigen, waaronder de F-35.

Projecttoelichting

De vliegtuigafreminstallaties zijn succesvol geïnstalleerd op vliegbasis Gilze-Rijen, de parallel baan van vliegbasis Volkel en de 2 banen op vliegbasis Leeuwarden. Begin 2024 is gestart met de installatie van de VAI op de hoofdbaan van vliegbasis Volkel, tegelijk met het groot onderhoud aan deze startbaan. Deze werkzaamheden zullen na de zomer van 2024 zijn afgerond.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Vliegtuigafreminstallatie (A-brief) d.d. 18-10-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 296)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	69,3	38,7	10,3	10,6	9,7			
DPO 2024	69,3	37,4	11,6	10,6	9,7			

Infrastructuur en Vastgoed

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2018-2023
DPO '23 (vorig tijdvak) 2018-2030
DPO '24 (huidig tijdvak) 2018-2030

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het afgelopen DPO.

Aanpassing Vastgoed Defensie

Aanleiding

Defensie moet zich houden aan de aangescherpte wetgeving en (toepassing van) regels uit het omgevingsrecht en beleid vanuit de Rijksoverheid. Om aan de regelgeving te kunnen voldoen, worden nu aanpassingen doorgevoerd.

Projecttoelichting

Om te voldoen aan de geldende wet- en regelgeving dienen verschillende vastgoedmaatregelen te worden getroffen.

De afzonderlijke (deel)projecten bevinden zich ieder in verschillende stadia:

- Het deelproject 'vervangen/aanpassen van middelgrote stookinstallaties' is voltooid behoudens de sloop van enkele ketelhuizen en leidingtracés die vertraging hebben opgelopen door aanvullend natuuronderzoek.
- Voor het deelproject 'vervangen/aanpassing van HCFK (gehalogeneerde chloorfluorkoolwaterstoffen) installaties' is de aanpassing voor bedrijfskritische koelinstallaties in uitvoering. Niet-bedrijfskritische koelinstallaties vallen (voorlopig) buiten de scope van dit project. Het lopende onderzoek wordt afgewacht, gebruikmakend van de ervaring die is opgedaan bij de kritische installaties. Hierna kan worden bepaald of een separaat project moet worden opgestart.
- Het deelproject 'het op norm brengen van (drink) waterinstallaties' wordt Rijksbreed uitgevoerd en is in uitvoering.

- Het deelproject (bouwkundig) brandveilig maken van gebouwen' is in uitvoering. In overleg met de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en is een herstelprogramma opgesteld met een looptijd van zes jaar.
- Het deelproject '(vroegtijdig) vervangen van brandmeldinstallaties' is in uitvoering. Het project is opgedeeld in vijf regionale percelen die opvolgend worden aanbesteed. De eerste twee percelen zijn in uitvoering. De percelen drie tot en met vijf worden in 2024 opgedragen.
- Voor het deelproject 'verwijderen van asbest en asbestdaken' is de 100% scan en saneren in uitvoering. Het project wordt zoveel als mogelijk per locatie uitgevoerd.
- Het deelproject 'op niveau brengen én houden van monumenten en terreinen' is in uitvoering. Dit betreft alleen de inventarisatie. Gezien de beperkte beschikbare capaciteit zal dit eind 2025 in zijn geheel zijn voltooid.

Duurzaamheid

Bij het vervangen van kritieke koelinstallaties wordt zoveel als mogelijk gekeken naar duurzame oplossingen zoals gebruik van koeling in combinatie met warmtepomp.

Relatie met andere projecten

- Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Aanpassingen Vastgoed Defensie (A-brief) d.d. 21-01-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 67)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		i/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	402,3	174,1	62,7	62,1	70,6	30,0	17,4	
DPO 2024	416,9	132,6	83,8	69,0	47,4	43,2	37,6	3,3

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2012-2021
DPO '23 (vorig tijdvak)	2012-2024
DPO '24 (huidig tijdvak)	2012-2025

Belangrijke wijzigingen

De legeringsgebouwen in Nederland en Duitsland zijn gereed. In het Caraïbisch Gebied is het project gestart en loopt de uitvoering tot 2025. Dit project wordt daarom dit jaar voor het laatst opgenomen in het DPO.

Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid

Aanleiding

In 2012 is geconstateerd dat de legeringsgebouwen van Defensie niet voldoen aan de brandveiligheidseisen zoals gesteld in het Bouwbesluit 2012. Op basis hiervan zijn met Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) afspraken gemaakt betreffende het herstel van de legeringsgebouwen zodat deze voldoen aan wet- en regelgeving.

Projecttoelichting

Het project betreft het op veiligheidsniveau (Bouwbesluit 2012) aanpassen van de legeringsgebouwen. Het project is in uitvoering. Waar nodig, worden interim-maatregelen getroffen voor de legering. Het betreft inmiddels 330 gebouwen verdeeld over alle defensieobjecten in Nederland, Duitsland en het Caraïbisch gebied. De aanpassingen betreffen onder andere tekortkomingen in brandscheidingen, brandmeld- en ontruimingsinstallaties en in toegepaste materialen.

Relatie met andere projecten

- Aanpassing Vastgoed Defensie

Relevante Kamerstukken

- Brief Strategisch Vastgoedplan d.d. 04-07-2019 (Kamerstuk 33 763, nr. 151)
- Stand van zaken vastgoed defensie d.d. 25-04-2019 (Kamerstuk 34 919, nr. 35)
- Voortgangsrapportage Vastgoed d.d. 31-01-2018 (Kamerstuk 33 763 nr. 139)
- Brief behoeftestelling Aanpassing Vastgoed Defensie (A-brief) d.d. 21-01-2015 (Kamerstuk 33 763 nr. 67)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	157,0	157,0						
DPO 2024	157,0	144,7	12,2					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2028
DPO '23 (vorig tijdvak)	2021-2030
DPO '24 (huidig tijdvak)	2021-2031

Belangrijke wijzigingen

De bouw van de nieuwe kazerne voor de mariniers in Nieuw-Milligen loopt vertraging op doordat in zowel de bouw- als de gebruiksfase sprake is van een te hoge stikstofdepositie. Daarom kon de aanbesteding van het project niet beginnen in december 2023. Defensie is in gesprek met de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn over een oplossing. Hoe lang de vertraging duurt, is moeilijk in te schatten, maar Defensie houdt rekening met minimaal een jaar.

Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen

Aanleiding

In 2011 is geconstateerd dat de kazerne in Doorn voor het Korps Mariniers niet meer voldeed. Op 14 juli 2020 is het definitieve besluit genomen om de nieuwe marinierskazerne op Kamp Nieuw-Milligen te realiseren. Op 20 januari 2021 is besloten om ook de eenheden van de *Maritime Special Operations Forces* (MARSOF) uit Doorn en Den Helder op Kamp Nieuw-Milligen te huisvesten.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in het realiseren van een nieuwe toekomstbestendige kazerne op Kamp Nieuw-Milligen voor de operationele marinierseenheden uit Doorn en MARSOF uit Doorn en Den Helder. Voor een formatieve sterkte van ongeveer 2.250 personen realiseert dit project de huisvesting en de dienstverlening, waaronder opleidings- & trainingsfaciliteiten, stalling & onderhoud, legering, kantoren, opslag voor persoonlijke gevechtsuitrusting, eet & ontspanningsfaciliteiten, een geneeskundig centrum, evenals kazernefaciliteiten en facilitaire ondersteuning.

Deze behoefte wordt aanbesteed met een geïntegreerde *Design, Build, Finance, Maintain & Operate* (DBFMO)-constructie. De voorbereiding van deze aanbesteding is nagenoeg gereed.

In 2024 wordt in overleg met de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn gewerkt aan een oplossing voor de te hoge stikstofdepositie in zowel de bouw- als de gebruiksfase. Wanneer

zicht is op een oplossing en de benodigde vergunningsaanvragen in procedure zijn gebracht, kan de aanbesteding starten. Dit laatste onder voorbehoud van onvoorziene ontwikkelingen op het gebied van stikstofregulering of eventuele beroepsprocedures.

Duurzaamheid

Om invulling te geven aan de behoeftestelling zal het grootste deel van het sterk verouderde bestaande vastgoed op Kamp Nieuw Milligen worden gesloopt en worden vervangen door nieuwbouw. Conform het bouwbesluit wordt de nieuwbouw Bijna Energie Neutraal Gebouw (BENG) uitgevoerd. Naast duurzaamheidsmaatregelen op gebouwniveau worden voor de hele kazerne energie- en duurzaamheidsmaatregelen getroffen en wordt de kazerne circulair en natuurinclusief gerealiseerd.

Innovatie

De DBFMO-constructie biedt meerwaarde door beschikbare optimalisatiemogelijkheden in het ontwerp, de realisatie en het onderhoud. De opdrachtnemer heeft relatief veel vrijheid voor optimalisatie, doordat het project voornamelijk uit nieuwbouw bestaat. Hierdoor kan een opdrachtnemer optimaal gebruik maken van ontwerpvernuft om de levenscycluskosten te optimaliseren. Dit draagt naar verwachting bij aan het realiseren van een meer kostenefficiënte en duurzame operationele kazerne die tevens een aantrekkelijke werk- en leefomgeving biedt.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
	Oorspronkelijk	250-1000	D						
	DPO 2023	250-1000				D			
	DPO 2024	250-1000					D		

Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Project Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM-BV)
- Project Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM-PV)

Relevante Kamerstukken

- Resultaat Public Private Comparator project 'Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen' d.d. 09 juli 2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 342)
- Definitief besluit inzake Korps Mariniers d.d. 14 juli 2020 (Kamerstuk 33 358, nr. 29)
- Behoeftestelling 'Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen (A-brief) d.d. 20 januari 2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 328)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2009-2010

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Hoger Onderhoud Woensdrecht

Aanleiding

Het project Hoger onderhoud Woensdrecht beoogt hoger echelons onderhoudswerkzaamheden aan luchtvaartmaterieel in Woensdrecht te centraliseren en de afstoting van de complexen Dongen en Rhenen mogelijk te maken.

Projecttoelichting

Het project bestaat uit enkele deelprojecten, met als voornaamste project de nieuwbouw van een complex voor de afdeling Technologie & Missieondersteuning (T&MO). Zoals voorheen is aangegeven, is de realisatie van deze nieuwbouw afhankelijk van het verkrijgen van de vergunningen (onder andere in relatie tot stikstof). Op dit moment loopt het project volgens planning waarbij de start bouw eind 2024 is gepland. Eventuele zienswijzen of bezwaren als reactie op vergunningaanvraag maken deze planning onzeker.

Duurzaamheid

Het project wordt zo duurzaam mogelijk gerealiseerd. Tijdens de realisatie zelf wordt er waar mogelijk emissievrij gesloopt en gebouwd. Het gebouw zelf is zo circulair en duurzaam mogelijk ontworpen. In beide gevallen is dit in verband met de nabijheid van Natura-2000 en het verbod om stikstofdepositie op deze gebieden te veroorzaken.

Relatie met andere projecten

Het project heeft vanwege de vergunning problematiek een directe relatie met een aantal projecten op Vliegbasis Woensdrecht. Voor het verkrijgen van de milieuvergunning (vooral de stikstofberekeningen voor de bouw- en gebruiksfase) en de natuurontheffing is de aanvraag samengevoegd.

Relevante Kamerstukken

- Brief over strategisch vastgoedbeleid d.d. 26-05-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 77)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	Λ						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2026

Belangrijke wijzigingen

Ondanks de nog altijd bestaande behoefte voor huisvesting is er nog geen pand. Er wordt verder onderzocht wat de geschikte opties zijn.

Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar

Aanleiding

De militairen van het eskadron Hoog Risico Beveiliging (HRB) van de Koninklijke Marechaussee (KMar) zijn verantwoordelijk voor de steeds belangrijkere taak van beveiliging van personen en objecten. De uitbreiding van het eskadron HRB leidt tot een behoefte aan extra huisvesting. Er is de behoefte aan goede en duurzame huisvesting op één locatie in de regio Den Haag. De huidige Defensie- en Rijksportefeuilles bieden hiervoor geen mogelijkheden. Het project huisvesting HRB regio Den Haag voorziet in de aankoop van een voor de KMar geschikt gebouw.

Projecttoelichting

Verwerving van een gebouw voor de KMar is noodzakelijk door het gebrek aan geschikte mogelijkheden binnen de huidige Defensie- en Rijksportefeuilles. Uit een door het Rijksvastgoedbedrijf opgestelde businesscase is gebleken dat aanschaf van het beoogde pand financieel gunstiger uitpakt ten opzichte van (langdurige) huur. Na verwerving dient het pand vanwege de urgente behoefte spoedig te worden voorzien van de vereiste basisvoorzieningen, waarna KMar-eenheden het pand (alvast) in gebruik kunnen nemen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project huisvesting Hoog Risico Beveiliging regio Den Haag d.d. 20-06-2023 (Kamerstuk 36 124, nr. 32)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

50-250

DPO 2023

50-250

DPO 2024

50-250

A

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2017-2020

DPO '23 (vorig tijdvak) 2021-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2021-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra

Aanleiding

Met de oprichting van de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) is het aantal eerstelijnszorglocaties als gevolg van de centralisatie verminderd van 39 naar 30. Voor de reorganisatie is behoefte aan passende huisvesting die wordt verkregen door aanpassing, renovatie of – waar nodig – met nieuwe infrastructuur. Momenteel voldoet de huisvesting van ongeveer 21 locaties niet aan vigerende wet- en regelgeving, waardoor deze moeten worden aangepast. Opstelplaatsen voor de mobiele tandartspraktijk wordt gerealiseerd op de locaties waar geen permanent aanwezige tandheelkunde is voorzien. De infrastructurele aanpassingen moeten gefaseerd te worden gerealiseerd om verstoringen in de bedrijfsvoering tot een minimum te beperken.

Projecttoelichting

Het project Huisvesting Gezondheids- en Tandheelkundige Centra (GHZC) bestaat uit verschillende deelprojecten, de nieuwbouw van het gezondheidscentrum in Den Helder, 't Harde, Ermelo en Assen. Daarnaast gaat het om het verbouwen van diverse overige gezondheidscentra in Nederland en het Caribisch gebied.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra (DMP-A) d.d. 26-10-2016 (Kamerstuk 33 763, nr. 116)
- Brief Herbeleggingsplan Vastgoed Defensie, fase 2a (DMP-A) d.d. 25-06-2012 (Kamerstuk 32 733, nr. 69)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		i/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	89,5	49,0	22,4	9,5	5,4	3,2		
DPO 2024	90,2	29,6	29,0	17,9	10,4	3,4		

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2019
DPO '23 (vorig tijdvak)	2017-2023
DPO '24 (huidig tijdvak)	2017-2024

Belangrijke wijzigingen

Zoals aangekondigd in het DPO 2023 is als gevolg van prijsstijgingen en lange levertijden het budget opgehoogd. Fase 3 is opgeleverd en om die reden wordt dit project voor het laatst gerapporteerd in het DPO.

KMar LTC fase 1, 2 en 3

Aanleiding

Het optreden van de Koninklijke Marechaussee (KMar) verandert van een territoriale indeling met capaciteiten naar een mobiel en flexibel optreden die berust op informatie gestuurd optreden (IGO). Om de KMar informatie gestuurd te laten optreden, komen de districtsstaven te vervallen. Deze gaan in afgeslankte vorm op in het landelijk tactisch commando (LTC), waarvoor huisvesting wordt gerealiseerd op het Camp New Amsterdam. Na oplevering en ingebruikname komen de huidige locaties waar de districtsstaven nu zijn ondergebracht in aanmerking voor afstoting of hergebruik.

Projecttoelichting

Het LTC nieuwbouwproject voor de KMar op complex Camp New Amsterdam wordt in drie fasen gerealiseerd. De eerste fase, het OPSCENT, is opgeleverd en in gebruik genomen door de KMar. Fase 2, opslag en archiefruimte, is in Q2 2023 bouwkundig opgeleverd aan de KMar voor ingebruikname. Fase 3, de realisatie van het verzamelgebouw en kantoren, is opgeleverd zodat het gebouw inmiddels in gebruik genomen kan worden.

Relatie met andere projecten

- Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen

Relevante Kamerstukken

- Brief over strategisch vastgoedbeleid d.d. 26-05-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 77).
- Brief behoeftstelling informatie gestuurd optreden bij de Koninklijke Marechaussee (A-brief) d.d. 17-03-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 70)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	52,1	33,6	18,5					
DPO 2024	61,0	55,8	5,3					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2022-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2022-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen

De realisatiedatum is met de deelprojecten bouwrijp maken en nieuwbouw, een jaar naar achteren verschoven omdat er meer tijd nodig is voor de ontwerpfase op basis van de huidige planning. Na ingebruikname van de nieuwbouw wordt gestart met sloop van de bestaande huisvesting.

Nieuwbouw componentenonderhoud vliegbasis Volkel

Aanleiding

Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) beschikt voor de operationele taakuitvoering over een aantal vliegbases, waaronder Vliegbasis Volkel. Deze vliegbasis is één van de twee *main operating bases*, een thuisbasis, voor de F-35 jachtvliegtuigen. De huidige infrastructuur voor het componentenonderhoud van jachtvliegtuigen op Vliegbasis Volkel heeft grotendeels het einde van haar levensduur bereikt en is niet volledig geschikt te maken voor F-35 onderhoud. Daarom wordt op Vliegbasis Volkel een nieuw onderhoudscomplex gerealiseerd.

Projecttoelichting

De beste en meest kostenefficiënte oplossing is een combinatie van nieuwbouw en aanpassing van de huidige infrastructuur voor het componentenonderhoud van de F-35 en het tijdelijk in stand houden van de bestaande infrastructuur voor het componentenonderhoud van de F-16 totdat dit vliegtuigtype in 2024 is uitgefaseerd. De nieuwbouw voorziet in een zestal Vliegtuigopstelplaatsen met aanliggende back-shops ter ondersteuning van het specifieke vliegtuigonderhoud. Het project kent een drietal fases waaronder het bouwrijp maken van de nieuwbouwlocatie door onder andere het aanpassen van de ondergrondse infrastructuur en de sloop van huidige gebouwen. De ontwerpfase van de nieuwbouw werkt momenteel toe naar de 30%, 65% en 95% *Design Review*. Na de ingebruikname van de nieuwbouw kan de bestaande huisvesting worden gesloopt.

Duurzaamheid

De nieuwbouw zal strak gaan voldoen aan de eisen Route Duurzaamheid 2.0. In het ontwerpproces wordt dit momenteel vertaald naar onder andere materialisatie en energie neutrale gebouwinstallatie. Door het ontwerpen van een efficiëntere en compactere nieuwbouw nemen in de toekomst onderhouds- en energiekosten af.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Nieuwbouw componentenonderhoud Vliegbasis Volkel (A-brief) d.d. 02-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 358)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
2023	50-250	A						
2024	50-250							
Effect op exploitatie	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Nieuwbouw JIVC Den Helder

Aanleiding

In Den Helder ondersteunt het Joint IV Commando (JIVC) het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) via generieke en operationele maritieme IT. Hiervoor beschikt het JIVC momenteel over twee gebouwen, waarvan één tijdelijk gebouw. Defensie maakt de huisvestingssituatie van het JIVC in Den Helder toekomstvast, duurzaam en *compliant* door het tijdelijke kantoorgebouw te vervangen voor permanente IT ontwikkel- en productielocatie.

Projecttoelichting

Met de realisatie van dit project komt een einde aan de interim huisvesting voor het JIVC in Den Helder. Er wordt invulling gegeven aan de toekomstige huisvestingsbehoefte van het JIVC. Via een nieuw en modern onderkomen wordt het JIVC in staat gesteld om het CZSK in Den Helder te blijven voorzien van zowel Generieke IT als operationele Maritieme IT. Hiermee helpt het JIVC het CZSK om, in lijn met de Defensievisie, richting 2035 een slimme en technologische hoogwaardige organisatie te worden. Tegelijkertijd wordt er een werkomgeving gecreëerd die bijdraagt aan de werving en het behoud van reeds schaars ICT-personeel.

Duurzaamheid

Het nieuwe gebouw voldoet bij oplevering aan alle (wettelijke) duurzaamheidseisen en is brandveilig en technisch op norm. Daarbij wordt gestreefd om de nieuwbouw toekomstbestendig te maken zodat het gebouw ook in de toekomst aan veranderende duurzaamheidsdoelstellingen blijft voldoen. Tevens wordt voldaan aan de richtlijn Bijna Energie Neutraal Gebouw (BENG).

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Nieuwbouw JIVC Den Helder (A-brief) d.d. 24-03-2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 87)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven (in € mln)						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	Λ						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2023
DPO '23 (vorig tijdvak)	2021-2025
DPO '24 (huidig tijdvak)	2021-2026

Belangrijke wijzigingen

De ontwerpfase is afgerond met een logistiek ontwerp en een definitief ontwerp voor het gebouw en omliggende infrastructuur.

Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)

Aanleiding

De huidige, verouderde en landelijk verspreide magazijnen zorgen bij de Landmacht voor een inefficiënte bedrijfsvoering en lange doorlooptijden in de logistieke processen. Dit past niet in de huidige visie van Defensie: een adaptieve krijgsmacht. Een nieuw centraal magazijn op Kamp Soesterberg maakt het mogelijk om prestatieverbeteringen door te voeren en een stevige basis te vormen voor toekomstige ontwikkelingen.

Projecttoelichting

Voor het tot stand brengen van het Logistiek Centrum Soesterberg (LCS) wordt een andere aanpak gevolgd dan gebruikelijk voor vastgoedprojecten. De operatie, het logistieke proces vormt de kern van de samenwerking met de markt. Daarom is een partnerschap gezocht met een logistieke dienstverlener. Kennis en ervaring van deze partij kan zo optimaal worden benut bij het ontwerp, de bouw, het onderhoud en de operatie van het LCS.

In 2022 is de Aanbestedingsfase afgerond met een keuze voor Rhenus Logistic Services c.s. en is de eerste van de vier overeenkomsten, namelijk die voor de ontwerpfase, afgesloten. In de samenwerking worden vijf specifieke kernwaarden nagestreefd, zoals vastgelegd in de vraagspecificatie, en verwezenlijkt in het ontwerp. Deze kernwaarden zijn: Functionaliteit, Veiligheid, Adaptiviteit, Duurzaamheid en Innovatie.

Functionaliteit

Een logistieke inrichting die alle functies van het centrum optimaal ondersteunt en een gebouw daaromheen dat de logistieke inrichting en operatie adequaat ondersteunt (*Fit for purpose*).

Veiligheid

Een gebouw, inrichting en operatie die voldoen aan alle van toepassing zijnde veiligheidsaspecten, zoals brandveiligheid, milieuveiligheid, personele veiligheid (ARBO) en militaire veiligheid.

Adaptiviteit

Een gebouw, inrichting en operatie die aangepast kunnen worden aan een veranderende veiligheidsomgeving. Groeivermogen binnen de grenzen van het gebouw, rond het gebouw, maar ook adaptiviteit in de personele bezetting die wordt ingebracht door zowel Defensie als samenwerkingspartner Rhenus, bijvoorbeeld voor opschaling van de werkzaamheden tijdens een ernst-crisis.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven (in € mln)						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-100	A						
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS) (vervolg)

Duurzaamheid

Als minimale eis was gesteld: Bijna Energie Neutraal Gebouw (BENG). In de ontwerp-overeenkomst is echter gekozen voor een hogere ambitie, BREEAM Exellent. BREEAM is een veel breder omvattende duurzaamheids-maatstaf, die niet alleen toeziet op energiegebruik, maar op alle aspecten van duurzaamheid zoals grondstoffengebruik, uitstoot, circulariteit, natuurinpassing, management, transport en zelfs de beleving van de werkomgeving.

Concreet betekent dit ook een gasloze verwarming/koeling, een dak vol met zonnepanelen en aandacht voor alle andere aspecten, zoals de natuurwaarden rond het gebouw.

Innovatie

Een modern ingericht logistiek centrum, opererend met een moderne bedrijfsvoering, ondersteund met moderne automatisering en mechanisering. Daarnaast gedurende de looptijd van de samenwerking (beoogd voor minimaal twintig jaar) voortdurende aandacht en initiatieven voor innovatie en verbetering van de prestaties.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Voortgangsrapportage Vastgoed d.d. 31-01-2018 (Kamerstuk 33763, nr. 139)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2022-2024
DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2026

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO. Het projectbudget is opgehoogd als gevolg van een gewijzigde behoefte. Tevens is de oorspronkelijke planning bijgesteld.

Nieuwbouw NHgo onderhouds- docks met squadrongebouw

Aanleiding

In 2004 is besloten acht NHgo helikopters te stationeren op Vliegbasis Gilze-Rijen en twaalf NHgo helikopters op Maritiem Vliegveld De Kooy (MVKK). Omdat de Cougar helikopter nog steeds in gebruik is, blijft de voorziene huisvesting voor de NHgo op Vliegbasis Gilze-Rijen door de Cougar bezet. Daarnaast is er sprake van een toenemende druk op de geluidsruimte van Vliegbasis Gilze-Rijen.

In 2019 is besloten tot taakspecialisatie waarbij alle twintig NHgo helikopters zijn toegewezen aan MVKK. De Tweede Kamer is over dit besluit en het hieruit voortvloeiende tekort aan stalling/onderhoudsruimte voor de NHgo en kantoor/werkcentra voor extra personeel, op 14 november 2019 geïnformeerd via een A-brief "Nieuwbouw De Kooy" met nummer BS 2019018913.

Projecttoelichting

De opdracht betreft de realisatie van nieuwbouw voor het 860 Sqm op MVKK, bestaande uit vier NHgo onderhoudsdocks met bijbehorend squadrongebouw (als vervanging van het te kleine en verouderde huidige squadrongebouw).

Relatie met andere projecten

- NHgo

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling Nieuwbouw de Kooy (A-brief) d.d. 14-11-2019 (Kamerstuk 34919 nr. 47)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	50-250	A						

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2021-2027
DPO '24 (huidig tijdvak)	2021-2027

Belangrijke wijzigingen

Het eerste deel van 2024 staat in het teken van het afronden van het definitief ontwerp met aansluitend de overgang naar het technisch ontwerp. Parallel aan de ontwerpfase is de bouwvoorbereiding reeds gestart en is de overeenkomst voor bouw- en toezicht gegund.

Nieuwbouw Technology Center Land – TCL

Aanleiding

De huidige in de jaren '50 gebouwde huisvesting van de afdeling Techniek van het Materieel Logistiek Commando (MatlogCo) is sterk verouderd, bevat asbest, voldoet niet meer aan de gestelde eisen voor onder andere brandveiligheid, en is algeheel niet meer passend voor het huidige gebruik. Dit project voorziet in nieuwe, toekomstbestendige huisvesting voor het Technology Center Land (TCL).

Projecttoelichting

Het TCL wordt het centrum voor technologische activiteiten in het grondgebonden domein. Defensie krijgt met de bouw van het TCL een moderne faciliteit voor technisch hoogwaardige, betrouwbare en innovatieve instandhouding, modificaties en beproevingen van grondgebonden systemen en voor concept *development & experimentation* (CD&E).

Duurzaamheid

In de nieuwe infra worden duurzame materialen en energiezuinige systemen toegepast. De daken worden voorzien van zonnepanelen en sedum (groen dak). Daarnaast wordt de bos- en heiderijke omgeving doorgetrokken en volledig in het ontwerp geïntegreerd.

Innovatie

Dit project omhelst de realisatie van een centrum voor technisch hoogwaardige, betrouwbare en innovatieve instandhouding, modificaties en beproevingen van grondgebonden systemen en voor concept *development & experimentation* (CD&E). Uitgangspunt is meer innovatie en samenwerking met andere Defensie-partijen als ook met universiteiten, kennispartners, civiele industrie en bedrijven. Op deze manier voorziet het TCL in belangrijke elementen van de visie van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS), te weten; Samenwerking en Adaptiviteit.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Renovatie en herinrichting van het complex van het Materieellogistiek Commando (MatlogCo) van de Koninklijke Landmacht in Leusden (A-brief) d.d. 28-10-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 90)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2018-2021

DPO '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Het budget is opgehoogd als gevolg van meerkosten om te kunnen voldoen aan de huidige wet- en regelgeving en vigerend defensiebeleid om veilig te kunnen werken carcinogene, mutagene en reprotoxische (CMR) stoffen.

Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen op Logistiek Centrum Woensdrecht

Aanleiding

Het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) is de centrale locatie waar het *Intermediate* en *Depot Level Maintenance* (ILM/DLM) aan vliegende wapensystemen wordt uitgevoerd.

Schilderwerkzaamheden en werkzaamheden aan kunststoffen maken deel uit van de ILM/DLM-activiteiten. Het thans in gebruik zijnde Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen (WC VKS) voldoet niet meer aan de gestelde functionele, technische en wettelijke eisen. In 2014 is besloten tot vervanging van de bestaande schilderfaciliteiten op LCW.

Naast de werkzaamheden aan componenten van wapensystemen (verwijderen van verfsystemen, corrosiecontrole, reparatie van defecten en weer opbouwen van het verfsysteem) worden gehele wapensystemen/vliegtuigen periodiek onderworpen aan een Anti Corrosie Programma (ACOR). Het ACOR-programma voor gehele vliegtuigen wordt momenteel vanwege capaciteitsgebrek en onvoldoende faciliteiten volledig uitbesteed aan de industrie. De uitvoering van ACOR-werkzaamheden aan componenten wordt voor een deel in eigen beheer uitgevoerd en voor het andere deel door de markt.

Gezien de hoge kosten van het realiseren van een VKS-faciliteit op LCW waarin het gehele ACOR-programma voor gehele vliegtuigen kan worden uitgevoerd, is besloten om op gehele vliegtuigen enkel plaatselijke ACOR-behandelingen (spotreparaties) uit te voeren. Op basis van de huidige scope

wordt de nieuwe VKS-faciliteit geschikt voor het uitvoeren van alle voorkomende schilderwerkzaamheden (inclusief corrosiebehandeling) aan vliegtuigcomponenten.

Projecttoelichting

Het project betreft de realisatie een nieuwe VKS-faciliteit op vliegbasis Woensdrecht waarin zowel schilderwerkzaamheden aan gehele vliegtuigen als componenten van vliegtuigen kunnen worden uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	<25							
DPO 2023	50-250	Λ						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2022-2028

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2028

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Programma Veiligheid Munitiegebouwen

Aanleiding

Het programma Veiligheid Munitiegebouwen heeft tot doel de interne veiligheid, externe veiligheid (*Safety*) en beveiliging (*Security*) van munitiegebouwen conform huidige wet- en regelgeving, normen en bedrijfsvoering in te richten.

Projecttoelichting

Het programma bestaat uit drie deelprojecten:

1. Bliksemveiligheid: het uitvoeren van maatregelen met betrekking tot bliksembeveiliging;
2. Quantitative Risk Assessment (QRA)-onderzoeken: het opstellen van QRA's conform de nieuwe RiskNL 7.0 versie voor alle munitiegebouwen van Defensie;
3. Te beschermen belangen: het verhogen van de beveiligingsnorm van meerdere munitiegebouwen.

De onderzoeken worden door Defensie zelf in opdracht gegeven.

Duurzaamheid

Bij dit programma gaat het momenteel vooral om de onderzoeken die uitgevoerd moeten worden. Waar er wel sprake is van infrastructurele aanpassingen zal bij daadwerkelijke realisatie duurzaamheid worden meegenomen. Het gaat dan vooral om kleine, infrastructurele aanpassingen. Deze kunnen waar mogelijk en noodzakelijk elektrisch worden gerealiseerd.

Relatie met andere projecten

Het programma heeft geen directe relatie met andere grote projecten. Wel is er sprake van onderlinge samenhang tussen de deelprojecten. Ook vloeien er mogelijk projecten voort uit het QRA-deelproject, deze projecten worden dan separaat in opdracht gegeven en niet vanuit dit programma gerealiseerd.

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Stand van zaken munitiedomein d.d. 21 mei 2021 (Kamerbrief 27830 nr. 337)
- Programma Veiligheid Munitiegebouwen d.d. 10 oktober 2022 (Kamerbrief 36124 nr. 6)
- Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 18 april 2023 (Kamerbrief 27830 nr. 395)
- Kamerbrief aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024 (referentie BS2024008179 van 13-05-2024)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven (in € mln)						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	Λ						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2030

Belangrijke wijzigingen

Het object revitaliseringsplan (ORP) is afgerond. Het RVB is gestart met de uitwerking daarvan resulterend in een zogenoemd 'programma van eisen' voor het gehele object.

Revitalisering Bernhardkazerne in Amersfoort

Aanleiding

Het project gaat om de revitalisering van de Bernhardkazerne (BHK) in Amersfoort. Met deze revitalisering wordt al het vastgoed van de BHK integraal gezien en wordt een integraal plan voor sloop, onderhoud en (ver-)nieuwbouw opgesteld. Met het fors terugbrengen van het aantal gebouwen en het toevoegen van nieuw vastgoed dalen de exploitatiekosten voor onder andere onderhoud, keuringen en energie. Ook ontstaat op de BHK, ontwikkelruimte voor vastgoed voor toekomstige behoeften.

De revitalisering van de Bernhardkazerne wordt als pilot uitgevoerd. Dit om kennis en ervaring op te doen met de nieuwe werkwijze van de objectgerichte integrale aanpak, de aansturing daarvan en het revitaliseren van een aangewezen object, in dit geval de BHK.

Projecttoelichting

De huidige BHK bestaat uit 143 gebouwen en bouwwerken (fietsenstallingen, rookruimtes, etc.). Er worden 40 (technisch) verouderde gebouwen gesloopt. Van de huidige gebouwenvoorraad zullen zeven gebouwen behouden blijven en op norm worden gebracht. Tien gebouwen zullen via vernieuwbouw worden aangepakt. Twee gebouwen zullen worden gemoderniseerd. De benodigde nieuwbouw zal naar verwachting in drie nieuwe gebouwen worden gerealiseerd. Deze nieuwbouw wordt volgens het huidige Bouwbesluit ontworpen en gebouwd.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Revitaliseringsplannen voor de Bernhardkazerne in Amersfoort d.d. 2 oktober 2020 (Kamerbrief 34919 nr. 70)
- Strategisch Vastgoedplan 2022 d.d. 2 december 2022 (Kamerstuk 36 124 nr. 12)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2023	250-1000	A						
DPO 2024	250-1000							

Commercieel vertrouwelijk

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Revitalisering Johannes Postkazerne te Havelte

Aanleiding

Het gaat hier om de concentratie van School Noord en 301 Materieel Logistiek Peloton, vanuit Assen naar de Johannes Postkazerne (JPK) in Darp en de revitalisering van de Johannes Postkazerne. Na het uitvoeren van de concentratie en revitalisering beschikt de Johannes Postkazerne over modern en functioneel vastgoed met ontwikkelruimte dat voldoet aan de organisatiebehoefte, duurzaamheidsdoelstellingen, wet- en regelgeving, die technisch in goede staat en voor de lange termijn beter betaalbaar is. Na oplevering heeft Defensie en de hoofdgebruiker Commando Landstrijdkrachten (CLAS) de beschikking over een veilige en moderne kazerne die de bedrijfsvoering en in het bijzonder de operationele functie, goed ondersteunt. De revitalisering draagt bij aan een positieve ervaring van de werk- en leefomgeving voor de medewerkers.

Projecttoelichting

De huidige Johannes Postkazerne telt 163 gebouwen. De gebouwen zijn gemiddeld meer dan 40 jaar oud. Relatief veel gebouwen zijn energetisch inefficiënt en voldoen niet meer aan de eisen en de normeringen die Defensie aan haar vastgoed stelt. In een groot aantal gevallen betekent dit een inefficiënt ruimtegebruik. Om bovengenoemde redenen wordt de sloop van ongeveer 100 gebouwen voorzien.

Naast de duurzaamheidsmaatregelen op gebouwniveau worden ook objectniveau maatregelen voor de duurzaamheid en energietransitie getroffen. Tot slot wordt de onder- en bovengrondse infra aangepast aan de nieuwe situatie en voorbereid om toekomstige ontwikkelingen te kunnen accommoderen.

Een deel van de te slopen gebouwen zou nog in aanmerking kunnen komen voor extra circulariteit (hergebruik van het casco), renovatie (op norm brengen van de functie) of degradatie van de functie (bijvoorbeeld van kantoor naar opslag).

Duurzaamheid

In lijn met de aanpak voor de verduurzaming van de vastgoedportefeuille, zoals uiteengezet in het SVP en de uitvoeringsagenda Duurzaamheid, wordt met de revitalisering ingezet op de energietransitie, circulair bouwen, klimaatadaptatie en natuurinclusief bouwen. Defensie verduurzaamt met dit project verder dan de wettelijke eisen van nu (Bijna Energieneutraal Bouwen) en zet in op de eindnorm van 2050 (energie neutrale gebouwen en aardgasvrij). Naast de duurzaamheidsmaatregelen op gebouwniveau worden op locatie- en gebiedsniveau maatregelen genomen om de energietransitie naar een duurzame energievoorziening mogelijk te maken. Dit is nodig om de kazerne energieneutraal en minder afhankelijk van externe energiebronnen te maken.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000	A						
DPO 2024	250-1000							

Commercieel vertrouwelijk

Revitalisering Johannes Postkazerne te Havelte (vervolg)

Zo worden mogelijkheden onderzocht voor warmte-koude bronnen en distributie, zonnepanelen, warmtenet en energie opslagsystemen (energy hub). De mogelijkheden tot verduurzaming op het eigen terrein en voor het eigen verbruik worden eerst bekeken.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project 'Concentreren en revitaliseren van de Johannes Postkazerne' in Havelte d.d. 19 december 2023 (Kamerbrief 36124 nr.37)
- Besluit concentratie Assen-Havelte d.d. 6 februari 2023 (Kamerbrief 36124 nr.26)
- Strategisch Vastgoedplan 2022 d.d. 2 december 2022 (Kamerstuk 36 124 nr. 12)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2035

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Revitalisering vliegbasis Woensdrecht

Aanleiding

Het project gaat om de revitalisering van de vliegbasis Woensdrecht te Hoogerheide. Na het uitvoeren van de revitalisering beschikt de vliegbasis Woensdrecht over modern en functioneel vastgoed met voldoende ontwikkelruimte die voldoet aan de organisatiebehoefte, duurzaamheidsdoelstellingen (waaronder de reductie van de uitstoot van stikstof), wet- en regelgeving, die technisch in goede staat is en voor de lange termijn beter betaalbaar is. De revitalisering draagt tevens bij aan een positieve ervaring van de werk- en leefomgeving voor de medewerkers.

Projecttoelichting

De vliegbasis telt nu 532 gebouwen, de gebouwen zijn gemiddeld 42 jaar oud. Relatief veel gebouwen zijn energetisch inefficiënt en/of voldoen niet meer aan de eisen en de normeringen die Defensie aan haar vastgoed stelt. Het percentage kleine gebouwen is groot: ongeveer 80%, wat leidt tot een inefficiënt ruimtegebruik. Van de bestaande voorraad zullen vooralsnog 208 gebouwen behouden blijven. Deze gebouwen zijn relatief jong, technisch in goede staat en functioneel inzetbaar. Voor zestien gebouwen wordt hergebruik in het kader van circulariteit (zoals hergebruik van het casco, het vergroten/verhogen van het gebouw en het opwaarderen naar nieuwbouwkwaliteit) en ruimtelijke inpasbaarheid nader onderzocht. In totaal worden 280 gebouwen gesloopt vanuit de revitalisering en daarnaast nog 44 gebouwen vanuit het lopende sloopprogramma.

De gebouwen die behouden blijven, worden op norm gebracht. Naast de duurzaamheidsmaatregelen op gebouwniveau worden ook objectniveau maatregelen voor de duurzaamheid en energietransitie getroffen. Tot slot wordt de onder- en bovengrondse infra aangepast aan de nieuwe situatie en voorbereid om toekomstige ontwikkelingen te kunnen accommoderen.

Duurzaamheid

Met de revitalisering van de vliegbasis Woensdrecht wordt ingezet op de energietransitie, circulair bouwen, klimaatadaptatie en natuurinclusief bouwen. Defensie verduurzaamt met dit project verder dan de wettelijke eisen van nu (Bijna Energieneutraal Bouwen) en zet in op de eindnorm van 2050 (energie neutrale gebouwen en aardgasvrij). Zo worden op locatie- en gebiedsniveau maatregelen genomen om de transitie naar een duurzame energievoorziening mogelijk te maken. Dit is nodig om de vliegbasis energieneutraal en minder afhankelijk van externe energiebronnen te maken. Zo worden mogelijkheden onderzocht voor warmte-koude bronnen en distributie, zonnepanelen, warmtenet en energie opslagsystemen. De mogelijkheden tot verduurzaming op het eigen terrein en voor het eigen verbruik worden eerst bekeken. Daarnaast vindt overleg plaats in het kader van de Regionale Energie Strategie en eventueel andere initiatieven met de omgeving. In dit overleg wordt bezien of over en weer gebruik kan worden gemaakt van initiatieven op het vlak van duurzame energievoorzieningen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	250-1000	A						
DPO 2024	250-1000							

Commercieel vertrouwelijk

Revitalisering vliegbasis Woensdrecht (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Hoger Onderhoud Woensdrecht

Relevante Kamerstukken

- A-brief project 'Revitalisering vliegbasis Woensdrecht' d.d. 19 december 2023 (Kamerbrief 27830 nr. 421)
- Strategisch Vastgoedplan 2019 d.d. 4 juli 2019 (Kamerbrief Kamerstuk 36 124 nr. 12)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2029

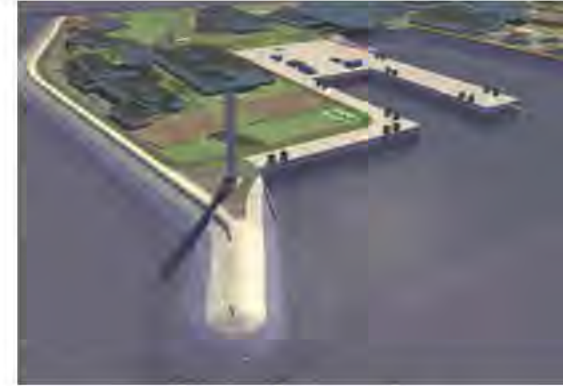
DPO '23 (vorig tijdvak) 2025-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2025-2029

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Uitbreiding afmeercapaciteit in de Nieuwe Haven in Den Helder

Aanleiding

Om toekomstige dreigingen op en vanuit zee het hoofd te kunnen bieden, voorziet de Defensienota 2022 in een ingrijpende modernisering van de vloot van het Commando Zeestrijdkrachten. Deze modernisering betreft de vervanging van vrijwel de gehele huidige vloot, naast de reeds in gang gezette verwerving van het *Combat Support Ship* (CSS). De marine van de toekomst kan niet zonder een moderne haven met voldoende capaciteit om de schepen af te kunnen meren en te onderhouden.

De Nieuwe Haven speelt als Rijkszee- en Marinehaven een cruciale rol in de gereedstelling en ondersteuning van de marineschepen. Het Commando Zeestrijdkrachten beschikt over twee thuishavens, te weten de Nieuwe Haven in Den Helder en Marinebasis Parera op Curaçao. Behalve Zr.Ms. Pelikaan, het ondersteuningsvaartuig in het Caribisch Gebied dat is gestationeerd op Curaçao, hebben vrijwel alle varende operationele eenheden hun thuishaven in de Nieuwe Haven. Vanuit deze haven wordt brede ondersteuning gegeven aan de vloot van de Marine (waaronder instandhouding en dienstverlening). De Nieuwe Haven biedt ook ruimte aan de ketenpartners zoals de Kustwacht en Rijkswaterstaat.

De geplande modernisering van de vloot voorziet in de komst van het CSS Zr.Ms. Den Helder, dit betreft een uitbreiding

van de vloot en de vervanging van onder meer de huidige mijnenbestrijdingsvaartuigen, LC-fregatten en M-fregatten door grotere schepen. Uitbreiding van de afmeercapaciteit van de haven in Den Helder is noodzakelijk om deze grotere schepen af te kunnen laten meren volgens de vigerende wet- en regelgeving.

Projecttoelichting

Het project voorziet in de realisatie van 750 meter aanvullende kaderuimte in de Nieuwe Haven. Onderdeel hiervan is landaanwinning van ongeveer 12.000 vierkante meter. De uitbreiding is nodig door de komst van het CSS en omdat de toekomstige schepen groter zijn dan de huidige generatie. Tegelijkertijd zijn veiligheidseisen veranderd waardoor het naast elkaar afmeren van marineschepen met veel munitie aan boord is beperkt.

Dit project houdt rekening met de nu in voorbereiding zijnde vervangings- en uitbreidingsprojecten tot 2035. Eventuele verdere uitbreiding van de afmeercapaciteit in de toekomst zal worden meegenomen bij de modernisering van de marinehaven als onderdeel van de uitwerking van het Strategisch Vastgoedplan 2022.

De afmeercapaciteit wordt voorzien van beveiliging en biedt ruimte voor het laden en lossen van goederen en brandstof en voor het uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	Δ						
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Uitbreiding afmeercapaciteit in de Nieuwe Haven in Den Helder (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Verwerving Combat Support Ship
- Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Vervanging hulpvaartuigen
- Verwerving Amfibisch transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief 'Uitbreiding afmeercapaciteit' in de Nieuwe Haven Den Helder (A-brief) d.d. 11 april 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 394)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2026

DPO '23 (vorig tijdvak) 2020-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2028

Belangrijke wijzigingen

Zoals in DPO 2023 aangekondigd zijn fase 1 en 2 samengevoegd omdat er inhoudelijk geen verschil is en de fases in elkaar overlopen. Het tijdvak loopt nu door tot 2028. Er kunnen onvoldoende gebouwen gelijktijdig geheel vrijgemaakt voor onderhoudswerkzaamheden waardoor de uitvoeringstijd langer is dan eerder voorzien.

Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1 en 2)

Aanleiding

In 2019 is Defensie gestart met een inventarisatie van de status van alle 295 legeringsgebouwen op 48 Defensielocaties. Deze inventarisatie is uitgevoerd en aansluitend is een plan van aanpak geschreven om gefaseerd uitvoering te geven aan de noodzakelijke maatregelen. Hieruit bleek dat er weliswaar geen onveilige gebouwen zijn die per direct moesten worden gesloten, maar wel dat 218 van de 295 geïnventariseerde gebouwen één of meerdere verbetermaatregelen behoeven.

Projecttoelichting

In 2020 is Defensie gestart met het programma Verbeteren Legering Defensiebreed. Het programma was aanvankelijk verdeeld in drie fasen. Fase 1 en 2 zijn nu samengevoegd en lopen tot en met 2028.

Naast het cosmetisch onderhoud aan ongeveer 120 gebouwen wordt tevens voorzien in kwalitatief goede tijdelijke legering op Camp New Amsterdam als gevolg van het sluiten van legering op het Walaardt Sacré Kamp in Huis ter Heide en de tijdelijke bouw van legering op Complex klein Heidekamp voor 'Veiligheid en Vakmanschap'.

Omdat legeringsgebouwen voor onderhoud in zijn geheel beschikbaar moeten zijn voor onderhoud wordt het tempo (deels) hierdoor bepaald en is de uitvoeringstijd langer dan eerder aangenomen.

Duurzaamheid

Tijdens het opknappen van legering wordt de volledige verlichting van het gebouw vervangen door LED lampen en worden radiatoren voorzien van thermostaat kranen.

Relatie met andere projecten

- Revitalisering kazernes als onderdeel van het strategisch vastgoedplan

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken vastgoed Defensie d.d. 25 april 2019 (Kamerstuk 34 919, nr. 35)
- Programma Legering Defensiebreed fase 1 – 2020-2023 (A-Brief) d.d. 20 april 2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 51)
- Brief Stand van zaken vastgoed Defensie d.d. 1 maart 2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 85)
- Programma Legering Defensiebreed fase 2 – 2022-2024 (A-brief) d.d. 24 maart 2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 86)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven (in € mln)						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2023	298,1	209,7	62,9	20,0	5,5			
DPO 2024	308,6	145,2	41,8	41,4	40,2	40,1		

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2028

DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '24 (huidig tijdvak) 2024-2028

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vervanging legering KIM

Aanleiding

Op het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) te Den Helder, onderdeel van de Nederlandse Defensie Academie, vindt de opleiding en de vorming van toekomstige marineofficieren van de krijgsmacht plaats. De legering op dit instituut levert een belangrijke bijdrage aan dit vormingsproces. De technische, functionele en economische levensduur van de huidige legering is al geruime tijd verstreken. Het gebouw is ouder dan vijftig jaar waarbij ook sprake is van achterstallig onderhoud. Het op niveau brengen van het gebouw is financieel niet doelmatig. Hierdoor voldoet de huidige legering niet meer. Daarnaast groeit het aantal studenten structureel van 330 naar 380, waardoor er onvoldoende legering is. Een interim legeringsschip vangt dit tekort tijdelijk, tot uiterlijk 1 oktober 2029 op. Het project vervangen legering KIM voorziet in de nieuwbouw van een legeringsgebouw in Den Helder met 380 eenpersoonskamers en de renovatie van gebouw Zuid zodat 100 studieruimtes worden gecreëerd. De nieuwe legering wordt opgeleverd in het tweede kwartaal van 2028.

Projecttoelichting

Het doel is een nieuw legeringsgebouw te realiseren om alle studenten aan het KIM tijdens de initiële opleiding, te kunnen huisvesten. De nieuwbouw moet voldoen aan de actuele wet- en regelgeving. Hiermee realiseert Defensie duurzaam en modern vastgoed. Het project behelst ook de aanpassing van een van de bestaande gebouwen op het terrein van het KIM waar 100

studieplekken worden gecreëerd om wonen en studeren van elkaar te scheiden tijdens de allereerste fase van de opleiding waarbij de studenten slapen in slaapzalen. Dit gebouw maakt deel uit van een beschermd stadsgezicht en moet daarom behouden blijven.

Duurzaamheid

Nieuwe gebouwen voldoen bij oplevering aan alle duurzaamheidseisen en zijn brandveilig en technisch op norm. Daarbij wordt gestreefd om de nieuwbouw klimaatbestendig te maken zodat het legeringsgebouw ook in de toekomst aan veranderende klimaatdoelstellingen blijft voldoen. Ook de nieuwbouw in dit project dient minimaal te voldoen aan de BENG-eisen voor overheidsgebouwen en biedt mogelijkheden om meer te doen ten aanzien van duurzaamheid.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project vervanging legering KIM d.d. 7 maart 2024 (Kamerbrief 36124 nr. 40)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2024	50-250		A					

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2021

DPO '23 (vorig tijdvak) 2022-2025

DPO '24 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen

Begin 2025 zal de oorspronkelijke projectscope gerealiseerd zijn. De realisatie van de simulatiemiddelen voor de CV-90 loopt door tot in 2026.

Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden

Aanleiding

Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden te garanderen is professioneel, realistisch en efficiënt trainen noodzakelijk. De geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden gevechtduels met de organieke wapens en wapensystemen met gesimuleerde effecten van munitie te beoefenen en te evalueren. De levensduurverlenging heeft tot doel deze capaciteit langer beschikbaar te houden door apparatuur te vernieuwen en nieuwe functionaliteit toe te voegen.

Daarnaast zullen bij MLU programma's en de verwerving van nieuwe voertuigen, specifieke voertuigsensoren worden aangeschaft.

Projecttoelichting

Deze capaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden tot het niveau van het bataljon gevechtduels te laten beoefenen met de organieke wapens en wapensystemen, echter met gesimuleerde effecten van munitie. Dit maakt het mogelijk om bij de evaluatie van een oefening een goed inzicht te krijgen in het optreden en de effectiviteit van deze eenheden.

In 2022-2025 vindt de levensduurverlenging plaats van de huidige geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit systeem. Het systeem blijft daardoor operationeel inzetbaar tot 2031 (met een plusoptie van vijf jaar tot 2036). Daarnaast worden nieuwe wapens en sensoren van voertuigen toegevoegd aan het systeem.

Duurzaamheid

Bij levensduurverlenging wordt een deel van de capaciteit *gere refurbished*. Daarnaast wordt bij de nieuwe capaciteit gebruik gemaakt van hybride elektriciteitsoplossingen, waarbij batterijen worden gebruikt om het gebruik van generatoren zoveel mogelijk te beperken.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling project Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden (A-brief d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 223)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	114,0	57,1	28,0	28,9				
DPO 2024	114,0	47,8	32,3	28,4	5,5			

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2027-2029

DPO '23 (vorig tijdvak) 2027-2029

DPO '24 (huidig tijdvak) 2027-2031

Belangrijke wijzigingen

De projectduur is als gevolg van de verwerving van het pantservoertuig Boxer met twee jaar verlengd. Hiertoe is ook het projectbudget verhoogd.

Joint Electronic Attack (EOV)

Aanleiding

Met dit project worden de huidige mobiele capaciteiten voor Electronic Attack (EA) vernieuwd, waaronder de huidige Elektronische Oorlogvoering (EOV)-pantserwielvoertuigen die sinds 1989 bij het CLAS in gebruik zijn. Sindsdien is er veel veranderd op het gebied van EOV, waaronder de transitie van analoge techniek naar digitale netwerken en nieuwe communicatietechnieken. Het CLAS beschikt met de middelen van dit project over capaciteiten om opponenten te storen, neutraliseren, misleiden, en/of te manipuleren in het elektromagnetisch spectrum. Deze offensieve capaciteit levert tevens een bijdrage aan *force protection*.

Projecttoelichting

Het project Joint Electronic Attack bestaat uit twee deelprojecten:

1. Vervanging en vernieuwing van de EOV-middelen.
2. Vervanging van de mobiliteitsmiddelen: hiertoe is het voornemen om extra Boxer voertuigen aan te schaffen.

De keuze voor het Boxer voertuig als mobiliteitsplatform leidt tot familievorming binnen de systemen die Defensie in gebruik heeft; dit draagt bij aan schaalvoordelen op het gebied van instandhouding, opleiding en training.

Het voornemen is een gezamenlijk vervangingstraject met Duitsland uit te voeren, met Nederland als *lead nation*. Duitsland en Nederland hebben op 19 november 2020 een *Letter of Intent* getekend over de gezamenlijke wens tot voortzetting van de samenwerking op het gebied van elektronische oorlogvoering en de gezamenlijke aanschaf van grondgebonden EA-capaciteit.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom wordt in dit project bekeken op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo Defensie een voorsprong te geven op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem

Relevante Kamerstukken

- Brief *Joint Electronic Attack* (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 353)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2023

50-250

A

DPO 2024

50-250

A

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '23 (vorig tijdvak) 2023-2027

DPO '24 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)

Aanleiding

Sinds 2008 gebruikt de Landmacht TACTIS als een opleidings- en trainingsmiddel voor schiettechniek en tactiek, met name voor voertuigpersoneel. TACTIS dient gemoderniseerd te worden omdat het technisch en functioneel verouderd is. Technisch gezien zijn veel specifieke hardware onderdelen van het systeem nog slechts beperkt leverbaar en/of te onderhouden. Functioneel dient TACTIS te worden gemoderniseerd om de huidige en toekomstige in gebruik zijnde wapensystemen te kunnen simuleren, waaronder het CV90 Infanteriegevechtsvoertuig na de *Midlife Update (MLU)*.

Projecttoelichting

TACTIS is wereldwijd een uniek simulatiesysteem waarin de gehele operationele keten, van de frontlinie troepen tot alle ondersteunende en logistieke eenheden, tot en met compagniesniveau integraal wordt gesimuleerd. Hierdoor kunnen eenheden van verschillende groottes effectief in onderling verband trainen.

De aanpassingen die voor deze modernisering worden vereist kunnen alleen door de oorspronkelijke fabrikant worden uitgevoerd. De modernisering wordt derhalve *single source* besteed bij de oorspronkelijke fabrikant van TACTIS.

Duurzaamheid

Hoogwaardige simulatiemiddelen, en daarmee ook TACTIS, dragen bij aan verduurzaming, omdat gesimuleerde training geen uitstoot genereert zoals bij live training. Het gebruik van de simulatieomgeving heeft in de afgelopen jaren voor aanzienlijke

besparingen gezorgd op uitstoot van munitie, brandstof, stikstof, geluid en vervoer. Daarmee worden het milieu en de omgeving minder belast. Door gebruik te maken van de laatste innovaties op simulatie en IT-gebied, kan het aantal pc-configuraties die in het huidige TACTIS worden gebruikt, drastisch gereduceerd worden zodat ook het stroomverbruik teruggebracht zal worden.

Innovatie

TACTIS is een bewezen effectief en efficiënt opleidings- en trainingsmiddel met een hoog trainingsrendement. Dat geldt voor de individuele militair, voor de voertuigbemanning als team en voor grotere teamverbanden tot en met het compagnie niveau. De simulator heeft aangetoond dat technische innovatie op het gebied van opleiding en training een meerwaarde levert aan de kennis en kunde van onze militairen. Tijdens de modernisering zullen ook innovaties worden gedaan op het gebied van het gebruik van standaarden. Hierdoor zal het in de toekomst ook mogelijk zijn om simulatoren van andere leveranciers aan TACTIS te koppelen. Dit zal bijvoorbeeld mogelijk moeten zijn bij de intrede van nieuw materieel in de toekomst.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Relevante Kamerstukken

- A-brief project 'Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)' d.d. 16-03-2023. (Kamerstuk 27 830, nr. 389)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	50-250	A						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2028-2030

DPO '23 (vorig tijdvak) 2028-2030

DPO '24 (huidig tijdvak) 2028-2030

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2023.

Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)

Aanleiding

Het project *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)* vervangt het huidige verouderde Maritiem Hoofdkwartier Admiral BENELUX (MHK ABNL) in Den Helder. Deze heeft momenteel onvoldoende zicht op de status van de operationele eenheden en hun bedrijfsvoering en is daarom niet voldoende in staat om de operationele eenheden van het CZSK effectief te ondersteunen. De huisvesting en de faciliteiten voor informatievoorziening (IV) zijn bovendien sterk gedateerd en niet geschikt voor de hierboven genoemde vorm van informatiegestuurd optreden (IGO). Defensie heeft dus behoefte aan een modern maritiem hoofdkwartier.

Projecttoelichting

Het voorziene MOC ABNL wordt het operationele hart van het CZSK en de ABNL voor Command & Control van de operationele eenheden van het CZSK en de ABNL bij de planning, de voorbereiding, de uitvoering en de afwikkeling van gereedstellings- en operationele activiteiten. De gehele maritieme Command & Control keten, die samenkomt in het MOC ABNL, ontwikkelt zich door naar informatiegestuurd optreden.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Realisatie *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX*' (MOC ABNL) (A-brief) d.d. 06-09-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 154)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	50-250	A						
DPO 2024	67,2		3,9	3,7	12,2	4,1	23,2	13,1
Effect op de exploitatie	31,3		0,1	0,7	2,3	2,3	2,3	2,3

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2024

DPO '23 (vorig tijdvak) 2019-2026

DPO '24 (huidig tijdvak) 2019-2026

Belangrijke wijzigingen

Enkele opties zijn nog niet onder contract; hierdoor is de nieuwe financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem

Aanleiding

Binnen Defensie worden *Electronic Support Measures* (ESM-) capaciteiten gebruikt voor het opsporen, lokaliseren en identificeren van zendapparatuur en signalen in het elektromagnetische spectrum. Doel van dit project is de capaciteiten voor Elektronische Oorlog Voering (EOV) meer onderlinge samenhang te geven, meer interoperabel te maken met systemen binnen Defensie en geschikt te maken voor inzet in een joint omgeving. Met de afronding van dit project zal de operationele capaciteit worden vergroot met gevalideerde informatie, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Projecttoelichting

Het project wordt in samenwerking met strategisch partner Duitsland uitgevoerd. Voor deze samenwerking is een *Memorandum of Understanding* (MoU) opgesteld. Gezamenlijke aanschaf op materieelgebied biedt schaalvoordelen en maakt kennisdeling eenvoudiger. Daarnaast biedt de samenwerking op EOVSysteem gebied mogelijkheden voor toekomstige operationele samenwerking waar interconnectiviteit en interoperabiliteit essentieel is. Voor de samenwerking met Duitsland treedt Nederland op als *Lead Nation* voor de aanschaf van het ESM-systeem. Naast de aanschaf van het systeem wordt een gezamenlijk opleidings- en trainingscentrum gerealiseerd.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom wordt in dit project bekeken op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo Defensie een voorsprong te geven op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten

- *Joint Electronic Attack* (EOV)
- *Midlife Update* (MLU) Bushmaster

Relevante Kamerstukken

- Brief over behoeftestelling Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem (A-brief) d.d. 13-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 202)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	94,3	25,4	52,1	16,8				
DPO 2024	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2015
DPO '23 (vorig tijdvak)	2018-2025
DPO '24 (huidig tijdvak)	2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Vanwege de aanstaande afronding is dit de laatste keer dat in het DPO over dit project gerapporteerd wordt.

Vervanging grondterminals MILSATCOM

Aanleiding

Doel van het project is te voorzien in een gefaseerde vervanging van de mobiele landterminals (*Super High Frequency (SHF) Tactische Terminals*) en de verwerving van 4-meter-schotelsystemen voor het Militaire Satelliet Communicatie (MILSATCOM) systeem.

Projecttoelichting

Om te voorkomen dat het SATCOM-landschap versplintert en diverse losstaande projecten ontstaan en ter bevordering van familievorming in de modemkeuze, wordt zowel SATCOM voor de speciale eenheden als voor de F-35 verworven binnen één project. Alle tactische terminals ter vervanging van de Tactische Trailer voor de CCT-200 en de oorspronkelijke drie 4-meter-schotelsystemen ten behoeve van F-35 *out-of-area* operaties zijn vervuld en wordt redundantie ingebouwd voor communicatie met ontplooide eenheden. Ter ondersteuning van F-35 jachtvliegtuigen en MQ-9 onbemande systemen verwerft Defensie extra 4-meter-schotelsystemen.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit
- Verwerving F-35 (RGP rapportage)

Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2023	69,1	33,4	20,0	15,7				
DPO 2024	60,5	34,1	26,4					

IT

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Foxtrot Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep, SOF Tactical C4I Network (STCN), Vervanging Grond-Lucht Radio's, Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen
Niet gemandateerd: Militaire Transmissie Bouwblok (MTBB), Platform IT-infrastructuur Bouwblok

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2034
 DPO '23 (vorig tijdvak) n.v.t.
 DPO '24 (huidig tijdvak) 2020-2035

Belangrijke wijzigingen

Per abuis is in de A-brief Foxtrot gemeld dat het programma in 2034 ten einde loopt. Dit had 2035 moeten zijn.

Dit betreft een nieuw programma in het DPO. Het project MTBB, Platform IT-Infrastructuur, Foxtrot Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep, SOF Tactical C4I Network, Vervanging Grond-Lucht Radio's en Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen zijn opgenomen in deze programmapagina.

Militaire Transmissie Bouwblok

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Platform IT-Infrastructuur Bouwblok

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Foxtrot

Aanleiding

Onze militairen moeten onder operationele omstandigheden altijd veilig verbonden zijn. Zij moeten met elkaar kunnen communiceren en gegevens kunnen uitwisselen. Bovendien vraagt de veiligheidssituatie er om dat de interoperabiliteit met onze bondgenoten wordt vergroot. Om dit te bereiken is de modernisering en vervanging van tactische communicatiemiddelen en daaraan gebonden IT-infrastructuur

Foxtrot Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep

Over Spiral o is voorheen gerapporteerd als apart project in het DPO. Over de voortgang van de Foxtrot-spirals wordt voortaan gerapporteerd middels deze programmapagina.

SOF Tactical C4I Network

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vervanging Grond-Lucht Radio's

Over Vervanging Grond-Lucht Radio's is voorheen gerapporteerd als apart project in het DPO. Over de voortgang wordt voortaan gerapporteerd middels deze programmapagina.

Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

essentieel. Het wapensysteemgebonden IT-programma Foxtrot voorziet hierin. Hiermee worden onze eenheden effectiever en onze mensen minder kwetsbaar.

Projecttoelichting

Door de reikwijdte van Foxtrot is het programma van invloed op alle krijgsmachtdelen. Het omvat de modernisering van de tactische communicatiemiddelen en IT infrastructuur van circa 8.000 voertuigen, 3.500 uitgestegen militairen, 135 vaartuigen en 170 vliegende platformen. Hiermee worden alle grote eenheden van de Koninklijke Landmacht en de bataljons van het Korps Mariniers van moderne middelen voorzien, evenals het Defensie Helikopter Commando (DHC) en de militaire politie-eenheden van de Koninklijke Marechaussee.

Om zo eenvoudig mogelijk de blokken te kunnen implementeren en in de platforms te monteren, verwerft Foxtrot zoveel als mogelijk 'van de plank', dan wel producten die zoveel mogelijk zijn gebaseerd op componenten van de plank.

Het programma omvat meerdere bouwblokken/projecten en kent twee sporen: modernisering en continuïteit.

De modernisering verbetert de connectiviteit tussen de verschillende platformen (voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen en uitgestegen militairen). Dit betreft onder andere een nieuwe generatie softwaregestuurde militaire radio's (*software defined combat net radios*) en verbreding naar connectiviteit via

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2024	1000-2500		B & D					

Foxtrot (vervolg)

civiele standaarden waaronder Wifi, 4G/5G verbindingen en satellietcommunicatie, in combinatie met een Command & Control Infrastructuur (C2INFRA) in de platformen. Defensie kiest voor een beheerste implementatie van Foxtrot in *spirals* (versies). Het grote aantal platformen leidt er namelijk toe dat het moderniseringsspoor niet in één omslagmoment kan worden gerealiseerd.

Om onze operaties gedurende de lopende moderniseringsprojecten te kunnen continueren omvat het programma naast modernisering ook een continuïteitsspoor. Tactische communicatiesystemen die Defensie reeds in gebruik heeft worden binnen dit spoor vervangen of krijgen levensduurverlengend onderhoud. Dit betreft vier projecten: SOF TACTICAL C4I Network voor het Special Operations Command (SOCOM), Levensduurverlenging NIMCIS-radio's voor het Korps Mariniers, Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen voor lange afstandscommunicatie en Vervanging grond-lucht radio's.

1. Modernisering

MTBB

Het MTBB vormt de hoeksteen van de door Foxtrot te leveren infrastructuur en voorziet geleidelijk alle te moderniseren eenheden van technologisch hoogwaardige militaire transmissiemiddelen. Het MTBB-project bestaat uit de aanschaf van militaire radio's (zogenaamde combat net radio's), bijbehorende software, waveforms (een militair-specifiek protocol voor het kunnen communiceren en uitwisselen

van data, een civiel voorbeeld hiervan is WiFi), gerelateerde randapparatuur en systeem integratie services. Op dit moment loopt de verwerving van de militaire radio's en de verwachting is dat er eind 2024 een D-brief wordt verstuurd voor dit bouwblok. De radio's zullen worden verworven bij L3Harris. Dit komt onder andere de interoperabiliteit met Duitsland ten goede.

Platform IT-infrastructuur

Platform IT-infrastructuur bestaat uit de aanschaf van alle IT-middelen voor de informatievoorziening binnen een (mobiel) platform. Het gaat hier om zaken als intercom-functionaliteit, netwerkcapaciteit, server- en opslagcapaciteit voor de tactische applicaties, de diverse koppelingen met de operators en passagiers binnen het platform, en de netwerkverbindingen met overige netwerken binnen het platform. Daarnaast worden ook integratie diensten ingekocht om een succesvolle en efficiënte realisatie van de gemoderniseerde IT-middelen te realiseren.

Platform IT-infrastructuur is onderverdeeld in een aantal deelbehoeftes (zogenaamde percelen), C2INFRA, Position, Navigation & Timing (PNT), (Cross Domain) Gateways en End User Devices. De verwachting is om voor het zomerreces van 2024 een B-brief te versturen voor dit bouwblok exclusief de deelbehoefte PNT. Voor PNT is meer onderzoek nodig en wordt gerapporteerd via de begroting van het Defensiematerieelbegrotingsfonds en het volgende Defensie Projectenoverzicht. Een D-brief voor Platform IT-Infrastructuur wordt naar verwachting verstuurd in Q4 2024/Q1 2025.

Foxtrot (vervolg)

Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep

De eerste stap in het programma Foxtrot, middels het project Spiral o, is de modernisering van 44 Bataljonstaakgroep en betreft ongeveer 330 mobiele platformen, waarbij de IT-middelen voor connectiviteit worden gemoderniseerd. Dit moet leiden tot betrouwbaardere en betere communicatiemiddelen, met een groter bereik. Deze moeten ook beter interoperabel zijn met onze partners, of eenheden die nog niet uitgerust zijn met apparatuur dat uit het programma Foxtrot voortkomt.

2. Continuïteit

SOF Tactical C4I Network (STCN)

SOF TACTICAL C4I Network voor de eenheden van het Special Operations Command (SOCOM): dit beoogt de *command & control*-ondersteuning van SOCOM te waarborgen en daarmee de tactische informatievoorziening te verbeteren.

Vervanging Grond-Lucht Radio's

Alle radiosystemen die bij de krijgsmacht in gebruik zijn voor grond-lucht verbinding worden een-op-een vervangen door moderne radio's met uitgebreidere technische mogelijkheden van fabrikant L3Harris uit de Verenigde Staten. De nieuwe generatie draagbare radio's zijn de AN/PRC-117G en AN/PRC-163 combat-net radio's.

Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen

Vervanging HF-radiosystemen, voor de krijgsmachtbrede vervanging van de bestaande High Frequency communicatiemiddelen voor statisch en ontplooid optreden: dit betreft onder meer de HF7000 radio voor de lange afstand, die het einde van de technische levensduur heeft bereikt. Hiervoor worden AN/PRC-160-systemen verworven.

Duurzaamheid

De te verwerven radio's zijn *multi-channel*, waardoor 1 radio meerdere radio's vervangt. Dit vereist daarmee minder grondstoffen voor dezelfde capaciteiten. Verder kunnen middels software-updates capaciteiten toegevoegd worden. Hierdoor zijn de radio's langer bruikbaar, en hoeven ze minder snel vervangen te worden.

Innovatie

Binnen het programma Foxtrot wordt continu gekeken naar de nieuwste technieken om informatiegestuurd optreden binnen het landmobiele domein mogelijk te maken. Zo zorgt Defensie ervoor dat ze voorloopt op het gebied van communicatietechnologie, en onze militairen een informatievoorsprong hebben op het slagveld.

Foxtrot (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Relevante Kamerstukken

- B-brief Militaire Transmissie Bouwblok d.d. 01-11-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 419)
- Behoeftestelling project Foxtrot Spiral 0 voor 44 Bataljonstaakgroep, d.d. 02-10-2020 (Kamerstuk 27 830 nr. 316)
- A-brief Vervanging Grond-Lucht Radio's (DMP-A) d.d. 25-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 401)
- A-brief behoeftestelling programma Foxtrot, d.d. 20-11-2023 (Kamerstuk 27 830 nr. 418)

IT

Projecten in afstoting

Projectnaam	Reden
M-fregatten	De M-fregatten zijn op termijn operationeel niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging M-fregatten (ASWF)'. De M-fregatten zijn op termijn operationeel niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging M-fregatten (ASWF)'.
Mijnenbestrijdingsvaartuig Alkmaarklasse	De AMBV's zijn op termijn niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)'.
F-16	De F-16 vliegtuigen worden gefaseerd afgestoten en vervangen door de F-35.

Vooruitblik Investeringsprogramma

Defensiebreed

■ Kamerbrief
 ■ Instroom
 ■ vijf jaar vooruit
 ■ A-Brief
 ■ B-Brief
 ■ D-Brief
 ■ E-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038
Aanvulling Inzetvoorraad Munitie	>2,5 mld	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	250-1000 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250-1000 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	250-1000 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038, includes 'D' label]														
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED) Blok 3 en 4	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Defensiebrede vervanging Klein Kaliber Wapens (deel klein kaliber ondersteunende wapens)	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038]														
Uitbreiding ICMS/CBRN-capaciteit (fase 2)	50-250 mln	[Bar chart showing investment from 2024 to 2038, includes 'A' label]														

Infrastructuur en Vastgoed

■ Kamerbrief
 ■ Instroom
 ■ vijf jaar vooruit
 ■ A-Brief
 ■ B-Brief
 ■ D-Brief
 ■ E-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038
Transformatie Vastgoed: concentreren, verduurzamen en vernieuwen	>2,5 mld	[Bar chart showing funding from 2024 to 2035]														
Revitalisering regio Den Helder	1000-2500 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2038]														
Aanpassing Vastgoed Defensie	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2031]														
Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2031]														
Realisering kazerne regio Roosendaal	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
Realisering kazerne regio Schaarsbergen	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
Revitalisering Bernhardkazerne in Amersfoort	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2031]														
Revitalisering Johannes Postkazerne te Havelte	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2031]														
Revitalisering vliegbasis Woensdrecht	250-1000 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2035]														
Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2028]														
Hoger Onderhoud Woensdrecht	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2028]														
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2028]														
Huisvesting Hoog Risico Beveiliging KMar	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2028]														
Kamp AOCS NW Milligen	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
KMAR LTC fase 1, 2 en 3	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
Lp Harskamp	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
Herontwikkeling Marine Etablissement Amsterdam (MEA)	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
MC Bathmen	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
MC Coevorden	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2030]														
Nieuwbouw componentenonderhoud vliegbasis Volkel	50-250 mln	[Bar chart showing funding from 2024 to 2031]														

IT

■ Kamerbrief
 ■ Instroom
 ■ vijf jaar vooruit
 ■ A-Brief
 ■ B-Brief
 ■ D-Brief
 ■ E-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	
Foxtrot	1000-2500 mln	B															
Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	50 -250 mln																
Vervanging grondterminals MILSATCOM	50-250 mln																
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	50-250 mln																
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	50-250 mln																
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem	50-250 mln																
Joint Electronic Attack (EOV)	50-250 mln																

